

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת מקץ - תשפ"ו

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עיני קונטרס זה
להערות והערות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com

פרשת מקץ - שבת חנוכה

ב"בני יששכר" [כסלו טבת מאמר י"ג אות א] הביא רמז משמיה של מחותנו הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע, שבכל פרשיות התורה נמנו במסורה מספר הפסוקים שבפרשה, מוסיף עליהם פרשת מקץ שנמנו גם מספר התיבות שבפרשה, שהם אלפיים כ"ה, והוא רמז לחנוכה שמתחיל בכ"ה כסליו, ואלפיים עולה שמונה פעמים נ"ר, לרמז שמיום כ"ה כסליו מדליקין הנרות שמונה ימים.

כתב ה"חתם סופר" זצ"ל [דרושים ואגדות עמ' קלח]: כל השבטים השיגו בשכלם הך והקדוש כל התורה עד שלא ניתנה חוץ ממצוות פורים וחנוכה שהם חוץ לתורה לא השיגו. משא"כ יוסף שהיה למעלה מהשגת כל השבטים וכו', אפילו חנוכה ופורים נמי, כי השיגוהו ידו להשיג כנ"ל.

[א"ה: אולי אפ"ל רמז שחנוכה יוצאת בדרך כלל בפרשת מקץ – שזהו פרשתו של יוסף הצדיק].

אמר הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע: די גיטע יודען זאגען, ששבת זה [שבת חנוכה], הוא שבת גדול, כי שבת הוא התגלות אלוהית, כמ"ש 'לדעת כי אני ה' מקדשכם', והובא בקדושת לוי, רבים ביד מעטים, נכון הוא שהיה נס, אבל טמאים ביד טהורים מה היה הנס, אלא זה היה הנס שמהטמאים נעשה טהורים ומהרשעים נעשה צדיקים, כי היה אז התגלות אלוהית, וכששניהם ביחד שבת וחנוכה, הוא שבת גדול, כי חנוכה התגלות ושבת הוא התגלות.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: שבפסוקים שבפרשת מקץ יש רמז על ימי החנוכה: 'וידברו אליו פתח הבית' [מג יט] – שהשבטים הקדושים התפללו להצלת בני"י בימי מלחמת החשמונאים, והרמז 'פתח הבית' – שהרי מצות חנוכה היא על פתח הבית, ובאמת נתקבלה תפילתם כפי שנאמר [מג כג]: 'אלקיכם ואלקי אביכם נתן לכם מטמון' – הרמז לפך השמן שנמצא מוטמן.

הגה"ק מבענדין זצ"ל בספרו "יכהן פאר": ענין חיבור פרשיות 'מקץ ויגש ויחי', דהנה, 'ויהי מקץ' – קץ מילת 'ויהי' האות י', 'ויגש' – היינו, אם נגיש ונקריב

את האות י' של 'ויהי מקץ' לפרשת ויחי, יעלה בגימטרי' מ"ד, וזה רמז למ"ד נרות עם השמשות בחנוכה.

ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר: (מא א)

כתוב בספה"ק "נועם אלימלך": התורה רומזת על הגלות המרה הזאת שבה עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם. ויבאר עפ"י הכתוב: 'יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו'. היינו, שהש"ת יחיינו מיומים, משני חורבנות, ביום השלישי – בגאולה השלישית – יקימנו ונחיה לפניו.

וזהו: 'מקץ שנתיים ימים', בסוף שנתיים ימים, היינו בסוף הגלות המרה הזאת – 'ופרעה חולם' כל מלך המחדש גזרותיו נקרא בשם "פרעה", אבל הקב"ה מצילנו מידם, וכל גזרותיו בטלות ואין אלא כחלום.

הרה"ק ה"תשואות חן" זי"ע מבאר באופן נפלא פשוטו של מקרא: דהנה אין ויהי אלא לשון צער, ויש להבין מהו הצער כאן כשיצא יוסף מבית האסורים?

ומבאר, דהנה אי' בזוה"ק שהקב"ה המסבב כל הסיבות עשה שיהיה רעב בכל העולם ורק במצרים יהיה אוכל, כדי שיבואו מארבע רוחות העולם לקנות אוכל במצרים, ועי"ז יגיע כל הכסף שבעולם למצרים. וכל זה פעל הש"ת בשביל שיתקיים הבטחתו לאברהם אבינו 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', על כן רצה שיהא במצרים הרבה כסף לרוב.

והנה באמת הגיע כבר זמנו של יוסף לצאת מבית האסורים שתי שנים קודם לכן, אלא שנענש בשביל שבטח בבשר ודם כשאמר לשר המשקים 'כי אם זכרתני והזכרתני ולא בטח בה', ע"כ נתוסף לו להיות עוד שתי שנים בבית הסוהר. ואלמלא זאת היה פרעה חולם את חלומם ב' שנים מקודם, והיו מקדימין שבע שני השבע לבוא בשתי שנים, וכן שנות הרעב היו מתחילין בהקדם שתי שנים.

ואם היה כן היה יעקב אבינו יורד למצרים אחר ד' שנות רעב – דאין לומר דלפי חשבון זה היה יעקב יורד ג"כ בהקדם שתי שנים, דהרי היה צריך להיות כ"ב שנים שלימות שלא יראה יעקב את יוסף, כנגד אותן כ"ב שנים שלא ראה יעקב את פני אביו, - ואז היה הכסף שמגיע למצרים הרבה יותר ממה שהיה עכשיו, על ידי שהיו באים עוד שתי שנים לקנות אוכל, משא"כ עכשיו

שיעקב בא נסתים הרעב, - ועי"ז היו ישראל יוצאים ברכוש יותר גדול.

ולכן כתיב 'ויהי' בלשון צער, היות שרק מקץ שנתיים ימים היה פרעה חולם ולא קודם לכן, ועל ידי זה לא היה הרכוש גדול כל כך ודפח"ח.

הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע אמר: אין 'ויהי' אלא לשון צרה, זה שנות אין מספר שאנו מחכים על ה'קץ' ועדיין לא בא, אין לך צער גדול מזה. 'ויהי מקץ' – ומגיד לנו הכתוב 'שנתיים ימים' – דעו לכם שהוא מפני שישנתם את הימים, כי במשך העתים האלה כבר היה יום רבות פעמים העת גאולה כבר באה, רק אנו לא השתמשנו בה, נפלה עלינו תרדמה וישננו אז.

בשם הרה"ק מסטרטין זי"ע: נאמר בתהלים: 'בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים'. היינו בעת ביאת המשיח, כשתימלא הארץ דעה, נדע כי כל תענוגות העולם הזה, שעסקנו בהם כל ימי חיינו, לא היו אלא חלום ודברי הבל.

וזה הפירוש כאן: 'ויהי מקץ שנתיים ימים' – כלומר, כשהאדם מקיץ משנתו, שתקפה עליו ימים רבים בתרדמת הזמן, הריהו יודע באמת כי "ופרעה חולם", היינו היצר הרע העושה פרעות באדם, אינו אלא חלום, התענוג האמיתי הוא בדביקות בהשי"ת.

במדרש: "אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו" – זה יוסף, "ולא פנה אל רהבים", על ידי שאמר לשר המשקים "זכרתי והזכרתני" נתוסף לו שתי שנים. מדוע דוקא שתי שנים? מתרץ ה"תוספת ברכה": שיעור הזכירה הוא שנה, כדאי' בגמ' אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש. וכשדיבר יוסף אל שר המשקים חזר פעמיים על הבקשה "כי אם זכרתני אתך" "והזכרתני אל פרעה", וזכירה פעמיים הרי היה פעמיים שנים עשר חודש, ולכן נגזר עליו שיהיה במאסר עוד שנתיים – מידה כנגד מידה.

לכאורה הסיפא סותרת את הרישא?

הרב ר' מאיר שפירא מלובלין זצ"ל סיפר: שבהיותו אצל רבו הרה"ק רבי ישראל מטשורטקוב זי"ע [יו"ד י"ג כסלו] שמע ממנו תירוץ על פי מעשה שהרבי סיפר: בעיירה קונסטנטין שברוסיה, התגורר הצדיק הנסתר רבי אהר"ל זי"ע מטיטוב, בנו של רבי צבי שהיה בנו

יחידו של הבעש"ט הק' זי"ע.

מצבו החומרי היה ללא נשוא, עברו עליו ימים שלא בא אוכל לפיו. ערב שבת אחד, הגיעו מים עד נפש, ביתו היה ריק מכל, עד שאפילו נרות לשבת לא היו לו. מרוב צער וכאב לא היה יכול להתאפק יותר, שלא כמנהגו יצא ממקומו, ובזריזות ניגש לשולחן ודפק עליו, הקהל ששהה בביהכ"נ נדהם והביט עליו בהשתוממות.

בעודם תמהים מה רוצה רבי אהר"ל, שמעו מפיו ברוגז רב דברים חמורים:

היתכן?! שאל בהתמרמרות, שנים רבות אני יושב בעיירה זו ומתפלל בביהכ"נ הזה, ובמשך הזמן הזה לא עלה על דעתי של מישהו לשאול מהיכן ירק זה חי, וכי נכדו של הבעש"ט חייב לענות את נפשו ברעב ולהתגולל ביסורי עוני?

בבית הכנסת קמה מהומה גדולה. איש האשים את רעהו בהזנחת רבי אהר"ל, מתוך הרגשת מוסר, קבלו עליהם כולם להתכנס מיד אחרי סעודת שבת, ולטבס עצה במה ואיך עוזרים לרבי אהר"ל להתפרנס בכבוד כיאה לנכדו של הבעש"ט. עם קבלת ההחלטה נרגע הציבור, ואחרי התפילה פנו איש לביתו תוך החלטה נחושה לחזור מיד אחרי האוכל לביהכ"נ להתייעצות.

גם רבי אהר"ל פנה למושב בביהכ"נ, כשמצפונו מיוסר על שעשה, ולבו מלא חרטה – לא כל כך על עצם הגילוי ששרוי במצוקה ובעוני, אלא שניצל את שמו של הבעש"ט כדי לעורר רחמנות על הציבור.

אחרי ששקע בהרהורים הגיע למסקנא שעליו לבקש מהקב"ה שהציבור שנכח בביהכ"נ בשעת מעשה, ושמע את תלונתו על יחסם המתנער אליו, ישכח כל אשר אירע בביהכ"נ. חשב ועשה, ניגש למזזה, הניח עליה את ידו ואמר: רבש"ע! אני מבקש ממך שתעזור לי, וישכח הציבור כל מה שאמרתי ...

הצדיק ביקש והקב"ה קיבל את תפילתו. הציבור שכח את המאורע, ואף אחד מהם לא בא לביהכ"נ כפי שהחליטו חגיגת... סוף המעשה שאחרי תקופה פרצה מגיפה בעיר טיטוב ופנו אליו שיתפלל עליהם ותפילתו התקבלה ונתקבל עליהם לרב ומנהיג והיתה לו הרווחה.

במעשה הזה סיים הרבי מטשורטקוב זי"ע מיושבת הסתירה בדברי המדרש. – "אשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו", זה יוסף. הוא היה הבעל הבטחון הגדול ביותר בעולם, אלא שפעם הגיעו מים עד נפש ונצרך לעזרתו של בשר ודם, וביקש משר המשקים "זכרתני

והזכרתני". ברם, מיד אח"כ התחרט על מה שעשה, וביקש מהקב"ה ששר המשקים ישכח כל מה שביקש ממנו. קיבל הקב"ה את תפילתו, ושר המשקים שכח מה שיוסף ביקש ממנו "ולא זכר שר המשקים את יוסף" מדוע? – "וישכחוהו", שכך יוסף ביקש מהקב"ה שישכחוהו ...

הרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע מבאר עפ"י מה ששמע מהבעש"ט הק' זי"ע לפרש מה שאמרו בגמרא הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, ומשמע שמועטים עשו כרשב"י ועלתה בידם.

וביאר הבעש"ט הק' זי"ע שיש שני סוגי אנשים בבטחונם, ישנם אלו שמאמינים באמונה חזקה ושלימה שימלא השי"ת כל מחסורם, והם באמת אינם צריכים לעשות שום השתדלות, וזה היה מדת רשב"י. והסוג השני מאמינים ג"כ בהשי"ת, אלא שנוהגים ע"פ דרך הטבע ועי"ז מאמינים, ואלו צריכים לעשות השתדלות ואז יעזור להם השי"ת. ולכן אלו מהסוג השני לא עלתה בידם לעשות כרשב"י, כי הם היו צריכים לעשות איזה השתדלות, ואע"פ שבאמת רצו לעשות כרשב"י, מ"מ הואיל ולא היו עדיין באותה מדריגה אלא שרצו לדחוק עצמם למה שלמעלה מהם, על כן לא עלתה בידם.

והנה יוסה"צ היה במדריגה העליונה כרשב"י, שלא היה צריך כלל לעשות שום השתדלות כלל, והואיל ואעפ"כ עשה השתדלות לבקש משר המשקים שיזכרוהו לטובה, על כן נענש שנתוסף לו שתי שנים. וזהו פירוש דברי המדרש: אשרי הגבר וכו' – שהגיע למדריגה העליונה במדת הבטחון. ולא פנה אל רהבים – כלומר שיוסף הצדיק לפי מדרגתו לא היה צריך לעשות שום השתדלות ולפנות אל רהבים. וע"כ כיון שעשה מה שאין ראוי לו לעשות וביקש משר המשקים 'כי אם זכרתני והזכרתני' – לכן נתוסף לו עוד שתי שנים.

הרבי ר' יהונתן זצ"ל אומר: למה הענישו את יוסף על זה ששם בטחונם באדם, הרי הכרח הוא שישלח ה' את ישועתו בדרך הטבע על ידי אדם? אלא לבטוח צריכים באדם כשר, ועונשו היה שבטח באיש רשע.

ב"דעת משה" מביא מהגהות מרדכי [שבת פ"ב בשלטי הגבורים שם] עה"פ 'ויהי מקץ שנתיים ימים',

שנתיים ר"ת ש מאל נ ר ת דליק י מין מ זוזה. וכתב ה"דעת משה" שאם רמזו הקדמונים פסוק זה למצות נר חנוכה, ודאי שיש לפסוק זה איזה שייכות לחנוכה, ויש להבין מהו השיבות.

ומביא בשם הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, דבאמת לפי הגזר דין שנכתב ונחתם בימים הנוראים לא היו יכולים להתקיים ולהחזיק מעמד כלל, אבל אי אפשר שהגזירות הללו יתקיימו – רק על ידי חנוכה ופורים נמתקים הדינים מעט מעט, ובגלל זה יכולים להתקיים. ולזה מרמז הכתוב כאן: 'ויהי' – הוא לשון צער המורה על הדינים הקשים. 'מקץ' – כשרוצים לעשות סוף וקץ לכל מיני צרות וצער. אזי 'שנתיים' – הרומז ש מאל נ ר ת דליק י מין מ זוזה, שהוא מצות הדלקת נר חנוכה, ועל ידי הדלקת הנרות נמתקים כל הדינים ונעשה מהם 'ימים', - יום הוא מדת הרחמים. 'ופרעה חלם' – פרעה הוא לשון התגלות, 'חל"ם' אותיות חמ"ל, שיתגלה הרחמנות על ישראל.

בספר "ילקוט יהודה" כתב לבאר את הסתירה בדברי המדרש: לפי מה דאיתא בגמ' [מכות כד]: 'אוטם אזנו משמוע דמים' [ישעיה לג], לא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, כמו ר' אלעזר ב"ר שמעון. ופירש רש"י: דאיתא במס' בבא מציעא [פד]: דנפיק – אחרי מותו – ריחשא – תולעת – מאודניה ואיתחזי לאיתתיה בחלמא ואמר לה שמעית בזילותא דצורבא מרבנן ולא מחאי כדבעי לי. ולפי שבחיו היה רגיל לדקדק בענין זה, לפיכך הקפיד עליו הקב"ה על אותה הפעם שלא מיחה.

וזהו הפירוש כאן: כיון שאנו רואים שהיה הקב"ה מדקדק עם יוסף על דבר קל זה שביקש משר המשקים שישתדל בעבורו, מכאן ראינו שלעולם היה יוסף בעל בטחון גדול, ונענש על דבר קל כזה, כי לפי מדרגתו גם חטא קל כזה נחשב לו עוון גדול.

במדרש: וכל הבריות אינן חולמין, אלא חלומן של מלך של כל העולם.

נראה להסביר, שהרי תמוה על שר המשקים, שלבו לא רחש טובה ליוסף ולא רצה ביקרו וביזה אותו כדאי' ברש"י עה"פ 'ושם אתנו נער עברי', א"כ למה הזכיר את שמו של יוסף לפני פרעה? היה לו ללכת ליוסף ולספר לו את חלום פרעה על עצמו, וכאשר יפתור אותו, ילך לפרעה ויפתור אותו בשמו שלו?

וזה בעצמו קושית המדרש: וכי כל העולם אינם חולמים, והיה לו לספר ליוסף את חלום פרעה על עצמו? ומשיב המדרש: שחלומו של מלך שאני, ואילו היה אומר את חלומו ליוסף בשם עצמו היה יוסף פותרו כמו להדיוט, ולכן היה הכרח שיובא יוסף לפני פרעה.

הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון זצ"ל ראש ישיבת טשעבין אמר בשם רבו - הרב מלובלין זצ"ל: שהכוונה היא, שהיאור היה ע"ז של מצרים, שהיה משקה את כל הארץ, ופרעה בגאוותו היה מחשיב עצמו יותר מהע"ז שלו, ובהרהורי לבו היה רואה את עצמו עומד "על היאור", אבל לפני אנשים לא הרהיב בנפשו לדבר ככה, ולזה אמר שחלם שהנהו עומד "על שפת היאור".

והנה מן היאור עלת שבע פרות יפות מראה ובריאת בשר ותרעינה באחו: (מא ב)

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: להלן אצל השבלים הטובות נאמר: "עולות בקנה אחד", ואילו אצל הפרות הרעות לא נאמר 'ותרעינה באחו', ואצל השבלים הדקות לא נאמר 'עולות בקנה אחד'? ונראה לומר, הנה בזוהר הק' מובא שהטובות הן סיטרא דקדושה, והרעות סיטרא דמסאבא. ולכך אלה שמסיטרא דקדושה, ששרשם באחוה ובאחדות שפיר כתוב בהם 'ותרעינה באחו' – באחוה, בלי פירוד וגם עולות בקנה אחד, שבקדושה הכל הוא באחדות, אבל בסיטרא דמסאבא – השורש הוא הפירוד, אנפין מתפרדין, לא שייך "באחו" וגם לא "בקנה אחד".

ברש"י: סימן לימי השובע שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין בריה צרה בחברתה.

מבאר הרה"ק ה"דברי ישראל" ממודז'יץ זי"ע: דידוע אין כלי מחזיק ברכה אלא השלום, וזה שרמז 'סימן לימי השובע' ר"ל סגולה לפרנסה, 'שהבריות נראות יפות זו לזו', היינו כשיש אהבה ואחדות בישראל כאיש אחד. וז"ש 'שאיין עין בריה צרה בחברתה', היינו כמו למשל שתי עיניו של אדם שאין עין זה צרה בחברתה, היינו העין השניה כמובן, כמו כן צריך שיהיה אהבה ואחדות בישראל כאיש אחד.

הגה"ק מבנדין זצ"ל בספרו "יכהן פאר" כותב: אונקלוס מתרגם 'באחו' – באחוה. רש"י מפרש: 'באחו' – שקורין זמ"פ, היינו בביצה טובענית. ושניהם כאחד

אמת: אדם מישראל ע"י שמתחבר ומתורעע עם חבירו באחוה, באהבה ואחדות הלבבות, מסוגל למשוך אותו מן הבוץ.

והנה שבע פרות אחרות עלות אחריהן מן היאור רעות מראה ודקות בשר ותעמדנה אצל הפרות על שפת היאור: (מא ג)

אומר ה"שפת אמת" זי"ע: הפרות הרעות מסמלות את היצר הרע, ושלוש הפעולות כאן: "עולות אחריהן", "ותעמדנה אצל", "ותאכלנה" שלושה שלבים הם בפעולות היצר. השלב הראשון: "עולות אחריהן", סוקר את צעדיו, עוקב אחרי פעולותיו של האדם. השלב השני: "ותעמדנה אצל", מתחבר אליו, הולך עמו בצוותא. השלב השלישי: "ותאכלנה", בולע אותו על קרבו וכרעיו... הוא שאמרו חז"ל: בתחילה הוא – היצר הרע – נעשה אורח, ואחר כך הוא נעשה בעל הבית.

הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע מביא את קושית ה"זרע ברך", דמה ענין הפרות להראות על שובע ורעב, ובשלמא השבלים שמהם עיקר ואוכל העולם, מובן שרומז על שובע ורעב, אולם הפרות מה ענינם. ויש לתרץ: עפ"י מה שאה"כ [משלי יד ד] 'ורב תבואות בכח שור', והיינו שלפי גודל כח השור בשעה שעובד את האדמה, כך מגדלת הארץ תבואתה ופירותיה. וכן אמרו [חגיגה ג:]: דרבן מכוון את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם. והיינו שע"י חרישת הפרה צומח הזרעים. וזה היה סימן הפרות, לומר שיהיו הפרות כחושות, וממילא החרישה תהיה חלשה ולא תיעשה כראוי, ולא יגדלו הצמחים כראוי ויבוא רעב לעולם.

ותאכלנה הפרות וגו' ויקץ פרעה: (מא ד)

אומרים בשם הרה"ק רבי אהרן מקרלין זי"ע: אצל יעקב נאמר "ויקץ יעקב משנתו ויאמר" – זו דרך חסידים ואנשי מעשה, כשמתעוררים משנתם מיד "ויאמר": ברכת התורה, ברכת השחר, קריאת שמע, תפילה ותלמוד תורה. אבל אצל פרעה "ויקץ וישן שנית" התהפך על צדו והמשיך בשנתו...

והנה שבע שבלים עלות בקנה אחד בריאות וטבות: (מא ה)

הבעל הטורים כותב: 'בקנה אחד' - ג' במסורה, ב' הכא ואידך גבי מנורה שהשובע הוא אור לעולם.

בני הרה"ח ר' ישראל שליט"א מאנטוורפן כתב לי: שכמו כן אפשר לומר רמז מהסוף להתחלה, שמנרות חנוכה מושפע שפע שני שבע לכל העולם. ודו"ק.

ויהי בבוקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את כל חרמתי מצרים ואת כל חכמיה ויספר פרעה להם את חלמו ואין פתר אותם לפרעה: (מא ח)

כתוב בספרי דרוש: חלום הפרות רמז שיכלו הבשר והמותרות, חלום זה לא זעזע את פרעה, ובדוחק אפשר להתקיים גם בלעדיו. אולם כשחלם חלום שני, שמשמעותו שגם לחם לא יהיה, אז – 'ותפעם רוחו'.

ה"פנינים יקרים" אומר: איתא בגמ' ברכות: ג' חלומות מתקיימין, ואחד מהם חלום של שחרית. וזהו 'ויהי בבוקר' – היינו שראה את חלמו בבוקר – 'ותפעם רוחו', פחד מקיום החלום.

אומרים בשם צדיקים: חרטומי מצרים לא יכלו לפתור את החלום, כי הם נתחנכו בהשקפה פסולה שהעולם מתנהג אך ורק על פי חוקי הטבע. אולם חלמו של פרעה היה נגד כל חוקי הטבע. כי לפי הטבע – הגיבור מנצח את החלש והדקות נופלות לפני הבריאות. ולפי שחלמו של פרעה הראה ההיפך: החלש אכל את הגיבור, לא יכלו החרטומים להבינו. אולם יוסף נתחנך אצל יעקב אבינו חינוך אחר. ומיד אמר "את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה", יש בורא ויש מנהיג, משפיל אף מרומם, מוסר גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים, כי השי"ת הוא שקבע את חוקי הטבע, והוא משנה אותם לפי רצונו.

אומר הרה"ק ה"דברי ישראל" ממזד"ץ זי"ע: יש לומר דהנה הצדיק אף בשעה שהוא ישן הוא ער. על דרך שנאמר 'אני ישנה ולבי ער'. והרשעים שבחיייהם קריונים מתים הוא בהיפך אף שהוא ער הוא ישן כמובן. זה שרמז: 'ויקץ פרעה' – 'ויישן' – היינו אף בהקיץ היה ישן וד"ל.

ברש"י: ותפעם רוחו – 'ומטרפא רוחיה', מקשקשת בתוכו כפעמון, ובנבוכדנצר הוא אומר 'ותתפעם רוחו' [דניאל ב א] – לפי שהיו שם שתי פעימות, שכחת החלום והעלמת פתרונו.

ה"פענח דא" מבאר את ההבדל, שבשונה מנבוכדנצר

אשר שכח את חלמו וזקוק היה שדניאל יזכיר לו אותו, ואולי יפתור אותו באופן הנכון, פרעה לא שכח את חלמו, אלא אך ורק את פתרונו היה דרוש לו.

ואומר: כי כל החלום נועד על מנת להעלות את יוסף מבית האסורים ולהביאו לפני פרעה, אילו היה פרעה שוכח את החלום ומבקש מחרטומיו עזרה בשיחזור החלום, לא היה שר המשקים ממליץ על יוסף, שכן הוא לא הכיר אותו כזוכר חלומות, אלא רק כפותר.

ועוד נראה, כי פתרון חלמו של נבוכדנצר היה סדר מלכיות עד אחרית הימים, אילו היה דניאל אך ורק פותר החלום, לא היתה בכך הוכחה לרום מעלתו, שכן אף אדם לא יוכל לדעת אם פתרונו נכון או לא, משום שלשם כך היו צריכים לחיות במשך כששת אלפים שנה! עד לאחרית הימים. אולם מאחר שהתרחשה "שכחת חלום", ודניאל הצליח לגלות לנבוכדנצר את חלמו החתום, הכירו כולם בסיעתא דשמיא המיוחדת שלה הוא זכה.

אולם אצל יוסף, לא היתה כל בעיה להיווכח בנכונות הדברים, שכן תוך זמן קצר החלו שנות השובע, ומיד לאחר מכן התרגשו על מצרים שנות הרעב, כך שלא היו זקוקים ל"שכחת חלום" שתוכיח כי יוסף, אכן, צדק בפתרונו.

ברש"י: פותרים היו אותם, אבל לא לפרעה, שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונו, שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר. אומר הרה"ק רבי יחיאל מאיר מאוסטרובצה זי"ע: כתבו המפרשים, שלא הוטב בעיניו, משום דחלום של מלך צריך לכלול את כל המדינה. ועדיין קשה, שאי' במדרש שפתרו לו על שבע מלכיות וכו' וזה כולל למדינה ומדוע לא הוטב בעיניו.

אבל נראה לומר בפשוט, דהנה באמת פתרונו הוא שטות, דבנות ומלכויות אין להם שייכות ליאור. אמנם החרטומים בטפשותם שהיו עובדים לנילוס תלו הכל ביאור, אבל פרעה ידע את האמת שהוא זה שאמר 'לי יאורי ואני עשיתי' – ובאמת זה לא נכון כלל, וא"כ לא היה לו קורת רוח מפתרונו באין לזה שייכות ליאור. וזה פשוט.

את חטאי אני מזכיר היום: (מא ט)

שואל הריב"א: הלא לא חטא אלא חטא אחד, שנמצא זבוב בכוס פרעה, ולמה מזכיר "חטאי" לשון רבים?

אולם החטא השני הוא שהוא לא שפך את היין.

והחזקוני מפרש "את חטאי" החטא שחטא כנגד פרעה – והחטא שחטא כנגד יוסף, שלא הזכירו עד עתה ולא שילם לו כגמולו.

הרה"ק ה"חלקת יהושע" זי"ע מביאלא מבאר על פי ה"באר מים חיים" על הפסוק 'וחטאתי נגדי תמיד', פירוש הפסוק כן הוא: שהיה לנגדו תמיד החשק והרצון שהיה לו לעשות החטא, כדי שיעבוד עבודת ד' בגודל התלהבות, בחשק נפלא, בק"ו מחשק העבירה. וזה 'את חטאי אני מזכיר היום', היום מרמז על כל יום תן לו מעין ברכותיו, שגם בעוסקי בתורה ותפילה יזכור החטאים, איך ובאיזה בחינה עשה חטאים – ובאופן כזה יעסוק בתורה ותפילה.

הרה"ק ה"בני יששכר" זי"ע כותב: שהרי חז"ל אמרו [ר"ה י:'] בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, ובזהר הק' [תצוה קפד]. מבואר שבראש השנה אין מזכירים חטאים כדי שלא לעורר קטרוגים, וכיון שרצה שר המשקים להזכיר את יוסף לפני פרעה, על כן אמר 'את חטאי אני מזכיר היום' פי' שעכשיו מחוייב אני להזכיר את חטאי אף שהיום הוא ראש השנה.

הרה"ק רבי שלום שאץ זי"ע בספרו "אור גנוז" אומר: צא וראה מה בין חשבון נפשו של יהודי לעומת זה של הגוי. השבטים בהתוודם אמרו 'אבל אשמים אנחנו' והניחו את כל האשמה על עצמם, אף שהאשם באמת היה 'המושל' שהעליל עליהם עלילות שווא. ומנגד, שר המשקים שחטא לאדוניו, אחר שכבר החליט כי הגיע הזמן להתוודות על חטאיו, ואף פתח ואמר 'את חטאי אני מזכיר' מיד הוא כבר מוצא את מי להאשים 'פרעה קצף'.

ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים וגו': (מא יב)

ברש"י: ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה. אומר הרה"ק רבי אשר מסטולין זי"ע: היינו, כל טובה שהקב"ה עושה להם אינה שלימה אצלם, והם מוצאים בה חסרונות.

אתי השיב על כני ואתו תלה: (מא יג)

ברש"י: השיב על כני – מי שבידו להשיב, והוא פרעה

הנזכר למעלה.

ב"מושב זקנים לבעלי התוספות" מפרשים כי קאי על יוסף, שהוא זה שהשיב ותלה, שכן למדו חז"ל [ברכות נה:'] בהאי ענינא כי כל החלומות אחר הפה. נמצא שיוסף בעצמו הוא זה שהשיב אותי על כני, ואת שר האופים תלה, שהכל נהיה בדברו.

וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו וגו': (מא יד)

בספר "שפתי כהן" [לרבי מרדכי כהן זצ"ל מגורי האריז"ל] תמה, שלכאורה אדם היושב בבית הסוהר י"ב שנים, בוודאי זוהמתו מרובה ונודפת, [לא מדובר בבתי הסוהר של היום], וא"כ היה להם לרחצו ולסוכו בטרם עומדו לפני המלך, ולא רק לגלח ולהחליף את שמלותיו.

ובתב: "להודיעך שיוסף הצדיק לא היתה לו זוהמה כלל לפי צדקתו, ואדרבה היה לו ריח טוב, וכיון שהריחו ממנו את ריחו הטוב לא רצו להרחיצו". ומוסיף שם לדייק מלשון הפסוק 'ויחלף שמלותיו' – שלא כתוב 'וילבש בגדים אחרים' – אלא שליוסף היה ב' חלוקים תחתון ועליון, וכיון שיוסף רצה להראות נפלאות ה' שעושה עם חסידיו, החליף את החלוק התחתון ושמו עליון, להראות שאין בהם ריח רע אלא אדרבה ריח טוב וראוי לעמוד בהם לפני המלך.

במדרש: "ויריצהו" חסר וא", שהיה יוסף נשמת מליך אצל המלכות, והיה המלאך מריצו בעל כרחו כדי להשלים את הגזירה.

אומר ה"חפץ חיים" זצ"ל: לכל דבר יש זמן. וכשמגיע הזמן המיועד, הן לטב הן למוטב, אין הקב"ה מתמהמה אף רגע אחד. תם זמן מאסרו של יוסף, מיד הריצוהו במהירות מבית האסורים, "ויריצהו מן הבור". כך כשתגיע עת גאולתנו ופדיון נפשנו לקראת ביאת משיח צדקנו, לא נתמהמה אף רגע יותר, אלא פתאום יבוא ויוציא אותנו במהירות מן הגלות לארצנו במהרה בימינו.

אמר הרה"ק מסקולען זי"ע: זכה יוסף לעלות לגדולה על שמשל ביצרו ועל שעמד בנסיון הגדול ולא התפתה לדבר עבירה. ומשום כך באה גאולתו ע"י ריצה, וכנאמר 'ויריצהו מן הבור' – שכן גם בריחתו מאותה עבירה באה על ידי ריצה, 'וינס ויצא החוצה' – זכה יוסף

לריצה תחת ריצה.

ברש"י: מפני כבוד המלכות.

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: מה בא רש"י ללמדנו? – אלא מובא בחז"ל שבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, והאבות הרי קיימו את התורה עד שלא ניתנה, ואם כן, הא"י נתן יוסף לגלחו ביום טוב. לכן פירש רש"י שעשה כן בשביל כבוד המלכות. וזה כדעת הש"ך ביורה דעה סי' קצ"ח בנקודות הכסף שם, שלצורך מצוה מותר כגון זה על ידי עכו"ם.

עה"פ "ולקדקד נזיר אחיו" אמרינן בגמ' שמאז שפירש יוסף מאחיו לא טעם טעם יין. וא"כ קשה, הרי נזיר מן היין הוי נזיר לכל, ואם כן היה אסור בגילוח, אלא משום כבוד המלכות מותר.

בשם הגאון מרוגטשוב זצוק"ל מתרצים: הנה בכל מקום בתורה שנזכרה מילת גילוח - גם בתרגום נאמר גילוח. כמו בפסוק "וגלח ראשו ביום טהרתו" - ובתרגום: ויגלח ראשיה ביומא דדכותה וגו'. ואולם כאן על "ויגלח" התרגום הוא "וספר", כי באמת אסור היה לו כנזיר להתגלח בתער או כעין תער ורק במספרים מותר מפני כבוד המלכות. ודפח"ח.

ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו: (מא טו)
אמ"ו ז"ל היה רגיל אומר בשם הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע וכן איתא בספר "מרגניתא דרבי מאיר" להרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע וכן בחת"ס ליקוטים מאי 'לאמר'? וכאשר השיב לו יוסף נאמר: "ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי", גם יוסף ענה לו "לאמר".

אפשר שהכוונה היא לפי חז"ל [סנהדרין נו]: 'לאמר' – זה גילוי עריות. ופרעה רמז לו, כי שמע עליו "לאמר" – שיש עליו איזה חשד וריבון של עריות, ולכן לא יכול להיות שמהשמים מגלים לו סוד פתרון החלומות ורק "תשמע חלום לפתור אותו" – שהינך יודע לפתור חלומות מצד חכמתך ולא מפני שרוח אלקים מפעמת בך. על זה השיבו יוסף: "לאמר בלעדי", אין בי שמץ של חשד, רחוק אני מעבירה זו, ולא בגלל חכמתי הנני פותר חלומות, - ה' מגלה לי פתרונותיהם. "אלקים יענה את שלום פרעה".

שואל הרה"ק ה"מעגלי צדק" זי"ע: דצריך ביאור מה חידוש ראה פרעה ביוסף, הא מסתמא גם החרטומים פתרו חלומות תחילה, רק חלום זה לא ידעו לפתור, וא"כ אולי גם יוסף לא ידע לפתור?

ויש לפרש, שיש חילוק בין לפתור חלום בדרכי הטבע או במזלות, שצריך זמן תחילה לחקור את ענין החלום, כיצד היה ומה היה, ומה היה הרהורי דיומא, וצריך איזה זמן, ואי אפשר לומר במהירות, משא"כ ע"פ תורה"ק אין צריך זמן, רק באותו רגע הוא פותר.

והיינו 'תשמע חלום' – בשעת שמיעה מיד אתה פותרו. וע"ז השיב יוסף הצדיק: האמת ואכן העיקר כן, 'בלעדי' – כמ"ש התרגום "לא מן חכמתי", דאם היה מן חכמתי ודאי היה צריך זמן לחקור, רק 'האלקים יענה' וגו'.

ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה: (מא טז)

ולכאורה האי 'לאמר' מיותר הוא, ומבאר ב"אורח לחיים" שתיתב לאמר מרמז על המחשבה, ע"ד 'כי תאמר בלבבך', דהנה כאשר קרא פרעה ליוסף שיפתור חלומי, היה בדעתו ומחשבתו של פרעה לשמוע חכמתו של יוסף ועי"ז יפתור לו חלומי, וכמו שאמר 'ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותי', ועל זה סמך פרעה על חכמתו של יוסף שיעזור לו לפתור חלומי על ידי כשרון חכמתו.

ועל זה השיב לו יוסף 'לאמר בלעדי', שתדע נאמנה דכל מה אני אומר לך יש לך לדעת ולחשוב שאלו הדברים אין נובעים מחכמתי כלל, רק 'אלקים יענה את שלום פרעה', כל מה שאני אומר לך אינו אלא חכמת האלקים השם הדברים בפי זאת זה אני מדבר אליך, ואם תרצה לשמוע חכמתי גרידא אזי לא תוושע כלל, כי אין הפתרון משלי אלא מאלקים, אבל אם תבא במחשבה זו שתצו לשמוע מה יענה לך האלקים, אזי יודיע לי השי"ת מה לענות לך לאמיתת פתרון החלום ועי"ז יבוא לך הישועה.

וידבר פרעה אל יוסף בחלומי הנני עמד על שפת היאר: (מא יז)

רבינו בחיי מקשה: למה שינה פרעה ואמר ליוסף הנני עומד "על שפת היאור" הרי בחלום ראה "ופרעה חלם והנה עומד על היאור"?

מתרץ ה"חתם סופר" זצ"ל: אמרינן בגמרא: אין מראין

בכל הדורות, והיינו שזה סגולה ועצה לפרנסה, שכל אדם לא יהיה צר עין על חבירו, ויסתפק במה שנתן לו השי"ת, ובזכות זה הזמין לו השי"ת פרנסתו בריוח, אבל כשהאדם הוא צר עין ר"ל, אזי גורם ח"ו מארה בפרנסתו, והוא סימן דלות ח"ו, וזה פירוש: 'דלות ורעות תואר' – כשהם 'רעות תואר' – שעינו צרה על חבירו, הוא סימן דלות ח"ו.

שבע פרות הטובות שבע שנים הנה: (מא כו)

הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע מביא בשם ה"זרע ברך" שהקשה דמה ענין הפרות להראות על שובע ורעב, בשלמא בשבליים ניחא, ועוד למה בא החלום בשני דברים. וכתב לתרץ בכמה אופנים עי"ש.

אמנם לפי האמת נראה דקושיא מעיקרא ליתא, דקרא כתיב [משלי יד ד] 'ורב תבואות בבח שור', אם כן השור הוא הגורם לרוב תבואות כשעובד את האדמה ברוב כח, ובפ"ק דחגיגה [ג:] אמרינן מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להביא חיים לעולם וכו', ונודע כי הפסד התבואה בא משני אופנים, או שהזריעה תהיה נפסדת ואינם יכולים לזרוע כראוי, או שאחר שצמחה תתקלקל, לזה בא סימן הפרות לומר שהזריעה תהיה מקולקלת ואחר כך בא סימן השבליים שאף מה שתצמיח הארץ יהיה מקולקל.

אשר האלקים עושה הראה את פרעה: (מא כח)

בשם האר"י הק' זי"ע: במסכת ברכות [נה]. אמר רבי יוחנן כי שלושה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו: רעב, שבע ופרנס טוב. זהו שאמר יוסף לפרעה: 'אשר האלקים עושה' – היינו שנות הרעב והשובע אשר מוכרזות על ידי הקב"ה בעצמו, 'הראה את פרעה' – בחלומי שחלם, ומאחר שכן, הרי מן הראוי שגם בדבר השלישי יהיה פרעה שותף וימנה פרנס, 'ועתה יראה פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים'.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע מביא את קושית הרמב"ן דאיך לא נתקיים פתרונו של יוסף שיהיו שבע שני רעב, ולמעשה לא היה אלא שתי שנים.

ומבאר הקדו"ל, דבאמת כבר פירש יוסף בעצמו בדבריו התירוץ על זה, שהרי אמרו חכ"ל הקב"ה גוזר והצדיק מבטלו, והנה מה שחלם פרעה שיהיו שבע שני רעב זהו רק דלפי גזירת הקב"ה הוא כן, אבל צדיק יכול לבטלו ואז לא יתקיים גזירת הקב"ה, ולכן כשבא יעקב

לו לאדם בחלום לא דיקלא דדהבא [דקל של זהב], ולא פילא דעייל בקופא דמחטא [פיל בחור מחט], דבר שאינו במציאות. והנה דבר נמנע הוא שיעמוד אדם על היאור, וחשב פרעה שאם יספר זאת ליוסף, יחשוב את חלומי להבל. לכן תיקן ואמר 'על שפת היאור'. ולא ידע פרעה שהפתרון שיברכו יעקב, שיעלה נילוס לרגליו [רש"י יגש מ י], והיינו, 'והוא עומד על היאור' ממש, שבא אל היאור ועלה לרגליו.

במדרש: הה"ד 'עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע'.

והקשה הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: הלא באמת חלם פרעה 'והנה עומד על היאור' ומדוע אמר 'על שפת היאור'? ברם, בכוונה תחילה שינה במקצת כדי לנסות את יוסף אם ידע להבחין בשינוי זה, ויוסף שידע גם הוא את החלום, אכן אמר מיד לפרעה שלא יהיה זה על שפת היאור כי אם על היאור דבר זה עורר אצל פרעה התפעלות יתירה והוא אמר 'הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו' שיש בו רוח"ק לדעת לא רק את פתרון החלום כי אם גם את החלום עצמו לכל פרטיו ודקדוקיו לפיכך מביא המדרש את הפסוק 'עדות ביהוסף שמו' זה העיד לפני פרעה על יוסף שהוא איש אלקים שכן 'שפת לא ידעתי אשמע' ששמע פרעה מיוסף את המילים 'שפת' – לא ידעתי – זה שאתה אומר על שפת היאור, 'לא ידעתי' מהו, מאחר שבכלל לא היתה שפת בחלום.

והנה שבע פרות אחרות עלת אחריהן דלות ורעות תאר מאד לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרע: (מא יט)

ב"ניצוץ אח"ד" מביא את דברי הספורנו ושאר מפרשים: כי לפי שאמרו חז"ל [ברכות נה:] כי 'אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו', חשש פרעה שייסבור יוסף שהן מהרהורי לבו, וכיון שראה כהנה חלם עליהן, ובכך יבטל את חלומי במחי יד, לכן הקדים ואמר שלא ראה צנומות כהנה בכלל, וא"כ על כרחן שדברי החלום אמת הם ונדרשים לפתרונו של יוסף.

ברש"י: סימן הוא לימי השבע שאין עין בריה צרה בחברתה.

אומר הרה"ק רבי חיים אורי יהושע אשר מפוריסוב זי"ע בספרו "אמרי יהושע": התורה היא נצחית שכן הוא

ביטל הגזירה בכוחו. וזהו מה שאמר יוסף "אשר האלקים עושה" – "הראה את פרעה", כלומר דרך מה שגזר הקב"ה זאת הראה לפרעה, אבל הצדיק יכול לבטלו.

וכן ביארו הספה"ק, דאחר שהקב"ה אומר דיבור שוב אי אפשר לשנותו, ולכן בשנות השבע נאמר 'את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה', ועל כן לא היה שייך שוב לשנותו ולבטלו, אבל בשנות הרעב נאמר 'הראה את פרעה', שלא היה בבחינת דיבור, ולכן היה אפשר לשנותו.

בשם הגה"ק רבי שלמה קלוגר זצ"ל בספרו "אמרי שפר": יש לדקדק, מדוע אצל החלום של הפרות הטובות אמר 'את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה' – וכאן בחלום הפרות הרעות אמר 'הראה את פרעה'. ונראה שהכוונה היא, שבשורה טובה הכל רצין להגיד לאדם, ומה שאין כן בבשורה רעה, שאף אם צריכים לומר, אומרים עכ"פ דרך רמז, עד שיבין הדבר מעצמו, וכל זה בהנהגת בשר ודם, על אחת כמה וכמה בהנהגת ה' ב"ה כמ"ש "אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה".

לכן אצל הפרות הטובות, שמרמזים לטובה ולשפע אמר 'אשר האלקים עושה הגיד לפרעה' – כביכול הוא עצמו הגיד, אבל גבי הפרות הרעות שמרמזים לרעב ולרע, אמר 'אשר האלקים עושה הראה לפרעה' – היינו שיראה ויבין מעצמו אבל לא הגיד לו בפה.

ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר וגו' וממהר האלקים לעשותו: (מא לב)

מובא בזהר שיש שני מיני חלומות: אחד ע"י מיכאל, ואחד ע"י גבריאל, ושניהם מתקיימים ויש בכל אחד מעלה וחסרון, האחד יש בו מעלה שכל דבריו מתקיימים, אלא שלפעמים יגיד על זמן רחוק, ולא בקרוב יתקיים. והשני – להיפך: יש בו גם דברים בטלים, שאינם מתקיימים, אבל הדבר המתקיים יתקיים בקרוב.

נמצא, שכאשר ה' רוצה להראות לאדם חלום שלא יהיו בו דברים בטלים וגם שיתקיים בקרוב, בא אליו החלום פעמיים ע"י שני המלאכים. ולכן חלם פרעה פעמיים את חלומו, כדי שיתקיים מיד וגם שלא יהיה בחלום דבר בטל.

זה שאמר: "ועל השנות החלום אל פרעה פעמיים" – זה משום: (א) "כי נכון הדבר", שכל הדבר נכון, ואין בו דברים בטלים. (ב) "וממהר האלקים לעשותו" – גם יתקיים בקרוב.

ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתוהו על ארץ מצרים: (מא לג)

שואל האלשיך הק': וכי ביקש פרעה עצה ממנו, הרי לא שאל ממנו אלא לפתור לו את החלום? אך אפשר שזהו הפתרון של מראה החלום, שהשבילים עולות בקנה אחד, כמאמרם ז"ל: הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה, ולכן פתר לו יוסף, שהחלום מראה שיש צורך באיש חכם ונבון.

הרב החיד"א זצ"ל מתרץ: שלמעלה נאמר: 'וייקץ פרעה ויישן ויחלום שנית', כלומר שזה המשך החלום, שראה בחלום שהקיץ וחזר ונרדם. והיה יוסף צריך לפתור גם את החלק הזה של החלום. הוא שאמר יוסף: "ועתה" אפתור לך את המשך החלום של "וייקץ", ופתרונו "ירא פרעה איש נבון וחכם" – עליך להקיץ משנתך, לראות את חומר השעה ולעשות הכל למצוא איש נבון וחכם, אשר יציל את הארץ מחרפת רעב.

"מעינה של תורה" מתרץ: שזה גופא מפתרון החלום. שלכאורה קשה למה כבר הראו עכשיו לפרעה על שבע שנות הרעב? דיה לצרה בשעתה, אחרי שנות השבע, מכאן למד יוסף שמראים זאת לפרעה כדי שיתכונן עתה לשנות הרעב. וזהו "ועתה" – מה שכבר ראית עכשיו בחלום את שבע שני הרעב, זהו כדי "שירא פרעה איש נבון וחכם" שיכין מזון לשנות הרעב.

בשם הגאון רבי יצחק מוואלאז'ין זצ"ל לתרץ: ברם, אמרו חז"ל כי בראש השנה יצא יוסף מבית האסורים, כיון שכך מתעוררת השאלה: מדוע הראו משמים את חלום זה בליל ראש השנה, והרי תוכן חלום זה היה משפט תבואתה של ארץ מצרים, וכידוע רק בפסח נידונין על התבואה.

זהו שאמר יוסף לפרעה, כי אין בזמנו של החלום, אלא כדי ללמד כי 'עתה ירא פרעה איש נבון וחכם' – שכן אז יהיה דבר החלום נוגע לענין עלייתו לשררה של איש מסויים. אז מובן מדוע חלם פרעה את החלום בר"ה, שכן בראש השנה נידון האדם.

ואם כן, הרי לבקש איש חכם ונבון, אין זה רק עצה, אלא חלק מפתרון החלום.

ב"ניצוץ אח"ד" מביא בשם הגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל ר"י "פורת יוסף" לתרץ, כי פסוק זה הוא דברי פרעה ודברי יוסף, כי אחרי שפרעה נחרד כהוגן מדברי יוסף, על העתיד להתרחש במדינתו, אמר לו ליוסף: נו, 'ועתה'! כלומר, מה עושים עכשיו, האם יש לך עצה בשבילי? אמור לי מה צריך לעשות עם הבשורה הנוראה, כאן ביקש פרעה עצה, ענה לו יוסף 'ירא פרעה'.

ה"משך חכמה" שואל: מנין היה יוסף בטוח שיבואו שבע שנות הרעב, אולי יתפללו לה' ויסיר מהם את חרון אפו, כמו שהיה אצל אנשי נינוה? אפשר להסביר עפ"י דברי הרמב"ם בהל' יסודי התורה, כי על גזירה לטובה אין הקב"ה חוזר בו ולרעה חוזר. ולכן על גזירת הרעב יתכן שהקב"ה חוזר, אבל באמת הרעב היה לטובת מצרים, שנצבר כל הון הארצות הסמוכות למצרים, ולכן: 'ועתה ירא פרעה... ויצברו בר' וגו' נמצא שגם גזירה זו לטובת המצרים, ולא יחזור בו הקב"ה.

יעשה פרעה ויפקד פקידים וגו': (מא לד)

ברוסיה הצארית היתה פעם אחת שנת בצורת קשה. המצוקה היתה רבה, התושבים ממש רעבו ללחם. בכל מקום נוסדו ועדי עזרה. אבל, כרגיל, פעולתם היתה חלשה ועם רבוי הוועדים גדל הרעב... באותה שעה אמר ה"בית הלוי" זצ"ל רבה של בריסק: עכשיו מובן לי מניין היתה לו ליוסף הוודאות על בואן של שנות הרעב, והרי יתכן שהשי"ת ירחם בינתיים על העמים ויבטל את רוע הגזירה? אלא, שכנראה, הבטיח יוסף את עצמו ונתן לפרעה את העצה "יעשה פרעה ויפקד פקידים על כל הארץ" – שימנה ועדים ומגנן של פקידים לנהל את עבודת העזרה ואם יקימו ועדים עם המון פקידים – ממילא יהיה רעב ...

וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני כל עבדיו: (מא לו)

בספר "פענח רזא" כתב דבר פלא: שלכאורה איך ידע פרעה שפתרונו של יוסף אמת ויתקיימו דבריו, אלא כשחלם פרעה חלומותיו פרקו כל אבריו, וכאשר פתרו החרטומים את פתרונותיהם לא חזרו אברי פרעה

למקומם, ועתה כאשר פתר יוסף חזרו אבריו מיד, והבין פרעה שהצדק אתו. ומוסיף בפענח רזא: 'ותפעם רוחו' – בגימטריא 'לפי כי הופרקו כל אבריו'. 'וייטב הדבר בעיני פרעה' – בגימטריא 'כי חזרו אבריו כלם פנימה'. ודו"ק.

ויאמר פרעה אל עבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו: (מא לח)

ברש"י: אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו. שואל הרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע מה רצה רש"י לפרש בדבריו.

ומבאר בשם הבעש"ט הק' זי"ע: דמי יכול להבין חכמתו של חכם, הוא רק מי שהוא ג"כ לכה"פ חכם כמותו, הוא יוכל לפי שכלו להבין חכמתו, אבל מי שאין לו שכל כהחכם, הרי זה מהנמנע שיוכל להשיג חכמתו, שכלי שכלו מוגבלים, ואינו יכול לתפוס רוחב חכמת החכם.

וזוהו שאמר פרעה: 'הנמצא כזה וגו' אם נלך ונבקשנו', כלומר היש לנו אחר שהוא חכם כמותו שיוכל להבין עומק חכמתו, והלא 'אין נבון וחכם כמוך', עכדה"ק.

אומר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: כלומר שהאלוקות היא בפנימיותו, בו ממש, ומבחוץ אין רואים עליו ולא כלום!?

הקשה הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: הלא היו עוד צדיקים גדולים ומפורסמים בעולם כמו יצחק ויעקב אבינו, ומדוע נאמר דווקא על יוסף שלא נמצא עוד איש כזה בעולם אשר רוח אלקים בו.

ותירץ, שעד עכשיו ידעו שצדיק היינו איש כזה שגם מבחוץ אפשר להכיר עליו ממעשיו הטובים ומהתנהגותו הזכה ודיבורו הנקי שהוא צדיק, ואילו יוסף הצדיק היה מסלסל בשערו וממשמש בעיניו ולא ראו עליו מבחוץ שצדיק וקדוש הוא – וכמו שטעו בו אחיו מחמת זה.

וזוהו מה שאמר פרעה לעבדיו: 'הנמצא כזה איש' – האם עוד מצאנו איש כזה שמבחוץ אי אפשר להכיר עליו שהוא צדיק, 'אשר רוח אלקים בו', אבל באמת איש קדוש הוא שיש בו רוח אלקים "בו" דייקא, שניכר רק מבפנים ויודע הלב להסתירה.

בספר "תורת מהרי"ץ" מגאב"ד ירושלים הגרי"צ

הנמשל הוא: פרעה אמר ליוסף 'שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו', היינו אתה עשיר בחכמה ודעת. השיב יוסף: "בלעדי", אין החכמה משלי, "אלקים יענה את שלום פרעה". אמר לו פרעה גם אם כדברך כן הוא, שרוח ממרום היא זאת, אבל "אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת", אותך ולא אחרים, "אין נבון וחכם כמוך", חכם גדול אתה והקב"ה יביא חכמה לחכימין.

שואל הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל: שלא מובן איך מוסר פרעה ליוסף את השליטה על כל מצרים. ובעצם על כל העולם בלי שום הגבלה? אמנם יוסף עלה על כל חכמי מצרים בפתרון חלומות, אבל בכל זאת היכן ראינו שלוקחים אדם שפותר חלומות ועוד עבד לשעבר ממוצא בלתי ידוע, ומוסרים לו ניהול מדינה שלימה? וביאר: שהתלהבות פרעה מפתרונו של יוסף איננה בגלל חכמתו, אלא עיקר הענין הוא ההדגשה של יוסף בתחילת דבריו "בלעדי"! הסביר יוסף לפרעה, "אין החכמה משלי, אלא אלקים יתן פתרון בפי לשלום פרעה". בזה שלא נטל לעצמו את הכבוד, רק שם עצמו כשליח, הבין פרעה כי רק על איש כזה ניתן לסמוך, ולמסור בידו את ממשלת מצרים, כי אין כמוהו ראוי לכך. במצב המיוחד בשנות השובע יש צורך באדם נאמן שלא ינצל את שנות השפע לאסוף אוצרות לביתו כי הפיתוי הוא גדול, ויכול ליטול הכל.

אתה תהיה על ביתי ועל פירך יושב כל עמי: (מאמ)

בנו הילד של הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שלימים היה הרבי ה"פני מנחם" זי"ע – שאל את אביו: למה כשנעשה יוסף משנה למלך לא שלח להודיע ליעקב אבינו שהוא חי, הלא הבין שאביו מתאבל עליו [והוא קושיית המפרשים], והשיב לו אביו: גם יוסף עצמו היה ב"חרם" שהחרימו השבטים שלא לגלות לאביהם וכן איתא בראשונים.

שואל הגאון רב"ד פוברסקי ר"י פונביץ שליט"א: יש להתבונן בהנהגת פרעה איך שהוציא אדם עלום שם מן הבור, והשליטו על כל ארץ מצרים, ונתן לו כל הסמכויות לנהל כלכלת מצרים וכו', 'אתה תהיה על ביתי ועל פירך יושב כל עמי' – רק הכסא אגדל ממך – ואח"כ אמר לו: 'ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל אר"מ', והתבטל התבטלות מוחלטת ליוסף ולכל

דושינסקיא זצוק"ל כתב שיש לפרש: כי הלא אמרו חז"ל [ב"מ פה]: "איסתרא בלגינא קיש קיש קריא" – וטבע האדם הפשוט שחכמותיו בחוץ תרונה ומודיע את טיבו לבריות, וכאן היה יוסף כבר יותר מ"ב שנה במצרים ולא הודיע מרוב חכמתו, מזה היה ניכר שבינה יתירה נודעת לו. וזהו שאמר פרעה "איש אשר רוח אלקים בו" דייקא, שיוכל להתאפק ולהטמין בתוכו רוח אלקים.

ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך: (מא לט)

בספר "חוט המשולש" כתב בשם ה"חתם סופר" זצ"ל: דקשה הלשון "את כל זאת", רק דבר אחד אמר בפתרונו?

ואמר: דאותם הלומדים המפולפלים בהזדמנם עם לומדי בפשטות אומרים עליהם שיש להם מוח פשוט ואינם יכולים לילך בגדולות, אבל האמת הוא לכוון הלכה בדרך האמת. והחרטומים פתרו בדרך שינון וחיידוד ז' בנים ז' בנות וכו', וחשב יוסף אם הוא יפתור מיד פתרון האמת, יאמר עליו שהוא אינו יודע בשום חיידוד ורק בדרך פשוט, ולא יקבלו דבריו. על כן שם עצות בלבו לומר תחילה כל הפתרונים שאמרו החרטומים, ואח"כ אמר כל זה הוא בדרך יש לומר, אבל האמת הוא ז' פרות וכו'. וראה פרעה שמה שידעו הם ידע גם יוסף אבל האמת כדבריו.

וז"ש 'אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת', דהיינו מה שהם אמרו גם אתה ידעת, מזה מוכח 'כי אין נבון וחכם כמוך'.

הרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע מביא בשם אביו זי"ע הרבי הזקן מאלכסנדר שביאר: אחרי שראיתי שאינך מחזיק את עצמך לחכם, שאמרת 'בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה', א"כ באמת 'אין נבון וחכם כמוך', כי זה החכם האמיתי.

המגיד מדובנא זצ"ל הסביר זאת ע"פ משל: סוחר אחד פתח חנות גדולה לכל מיני סחורות יקרות ערך. ראשי העיר חייבוהו לשלם מסים גבוהים, כי נסתבר להם שבעל חנות כזאת בוודאי עשיר גדול הוא. ערער על כך בעל החנות וטען שרוב הסחורות אינן שלו, אלא קיבלם באשראי. אמרו לו: מכאן ראייה שאתה עשיר, שלקבצן לא היו נותנים אשראי כזה.

מוצא פיו.

מאידיך גיסא אותו פרעה עצמו [ובאמת אין נפ"מ אם זה היה אותו אחד] רואה איך שמשה ואהרן נכנסים אליו, וכדאי' במדרשים כמה וכמה ניסים ופלאי פלאים ארעו להם בעת כניסתם, וכל דבר מדבריהם מתקיים, ועכ"ז מורד ואומר 'מי ה' אשר אשמע בקולו', הלא ראה הרבה יותר מאשר ראה בימי יוסף, ההבדל בין פרעה שהיה בימי יוסף לבין פרעה בימי משרע"ה לכאורה מפליא הוא מאד.

אמנם הענין הא פשוט, מפרעה מימי יוסף לא נדרש מאומה, הוא נשאר על מלכותו וע"י שמסר ליוסף הנהגת המדינה לא חסר מאומה, אדרבה הוא הצליח במינוי פקיד טוב שיכלכל את מדינתו, ויוסף מנהל הכל עבורו – 'רק הכסא אגדל ממך'.

כיון שלא נדרש ממנו מאומה והוא לא נחסר דבר, ע"כ ראה מיד את האמת, כמו אדם המשוחרר מכל הבלים וטמטום הלב, הרי הוא רואה בבהירות ובפשטות 'מי ברא אלה' ומכיר האמת. משא"כ פרעה שהיה בימי משה, היה נדרש ממנו לשחרר את ישראל ממלכותו ולהוציא עם שלם לחירות, הרי היה צריך לתת ולהסיר מעצמו, הוא כבר אינו רואה כלום, מראים לו בחוש באותות ובמופתים, והוא אינו רואה מי ה'. [א"ה:] ההסבר הפשוט הוא משום שפרעה בימי משה ה' הכביד את לבו ולכן לא ראה כלום].

וילבש אותו בגדי שש וישם רבד הזהב על צוארו: (מא מב)

כותב החיד"א זצ"ל ב"נחל קדומים": מו"ז הרב "חסד לאברהם" פירש: דהלובש בגדי שש ולא יהיה מין אחר בלבשו – ניצול מכל כישוף, וזה היה חכמת מצרים שהגדולים לבשו בגדי שש. וכך עשה פרעה ליוסף, אך ברשתו רצה לבטל הסגולה, ושם רביד הזהב על צוארו, שיהיה מין אחר.

ויקראו לפניו אברך ונתנו אותו על כל ארץ מצרים: (מא מג)

ברש"י בשם הספרי: דרש ר' יהודה, אברך זה יוסף, שהוא אב בחכמה ורך בשנים. אמר ליה ר' יוסי בן דורמסקית, עד מתי אתה מעוות עלינו הכתובים, אין אברך אלא לשון ברכיים, שהכל היו נכנעים ויוצאים תחת ידו.

שואל בספר "משכנות יעקב": מדוע התרעם ר' יוסי על דרשת ר' יהודה, מה עיוות הוא זה, והרי ע' פנים לתורה?

ונראה לומר, כי הנה בגמ' במסכת קידושין מצוי הביטוי "יניק וחכים", שמובנו, אף שהוא "יניק" בכל זאת הוא חכם גדול, וזה לשבח. אבל לו היה נאמר "חכים ויניק" היה לגנאי, כי משמעו היה – אף שהוא חכם, אבל הוא ילד. הוא שאמר ר' יוסי: אם כדברך היה לומר רך אב, כמו יניק וחכים, ולא אברך שמשמעו כעין יניק וחכים.

על מחלוקת תנאים זו, אומר הגר"א דבר נפלא: בסוף פרשת מקץ אומר בעל המסורה: "ותיבות אלפים כ"ה". מה שאין כן בכל הפרשיות בתורה, שנמנים רק הפסוקים ולא מספר התיבות.

אמור מעתה שיש פלוגתא בדבר, לדברי ר' יהודה "אברך" שתי תיבות הן "אב" – "רך", ולדברי ר' יוסי אינה אלא תיבה אחת, לפיכך משמיענו בעל המסורה סכום התיבות בפרשת מקץ, כדי לקבוע הלכה כמאן דאמר "אברך" תיבה אחת היא.

המהרי"ל דיסקין זצ"ל שואל: כלפי מי אמורים הדברים 'ונתנו אותו על כל ארץ מצרים', לא יתכן שפרעה נתן את יוסף על ארץ מצרים – משום שאם כך צריך היה להכתב 'ויתן אותו על כל ארץ מצרים', מהי א"כ כוונת הכתוב 'ונתנו אותו'?

ומבאר: שכאשר עבר יוסף ברחובות מצרים היו שני סוגי קריאות שקראו לפניו: חלקו של הציבור קרא לו 'אברך', וחלקו האחר קרא: 'ונתנו אותו על כל ארץ מצרים'! כשבכך הם מביעים את רצונם לראות את יוסף שליט על כל ארץ מצרים.

ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים: (מא מד)

איתא בכתבי הגה"צ רבי משה מידר זצ"ל: הנה מדתו של יוסף הצדיק הייתה 'השתוקקות', והיא התשוקה לעבודתו ית"ש ולעשות רצונו ית', 'ובלעדיך', חוץ המדה הזאת ובלעדיה א"א להרים יד ורגל נגד התגברות היצר, כי רק ע"י השתוקקות לה' ולעשות רצונו אפשר להתגבר עליו.

ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח ויתן לו את אסנת

בת פוטי פרע כהן און ויצא יוסף על ארץ מצרים: (מא מה)

הגרדח"א שליט"א ב"ניצוץ אחד" שואל: עד עתה לא שמענו כדבר הזה שפוטיפר הוא כהן, ומאימתי נתמנה להיות כהן און?

ויתכן לפרש, לפי שחשש פוטיפר שיוסף ברום מעלתו יתנקם בו עתה על שתים עשרה שנות מאסרו על לא עוול בכפו. מה עשה, נעשה לכומר – כהן דת – וכך קיבל הגנה דתית, כך לא ייגע בו יוסף לרעה.

ב"ניצוץ אח"ד" מביא את ה"מעגלי צדק" מדעעש צ"ל שכותב, שבא לומר כי אף שפרעה עשה אותו ל"צפנת פענח" ונתן לו שם משלו, יוסף עצמו בחר להישאר 'יוסף', כפי שהיה, הוא לא השתנה במאום למרות השם הנכבד והמעמד החדש שהצמידו לו.

ברש"י: מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא. שואל ה"שפת אמת" זי"ע: אם כן, היה צריך לקרוא לו "פענח צפנת"? אלא התורה מודיעתנו בזכות מה זכה יוסף לכך? "צפנת" – בגין שהיה מצפין חכמתו ומצניע מעשיו הטובים, זכה שיהיה "פענח" – שיפתחו לפני שיערי חכמה, שיערי בינה, שיערי עצה טובה, שיערי גדלות וגדולה.

ה"חתם סופר" צ"ל אומר: שמשמים סיבבו דבר זה שיעלה בלב פרעה להחליף שמו של יוסף, כיון שע"ז אכן לא יכירו השבטים שהמשנה למלך המדבר בפניהם הוא אחיהם יוסף, כי ע"י השם "צפנת פענח" שנתן לו נשתכח שמו הקודם וע"ז לא הכירוהו אחיו.

הרה"ק מאיז'ביצה זי"ע כותב בספרו "מי השלוח", כי פרעה רצה לומר 'פוח' – כלומר שמגלה ופותח דברים צפונים – אך לא היה יכול להוציא בשפתיו האותיות וא"ו ותי"ו, כי אות וא"ו מרמז על חיים, ואת תי"ו הוא חותמו של הקב"ה "אמת", ובאלו האותיות אין להאומות שום תפיסה כי אין להם חיים אמיתיים רק לפי מראית העין, ולכן אמר במקומם אותיות עי"ן ונו"ן.

בספר "מפי ספרים וסופרים" מביא שבספה"ק אי' שפרעה רצה לתפוס את יוסף ברשתו ולהורידו ח"ו מדרגת קדושתו, ע"י שנתן לו שם מצרי, ויעזוב את שמו

הקדוש שניתן לו ע"י הצדקנית רחל אמנו, ועי"כ יתחיל להתנהג במנהגי המצריים עד שיתהפך לגמרי להיות כאחד מהם.

אך יוסה"צ עמד בנסיון זה ולא ציית לפקודת פרעה לשנות שמו, רק 'ויצא יוסף' וגו', בשמו היהודי, וכן בהמשך הפסוקים נקרא יוסף!

ב"נטעי אשל" מביא את התרגום אונקלוס שתרגם: 'גברא דמטמרן גליין ליה', והיינו שנפתחו ונתגלו לפניו גם הדברים הנעלמים, ולמה זכה לזה, מצד מידה כנגד מידה, שכיון שמסר נפשו שלא להביט במה שאין צריך על כן זכה שגם דברים המכוסים ונעלמים נתגלו לו.

ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים: (מא מז)

בספה"ק "נועם אלימלך" כתב: 'ותעש הארץ לקמצים', רמז שצריך האדם להזהר מאוד ממדות קמצנות וכילות, כמו דאיתא בספר הישר לרבינו תם וכו', 'וזו ותעש הארץ' כו', דהיינו יוסף היה מתקן את הארץ בשבע שני השבע את מדות 'הקמצנות' שבהם, וזהו 'לקמצים', כי אין לך אדם נמלט ממדה זאת אם לא כולו יש בו מקצתו, ויש אשר בהם אפס קצת קצתו דבר מהקמצנות, וצריך האדם להסיר עצמו ממדה זאת. ועיין בספר "החינוך" מצוה ת"פ מש"כ בענין זה.

בפירוש "יפה תואר" [ב"ר פר' צ' ס' ה'] איתא: "שהיתה התבואה מתוקנת, כי מקצירתה מיד היו יכולים להוליכה לטחנה ברחיים, שלא היתה צריכה דישה וזירה וברירה והרקדה, קרוב למה שמבואר בשלהי כתובות [קיא]: גבי 'ירעש כלבנון פרו' [תהלים עב טז] דלעת"ל הקב"ה מוציא רוח מבית גנזיו ומשרה את סלתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלוא פיסת ידו".

ויצבור יוסף בר וגו' עד כי חדל לספור כי אין מספר: (מא מט)

ה"פנים יפות" מבאר, דאמרו חז"ל אין הברכה שורה בדבר המדוד והמנוי. וביוסף הצדיק מצינו שהיה שורה הברכה בהיותו בבית פוטיפר, כמו שנאמר 'ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף', וכן היה שורה הברכה בהיותו בבית הסוהר, וגם כאן כשאסף יוסף את התבואה היה ראוי שישרה הברכה במה שאסף, אולם כל זמן שהיה בכמות התבואה מספר לא היה יכול לשרות בו הברכה היות שהוא דבר המדוד והמנוי, רק

ע"ש אפרים שנאמר 'הבן יקיר לי אפרים'.

הגראי"ל שטיינמן זצ"ל בספרו "אילת השחר" מסביר: שזה שני סוגי אפרים, באאע"ה כתוב 'ואנכי עפר ואפר' – והכוונה היתה על ענוותנותו. שהוא הרגיש שהוא כלום. אצל יצחק אבינו – האפר זה שהוא נשרף וזה אפר של מסירות נפש. זה מסמל שתי סוגי מעלות שצריך שיהיה אצל כל אדם ובפרט אצל תלמיד חכם, א' להיות עם מדת הענוה, שזה מראה על מדות טובות, וב' מסירות נפש למסור ולבטל את עצמו מהנאות של העולם הזה.

ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו: (מא נה)

ברש"י: לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו. מה היתה כוונתו של יוסף?

הרבה טעמים נאמרו בדבר:

הרבי ר' יהונתן זצ"ל אומר בספרו "יערות דבש": יוסף חשש להם לישראל כשהיו בגלות מצרים ויתביישו מהמצרים להימול, לכן גזר מילה על המצרים ושוב לא יהיה לישראל להתבייש מפניהם.

בשם הרבי ר' השיל זי"ע: יוסף חשש שישראל יתרשלו ברבות הימים במצוה זו, לכן גזר על המצרים להימול, ואם הגויים יקיימו מצות מילה ויהיה זה מנהג הארץ יהיו בני ישראל מן הראשונים לקיימה...

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם ה"שפת אמת" זי"ע: דבמדרש איתא שקטרגו על יוסף בשמים על זאת למה ציוה אותם למול, כי הרי זה שייך רק לישראל, וכדכתיב: 'וצאצאיו חתם באות ברית קודש', דהיינו רק צאצאיו של אברהם אבינו.

מתוך ה"שפת אמת" את יוסף, כי הוא לא ציוה אותם מחמת שרצה לגיירם או לזכותם במילה, רק פשוט משום שיוסף לא יכל לסבול בני אדם ערלים, ולא יכל לפרנסם כל עוד שהיה בהם ערלה.

אבל מהשמים הקפידו עליו, כי רמזו לו שאין כך הדרך, אלא על הצדיק לסבול הכל, ובפרט שהרי יוסף היה צריך להיות המשביר לכל עם הארץ למשך זמן רב, - "ומי שיודע – יודע עד כמה קשה הדבר לסבול..."

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע כותב בספרו: יש להבין

אחר שחדלו לספור התבואה אז החל לשרות בו ברכת ה', ועי"ז נתרבה עד כי אין מספר. וזהו שאמר הכתוב: 'עד כי חדל לספור' – ומאז נעשה באמת רב כל כך עד 'כי אין מספר'.

מענינא דיומא:

בדרך זה מבאר ה"פנים יפות" את הגמרא במסכת שבת בענין חנוכה, מאי ממעט ממעט זמן, ונימעוט ניסא, ומשני נס בכל יומי איתא. ואכתי קשה מה היה הנס ביום הראשון לברך עליו [בקושית הבית יוסף], והט"ז מתוך שהברכה אינו שורה בדבר ריק, ולפיכך נעשה נס ונשאר מעט שמן מיום ראשון כדי שיוכל לשרות בו הברכה.

אבל אכתי קשה בגמ' הנ"ל שהקשו ונימעוט נס, דמהו הס"ד שביום הראשון היה נס יותר מבשאר הימים. ומבאר הפנים יפות ע"פ הנ"ל שאין הברכה שורה בדבר המדוד, ואם כן היה נס גדול ביום הראשון דאע"פ שנמדד השמן – מדקאמר שלא היה בו להדליק אלא יום אחד משמע שהיה נמדד להדליק יום אחד – מ"מ חל בו הברכה, משא"כ בשאר הימים שלא נמדד ע"כ אין זו רבואת כ"כ שנעשה בו נס וחל בו הברכה. ודפח"ח.

אשר ילדה לו אסנת בת פוטי פרע כהן און: (מא נ)

ה"שמלה חדשה" מבאר: איך פוטיפר שהיה שר טבחים נהפך ל"כהן און"? רק צ"ל שמפני כבודו של יוסף הצדיק התמנה להיות כהן און, שלא יאה שחותנו של יוסף יהיה רק 'שר הטבחים'.

ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי: (מא נא)

הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל מבאר: שיוסף הצדיק חש עצמו כבעל חוב לאחיו, ל"כל בית אבי". הוא הבין שהם היו שלוחי מצוה מאת ה', מסבב הסיבות. והם הם שגרמו לכל הכבוד שנחל ולעלייתו לגדולה.

ואת שם השני אפרים כי הפרני אלקים בארץ עניי: (מא נב)

כתבו בעלי התוס' בדעת זקנים: על שם האבות אברהם ויצחק שנאמר בהם 'אפר', אברהם שנאמר 'ואנכי עפר ואפר', יצחק – כאפר על גבי המזבח. ד'אפרים' – משמע שתי אפרות, ולכן נקראו ישראל

מטמון ירושה מאבותיכם, כמו שאמר אאע"ה 'ואנכי עפר ואפר', וכן יעקב אמר 'קטונתי', כי ענין ההתנשאות הוא בחינת שבירת הכלים וכו' עיי"ש.

הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנה זי"ע מפרש: שהנה השבטים הרגישו שבארץ מצרים מתגברת מאד הטומאה, כדאי' בחז"ל שמצרים נקראת 'ערות הארץ', וע"כ חששו שמא תמשך טומאה זו עד לארץ ישראל, אך יעאע"ה הרגיש 'כי יש שבר' – שיש מישהו אשר שובר את הטומאה 'במצרים' – היינו שיש צדיק אחד השובר את הטומאה והוא בתוך ארץ מצרים. וזה"פ 'וירא יעקב כי יש שבר במצרים' – על זה אמר להם 'למה תתראו' – למה אתם חוששים ומפחדים מכך שתעלה הטומאה ממצרים לאר"י, והרי אני רואה ש'יש שבר במצרים', - והיינו שעומד שם צדיק אשר בזיו קדושתו וברוח טהרתו הוא שובר כל הטומאות.

מעשה בהרה"ק הרמ"ח מסלונים זי"ע, שישב עם חסידיו בערב יום הכיפורים ובכה בשברון לב, אמר: במה ניכנס ליום הדין, שמא שברון לבנו יעמוד לנו ונזכה בדין.

לפתע התאושש ואמר: 'וירא יעקב כי יש שבר במצרים', יעקב צפה ברוח קדשו, כי אי שם בתוככי מצרים נמצא יהודי שרוחו שפלה ולבבו נשבר ונדכא באמת. לא ידע מיהו יהודי זה, אבל הרגיש בו "וירא לבניו למה תתראו", מה יש לפחד, הרי 'לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה'.

ברש"י ז"ל: למה תראו עצמכם וכו' כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה עיי"ש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק: הלא אחר כך משמע שבאמת לא היה להם, אך נראה שכיון שאמר להם יעקב כן 'למה תתראו', נעשה כן, שלא היה להם עוד והיו שוין לכולם. כדאי' במדרש מעולם לא אמר יעקב אבינו דבר של בטלה.

וירדו אחי יוסף עשרה לשבר בר ממצרים: (מב ג)

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: 'לשבור בר' – לשבור את תאוות האכילה. כי בארצם היה רעב, ולא היה להם כל נסיון בתאוות האכילה, לכן ירדו למצרים מקום שהיה משופע באוכל ושם יוכלו לשבור את התאוה.

למה פתח יוסף את כל האוצרות שהיה בהם די לשבע שנים, ולא פתח לפי הצורך כפעם בפעם – אולי כדי לסלק את הרעב של מהומה.

ולעומת רעב של מהומה זה נמצא נמי בכל אדם בעבודת ה'. שלפעמים נדמה לאיש שאבדה תקותו, והוא מעין רעב של מהומה, ובשביל זה פותחין מן השמים בזמנים מקודשים הארות גדולות אשר לפעמים ידמה לאיש שרוח אחרת עמו, והוא רק לסלק את הייאוש הנורא למען יתחיל מחדש ברב חוזק ואומץ כי לא אבדה תקותו ועדיין בידו להיות מהשרידים אשר ה' קורא. והמשכיל יודע שאם לא יתחיל בעבודת ה' מחדש, כל הארה תעלה בתהו, ואך הבלתי משכילים מתמרמרים על נפשם שמאומה לא נשאר בידם, ולא מחכמה ישאלו זאת.

וכל הארץ באו מצרימה לשבר אל יוסף כי חזק הרעב בארץ: (מא נז)

ברש"י: סרסוהו ופרשהו, וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף לשבור, ואם תפרשהו כסדרו היה צריך לכתוב "לשבור מן יוסף".

הרה"ק מקוזמיר זי"ע שאל: מדוע לא כתוב "מן"? ותיירך, שרמז יש בו, שכשבאים אל הצדיק שישפיע עליהם, אזי הבאים משפיעים להצדיק והצדיק יונק שפע על ידם. זהו שרמז ואמר 'באו לשבור אל יוסף' – שהבאים משפיעים אל יוסף.

וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויאמר יעקב לבניו למה תתראו: (מב א)

אומר ה"ספורנו": "קדרה של שותפים לא חמה ולא קרה". כי כל אחד סומך על השני. זה שאמר יעקב לבניו: למה תתראו? למה תביטו ותסתכלו כל אחד בפני אחיו ותצפו שילך הוא ולא אתה?...

הרה"ק ה"תפארת שלמה" מרדומסק זי"ע אומר: נראה לי לרמז פירוש: למה תפרסמו שאתם אנשים גדולים, ותתראו לפני בני אדם לראות במעלתכם. 'רדו שמה' - טוב לכם בחינת ירידה ושפלות, 'אני אשכון את דכא'. וכן להלן כתיב 'שלום לכם אל תיראו' ר"ל שלמות תהיה לכם – כשתהיו צנועים במעשיכם, ולא תראו לפני בני אדם.

וז"ש 'אלקיהם ואלקי אבותיהם נתן לכם מטמון באמתחותיהם', פירוש: דבר זה של שפלות, הוא לכם

ויבאו בני ישראל לשבר בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען: (מב ה) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ וגו' (מב ו)

שואל הרה"ק ה"קדושת ציון מבאבוב זי"ע הי"ד: מה ענין לכאן 'כי היה הרעב' – הרי כבר כתוב לעיל 'כי היה הרעב בכל הארצות', גם הפסוק 'ויوسف הוא השליט' – אין כאן מקומו שכבר נאמר ונשנה במקומו. אמנם יובן עפ"י דברי הבעש"ט הק' זי"ע עה"פ 'מה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ', כי אנו רואים הרבה פעמים שבני אדם נוסעים למרחקים לרגל מסחרם או משתדלים באיזה עסק ש'דרכו יחפץ' – כלומר למען חפצו ורצונו שהוא רוצה בדרך זו, ולבסוף נגלה שנצמח מנסיעה זו או ההשתדלות ענין חדש שלא עלה על דעתם מעולם, כי 'מה' מצעדי גבר כוננו' – אע"פ – ש'דרכו יחפץ'.

וזה היה הענין בירידת השבטים למצרים, כי לעיני הרואים היה נראה שסיבת ירידתם היא מחמת הרעב אשר חזק בארץ, והלכו לבקש אוכל למו ולהביא טרף לביתם, אבל באמת היה הדבר מן השמים כדי שיתגלו כל הדברים שהיו צריכים להתגלות פגישתם עם יוסף אחיהם.

וזה שרמז לנו בפסוקים הנ"ל: 'ויבאו בני ישראל לשבר' – והיה נראה 'בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ כנען' – וזו היא סיבת ירידתם, אבל האמת היה כי נסבב בן מאת הבורא ית"ש בעבור 'יוסף הוא השליט על הארץ' – 'ומה' מצעדי גבר כוננו' – שיתגלה להם יוסף ויתגלו כל הדברים שהיו צריכים להתגלות על ידיהם.

אומרים בעלי המוסר: אף על פי שהיה יוסף המושל והשליט היחיד והכל עמדו לרשותו ולפקודתו, "הוא השליט", לא מסר את חלוקת המזון לאחרים, אלא הוא עצמו עשה את העבודה הזאת – "הוא המשביר", בדבר של פיקוח נפש אין להסתמך על אחרים, ויוסף שימש דוגמא כיצד להתחנך במידת הרחמנות ובמעשים טובים.

וכן איתא במדרשים: שבכל שנות הרעב לא טעם יוסף טעם לחם עד סוף היום, עד שהנצרך האחרון בא על סיפוקו.

הרה"ק ה"זרע קודש" זי"ע מביא מדרש תנחומא שזכה יוסף לזה ע"י שהתגבר על יצרו. ומבאר שהמדרש

פירש משביר – מלשון שבירה. כלומר על ידי ששבר יצרו זכה להיות השליט והמשביר לכל עם הארץ. עיי"ש בדבריו.

הרה"ק רבי שמואל אליהו מזוואלין זי"ע אמר: היינו כלפי חוץ הוא השליט, נראה כמושל ושליט, אבל בלבו פנימה היה נשבר ונדכה.

וירא יוסף את אחיו ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות ויאמר אליהם מאין באתם ויאמרו מארץ כנען לשבר אכל: (מב ז)

ב"ניצוץ אח"ד" מביא מדברי הראשונים: שחשש יוסף שמא יכירוהו על ידי טביעת עינא דקלא, לכן דיבר איתם קשות, כדי שלא יהיה דומה כלל לסגנון דיבורו, שהרי הם הכירו את דיבוריו רק בלשון רכה, כך שחלק מ'ויתנכר אליהם' היה מה ש'ידבר אתם קשות', הסוואה נוספת לזהותו.

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: בא הכתוב לספר בשבחו של יוסף הצדיק, שלא רצה לצער את אחיו ברגע שהשתחוו לו ונתקיימו חלומותיו. כי מדרך האדם המנוצח על ידי חבירו, שהוא רגיש ושרוי בצער על זה. ולפיכך התנכר יוסף אל אחיו ברגע זה כדי שלא ירגישו במפלתם ולא יראו את עצמם כמנוצחים.

וזהו – "וישתחו לו" – "וירא יוסף" (וירא לשון הבנה) הבין שאם יוודע לאחיו בשעת ההשתחויה למי הם משתחווים, תהיה נפשם מרה עליהם, לפיכך "ויתנכר אליהם".

הרב מקוטנא זצ"ל בספרו "מקרא קודש" שואל: מה דיבור של קשות הוא זה, הן גם יעקב שאל את רועי חרן, 'מאין אתם?' ועוד, למה היה צריך יוסף לשאול, מאין אתם? ועוד, הרי לפי המדרש היו שומרי השערים רושמים את כל הבא בשערי מצרים וכל הרשימות הגיעו לידי יוסף?

אלא שקושיא אחת מתורצת בחבירתה. ה"קשות" היא בכך שלא האמין למה שאמרו לשומרי השערים, שב ושאלם 'מאין אתם' כאילו היו אנשים שאין לתת אמון בדבריהם.

כתב בספר "תולדות קול אריה": שמעתי בשם הרה"ק משינאווע זי"ע לפרש דברי התרגום אונקלוס: 'ויתנכר

אליהם' – וחשיב מה שמליל להון. ואמר על פי הידוע, שאביו מרן הגה"ק מצאנז זי"ע, לפעמים הכה אנשים מאותן שבאו בצל קורתו לבקש ישועה שיתפלל בעדם. ולכאורה יפלא, היתכן שיעבור על הרמת יד, אלא שראה ששורה עליהם דינים, ורצה להמתיק אותם במה שהכחו. וכתוב 'ונקלה אחיך לעיניך', כיון שנקלה הרי הוא כאחיו ונתבטלו הדינים מהמוכה. וכידוע, שאותן שהכה נושעו תמיד.

אבל צריך לזה משקל ששוקלים זהב, שלא יוסיף בהכאות ובזיונות יותר מהצורך כדי המתקה, כי אז הרי יעבור על הלאו ד'לא יוסיף'.

וכמו כן יוסף הצדיק רצה שיתכפר לאחיו החטא שמכרוהו ע"כ דיבר אתם קשות, אבל דבריו היו במידה ובמשקל שלא יוסיף יותר מהנצרך, ועל כן "חשיב מה דמליל להון", שהדיבורים הקשים יהיו בחשבון.

ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירו: (מב ח)

שואל הרה"ק רבי זאב מסטריקוב זי"ע בספרו "זר זהב": הרי זיו איקונין של יוסף דומה לשל יעקב, והיה להם להכירו על ידי זיו איקונין של אביהם? ומה שהלך מהם בלא חתימת זקן ועכשיו היתה לו חתימת זקן – אדברא, על ידי זה היה דומה יותר לאביו, והיה להם להכירו?

ונראה לומר, שהיה לו ליוסף מסווה של יראת שמים, שכסתה את זיו פניו, כמו שנאמר "את האלקים אני ירא", לכן לא היו מכירים אותו.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע מתרץ: שיוסף היה אז בן שלושים ותשע, ודמה ליעקב כאשר היה בגיל הזה, אלא שהאחים לא הכירו את אביהם בגיל כזה. כי בן פ"ד נשא יעקב אשה, ובניו לא ידעו כלל את דמות דיוקנו בהיותו בן שלושים ותשע.

בספר "צפנת פענח" מהגאון מרוג'וב זצ"ל פירש: כי אחי יוסף נזהרו שלא להביט בפניו של יוסף, אשר היה משנה למלך מצרים, שכן אמרו בגמרא [חגיגה טז.] כי כל המסתכל בנשיא עיניו כחות. כיון שלא הביטו בפניו ממילא לא יכלו להכיר ולזהות אותו.

בימים שבתחילת הנהגת ה"שפת אמת" זי"ע, היו איזה אנשים אשר דבר הנהגת עדה של אלפי חסידים ע"י אברך בן כ"ג שנים היה חידוש בעיניהם, והחליטו

לנסוע לגור לבוא לפני הרבי הצעיר ולתהות על קנקנו. כשנכנסו לחדר הרבי, פתח הרבי תיכף את פה קדשו, לפני שהספיקו הם לומר דבר, והקשה במה דמצינו ביוסף הצדיק כשעמדו השבטים לפניו שנאמר 'והם לא הכירוהו', שחשבוהו כאחד מגויי הארץ, וק' האיך יתכן שיחשבו כן ביוסף הצדיק, וכי לא יכלו להבחין בהכרת פניו את קדושתו. אלא, תירץ ה"שפת אמת": ללמדנו כי הצדיק הגדול יודע להעלים מעלתו וקדושתו מעיני בני אדם ולהסתיר עצמו עד כדי כך שיחשבוהו לגוי...

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שאל: דלמה לא הכירוהו בטביעת עינא דקלא כדאמרינן במס' גיטין וחולין? ואמר: דאפשר שרק בלשון הקודש יכולים להכיר הקול, וכאן לא היה בלשון הקודש דהמליץ היה בינותם.

עו"א: שרק באותו לשון שידבר עמו לעולם ניכר ג"כ בטביעת עין דקלא, ולא בלשון אחר שלא דיבר עמו עד עתה.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר את קושית הרמב"ן, שהרי יששכר וזבולון היו רק מעט שנים גדולים יותר ממנו, וא"כ כשעזב אותם גם להם לא היה זקן וכיצד הכירם יוסף, ותירץ בב' אופנים ע"ש.

ואמר שאפשר לתרץ בחסידישע תירוץ: שיוסף עלה לגדולה היינו אף ברוחניות ולא רק שזכה למלוכה, הוא זכה למדריגות גבוהות במצרים ע"י הנסיונות שהיו לו ועמד בהם, אבל השבטים לעומתו נשארו במדריגתם הקודמת, ואדרבה, אולי אף ירדו כפי שכתוב [לעיל לח א] 'וירד יהודה', ולכך הם לא הכירו את יוסף שהיה במדריגה גבוהה מאד, והוא לעומת זה כן יכל להכירם.

ברש"י: שיצא בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן.

שואל ה"עברא דדשא": וצ"ת דהלא היה בן י"ז במכירתו ומנין שלא היה לו חתימת זקן, ועוד הרי כמה מאחיו היו בני גילו ואיך הכירם ומשמע שכולם הכיר, ותו הלא חתימת זקן בלבד אינו משנה כ"כ את צורת האדם עד כדי שלא יכירוהו, אלא תבנית הפנים משתנים במשך כ"ב שנה אפילו בלא חתימת זקן.

וי"ל דעיקר הכרת השבטים היתה ברוחניות ולא בגשמיות, ואחרי שיוסה"צ עמד בנסיון והתגבר על היצר נתעלה למדרגה גבוהה ביותר, נזיר אחיו, פרישא

החלומות אשר חלם להם' – ולכך לא חשש 'ויאמר להם מרגלים אתם' וגו'.

ויאמרו אליו לא אדני ועבדיך באו לשבר אכל: (מב י)

שואל הרבי ר' יהונתן זי"ע: תיבת 'ועבדיך' – כתובה בוא"ו החיבור, אף שאינה נראית קשורה לתיבה שלפניה, מדוע?

ומפרש: אי' בגמ' שכשעשרה אנשים מתקבצים לתפילה "שכינה עמהם", א"כ, אף עשרת השבטים שירדו למצרים – שכינה היתה ביניהם. לפי זה יתפרש כתוב כך: 'ויאמרו אליו – לא' – מרגלים אנו, כי אם 'אדני' – השכינה הקדושה השרויה בינינו 'ועבדיך' – 'באו לשבר אכל בארץ מצרים'.

כלנו בני איש אחד אנחנו לא היו עבדיך מרגלים: (מב יא)

אומר בעל הטורים: לא אמרו 'אנחנו' – כי אם 'נחנו' – כדי לרמז שהאחד חסר היה ...

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מלשון רגילות, לא עבדנו את ה' מתוך הרגל ושיגרה, אלא מתוך התחדשות של כל יום וכל שעה.

הרה"ק ה"חלקת יהושע" מביאלא זי"ע אמר: ע"י אחדות – זוכים לאמת אבי"ר.

והנה הקטן את אבינו היום והאחד איננו: (מב יג)

ויאמר אליהם יוסף הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם: (מב יד)

מבאר הספורנו: כי כיון שאמרו 'האחד איננו', מיד קפץ יוסף והגיב: 'הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם' וגו', שאותו האחד אשר 'איננו', לאך הלך? בודאי כבר נמלט לארצכם חיש מהר עם כל המידע שאספתם כאן במצרים, ועכשיו נודעו כל סודותינו בארץ כנען.

הרה"ק ה"צמח דוד" מדינוב זי"ע מפרש בדרך קצת דומה: לפי שאמרו 'והאחד איננו' א"ל יוסף בלשון זה 'הוא אשר דברתי אליכם' פי' אותו האחד שאתם אומרים 'איננו הוא' אשר מדבר אליכם מרגלים אתם. וניסה יוסף בזה לבדוק אם כבר הגיעה העת לגלות, אם יבינו מזה שהוא יוסף, ואחר שראה שלא הבינו ידע שאין רצון ד' לגלות להם כעת וסיים בדבר אחר לאמר

דאחוריה, וזה כוונת אומרם ז"ל שמצאוהו בחתימת זקן, ששמר דיוקנא קדישא, זקן בגימטריא יוסף עה"כ, דהיינו שמצאוהו עם חותם מדת יוסה"צ, מדת היסוד, וזה שלא הכירוהו, שלא הכירו את יוסה"צ במדרגה גבוהה כזו.

בעיירה ראדזין היה משכיל אחד אלא שהיה לא יוצלח גדול, מכל עסקיו לא היה לו לפרנס את בני ביתו. החליט לנסוע לברלין ושם לנסות את מזלו. אבל גם שם לא הצליח, ולאחר זמן חזר משם לראדזין, אלא שהשתנה בחיצוניותו, לבושו היה מלבושים מודרניים ובלא זקן ופיאות.

בא לו אצל האדמו"ר מראדזין הרה"ק רבי גרשון העניך זי"ע, להימלך בו אם יעסוק במלמדות? אמר לו הרה"ק: שאל יעסוק במלמדות, כי יהיה מלמד הפוך, והסביר לו את דבריו: על יוסף אומרים חז"ל: מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן, ואתה להיפך – יצאת עם חתימת זקן ובאת בלי חתימת זקן, אם כן, אתה מלמד הפוך ...

ויאמר אליהם מרגלים אתם: (מב ט)

למה בחר להעליל עליהם בחטא של מרגלים ולא חטא אחר? מתוך ה"כלי יקר": יוסף חשש שהאחים יתחילו לחפשו במצרים, שהרי ידעו כי הישמעאלים "הולכים להוריד מצרימה", יפתחו בחקירות, ויתכן שיגיעו לעקבותיו. לכן חשדם בריגול, כדי שייזהרו לנפשם ולא ישוטטו על פני המדינה לעקוב אחריו, ויימנעו מלדבר עם אנשים זרים, כדי שלא לעורר עליהם כל חשש. ודפח"ח.

ה"חתם סופר" זצ"ל מביא את מה שנתקשו המפרשים, מהו שאמר 'ויזכור יוסף את החלומות'. ויש לומר שהנה הקשו הראשונים [עיין רמב"ן], איך לא פחד יוסף לחטוא בנפשו ולעכב את אחיו ג' ימים במשמר, ובכך יהיה יעקב מחוסר לחם והרעב כבד בארץ. אלא י"ל, שהרי הנה רש"י פירש עה"כ 'אל תתראו' – שבאותה שעה עדיין היה להם לחם, אלא שקשה מנין ידע זאת יוסף, וי"ל שהתבונן בחלומו שחלם בחלום הראשון אשר היו מאלמים אלומים והיו משתחווים לאלומתו, א"כ הבין שעדיין בהשתחוויה הראשונה שלהם יש להם אלומות – לחם, ולכך לא פחד מחסרון לחם בבית יעקב. וז"ש 'ויזכור את

מרגלים וגו'.

אמיתית, מחמת התקשרות, ולא מרגילות גרידא. ודפח"ח.

ואם לא חי פרעה כי מרגלים אתם: (מב טז)

כותב בעל ה"שבט מוסר": בגמ' שבת כתבו התוס' שזה לשון שבועה. וכענין זה מצינו במקרא: 'חי פרעה'. ואין לומר על יוסף הצדיק שח"ו נשבע לשקר. ונראה לומר שנוטריקון של **מרגלים** הוא "מזרע רחל ג"ב בתם ל אורחת ישמעאלים מ כרתם". ויוסף רמז להם במלת "מרגלים" את כל חטאם אשר עשו, ולא נשבע לשקר.

ויאסף אתם אל משמר שלשת ימים: (מב יז)

מפרש הרבי ר' אלימלך זי"ע: להיות שמכאן למדו [עיין בב"ר] שישראל אינם נתונים בצרה יותר מג' ימים, וזה ג"כ היה כוונתו בזה הפעולה שאסף את אחיו במשמר ג' ימים, לפעול זאת בפעולתו שתמיד לא יוסיפו לישראל בעת צרה יותר מג' ימים. וכן דרך הצדיקים שעושים עובדות ופעולות, ומחשבים באותם העובדות כוונות גדולות ופועלים במעשיהן טובה לדור דורים. והבן.

ויאמר אליהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את

האלקים אני ירא: (מב יח)

הרה"ק רבי מנחם מאמשינוב זי"ע שאל: מה ראה יוסף להתפאר בכך שהוא "ירא אלקים"? אלא, שיוסף ביקש להשפיע עליהם יראת שמים למען יתעורר לבם לתשובה. לפיכך אמר להם: 'את האלקים אני ירא' – ובכך עורר את היראה בקרבם. ואכן, מיד לאחר מכן קראו ואמרו: 'אבל אשמים אנחנו על אחינו'.

הרה"ק רבי שלמה מבאבוב זי"ע אמר: שהכוונה עפ"י מה דאי' במשנה בשילהי מסכת קידושין: הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי, דכשאדם עובר עבירות ח"ו מתמעטת הפרנסה, והעצה לזה לעשות תשובה, ואז תחזור לו הפרנסה בריוח ובכבוד. והנה ידוע דתיבת "זאת" רומז על תשובה, כי תיבת "זאת" עולה בגימטריא כמספר צו"ס קו"ל ממו"ן, שהם ג' דרכי התשובה כידוע. וזה שאמר יוסף לאחיו, 'זאת עשו וחיו', שאם תעשו תשובה כהוגן יהיה לכם מחיה וכלכלה בריוח.

אומר הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע: עד שהציבור או היחיד אינם רואים נגעי עצמם, ומתאמצים לתקן את חסרונם, אינם ראויים לגאולה. דבר זה לומדים אנו מתורתנו הקדושה. כל עוד אמרו בני יעקב ליוסף: "כנים אנחנו", כלומר, כל זמן שחשבו שהם ישרים ונאמנים ואין בהם עוולה ופגם, לא היו כשרים לגאולה. אדרבא, יוסף קצף עליהם ואמר: 'הוא אשר דברתי אליכם לאמר מרגלים אתם', רק אחרי שהכירו בחסרונותיהם והודו ואמרו: 'אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו' – רק אז התחילה ובאה גאולתם. הקב"ה מילא את לבו של יוסף אהבה ורחמים לאחיו, "ויסב מעליהם ויבך".

בזאת תבחנו וגו' כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה: (מב טו)

ומדוע ביקש דווקא זאת? כי קטן לא יעמוד בנסיון אם מאיימים עליו במכות, והוא מודה מיד על האמת, ולכן אם באמת מרגלים אתם לא תביאו את בנימין אחיכם – אומר הרבי ר' יהונתן זצ"ל.

שואל הגר"ח מבריסק זצ"ל: למה היו האחים צריכים להביא את בנימין ולא יכולים לקחת אחד מן השוק ולומר עליו שזהו בנימין.

וי"ל שלכן נתן יוסף את שמעון בבית האסורים, שאחר כך כשהובא בנימין העמידו בתוך הרבה בני אדם, ושאל לשמעון שיגיד מי בנימין, וכיון שהרי שמעון היה כל העת במצרים, לא היה יכול לענות אם לא שהוא באמת בנימין, ופחדו מזה השבטים שיעשה כן, והוכרחו להביא את בנימין.

אומר הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע: אמר להם יוסף צדיק יסוד עולם, אם רק אתם בעצמכם באים אל הצדיק, אין זו ראייה שאמנם רצונכם לקלוט כאן משהו, אלא "מרגלים אתם" מלשון רגילות, רגילים אתם לבוא עד הנה וחוזרים ושבבים ובאים, כמצות אנשים מלומדה. "בזאת תבחנו" – שאתם באמת מקושרים הדוק היטב לצדיק, "כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה" – כשתביאו עמכם את הקטנים, הילדים, אז אדע שנסיעתכם היא

אומר רבינו בחיי: בזה שהזכירו האחים את העוון של מכירת יוסף, הלכו בדרך הצדיקים שכשחוטאים - מודים על חטאם ומצדיקים עליהם את הדין. וכעניין שכתוב: 'אשם הוא אשם אשם לה'. ודרך הרשעים שחוטאים ואינם מודים בחטאם, הוא שכתוב [זכריה יא ה]: 'אשר קניהן יהרגון ולא יאשמו'.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע כותב: ויש להתבונן מדוע לא נתנו אל לבם מיד כשאסף אותם אל המשמר לומר "אבל אשמים אנחנו", והרי אז היתה הצרה גדולה יותר, שהיו כולם בסכנה, ומדוע לא חזרו אז בתשובה? אלא נראה, שבעוד החטא בתוקפו הוא עצמו מטמא את עיני האדם, מחליק ומיישר את הדברים ומחפש צדדי התנצלות עד שאי אפשר לאדם לשוב בתשובה, ורק כשמתמרק החטא קימעה, נפקחות עיניו ויכול לבוא לידי תשובה.

ולכך, טרם שאסף אותם אל המשמח לא ראו לשוב, וחשבו שהם צדיקים על פי דין, עד לאחר המירוק של שלושת ימים, שהיה מירוק לגוף, לנפש ולשכל. ובמדרש 'יחינו מיומים ביום השלישי יקימו ונחיה לפניו' – ביום השלישי של שבטים יקימו. שהיתה אצלם כמין תחיית המתים, שהרי דרשו פסוק זה גם על תחיית המתים, אז נפקחו עיניהם לראות שלא טעו עשו במה שהתאכזרו נגדו בהתחננו אליהם ולא שמעו.

ומכל מקום באשר עוד לא נסתיים המירוק, לא התחרטו על עיקר המכירה, עד אחר כל המעשים בגביע ובהתוודעותו להם, שנכלמו ממש, רק אז שבו בתשובה שלימה.

בספר "עשרה למאה" כתב: שהנה השבטים לא התחרטו על גוף המכירה, משום שחשבו שמה שעשו ליוסף היה עפ"י דין, והחרטה היה רק על מדות אכזריות שלהם שלא הביטו בעת שהתחנן בפניהם. אמנם ראובן אמר שגם גוף המכירה חטא, וראה – ש'טרם יקרב אליהם ויתנפלו אותו להמיתו ויאמר ראובן אל תשפכו דם' ואז עדיין לא התחנן בפניהם.

וז"ש 'אבל אשמים אנחנו', ר"ל לא על גוף המעשה, רק יען 'ראינו צרת נפשו' ולא היה לנו רחמנות, 'ויאמר ראובן' - לא כן דעתי כי 'הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם', ר"ל עדיין לא שמעתם אותו שיתחנן לפניכם, 'וגם דמו הנה נדרש', ולא רק מחמת

הרה"ק רבי חיים מצאנז ה"דברי חיים" זי"ע אמר: בשום מצוה אין להתפאר מלבד ביראת שמים. הא ראינו: יוסף התפאר על אחיו שהוא ירא שמים. כי במצוות אחרות מה יש להתפאר? הרי הכל תלוי בחסדי ה', אבל לגבי ביראת שמים נאמר: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. דבר זה תלוי רק באדם, בכוחותיו ובהתאמצויותיו, לכן מותר להתפאר בכך.

אם כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם וגו' (מב יט)

ברש"י: שאתם אסורים בו עכשיו. ואפשר לומר עפ"י דברי הרה"ק המוהר"י מווארקא זי"ע, לפרש דברי ר' זירא במסכת מגילה: "ולא ששתי בתקלת חברי", מה הרבותא, כלום יתכן שישמח בכך? אלא הפירוש הוא, שלא ששתי, - בזמן שאירעה תקלה בבית חברי. הייתי כל כך חדור ברגש של צער והשתתפות בצער חברי, שביטלתי כל שמחותי הפרטיות כאילו היה זה צער שלי. הוא שאמר יוסף: ששמעון 'יאסר בבית משמרכם', בית אסורים שבו ישב שמעון – יהיה בית האסורים שלכם, כאילו אתם הייתם יושבים בו.

ואת אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו כן: (מב כ)

אומר הרה"ק המהר"י מווארקא זי"ע: לפי פשוטו לא מובן מהו ויעשו כן? אלא י"ל הכוונה בשעה שבאה לאדם ח"ו איזה צרה מיד בשר ודם אל יחשוב שהאדם מריע לו, אלא יאמין שהכל מיד ה', ועליו לחזור בתשובה, זה מה שאמר להם יוסף 'את האלקים אני ירא', עליכם להאמין שכל הקורה לכם ומה שאני מצער אתכם זה ממנו יתברך, ועליכם לחזור בתשובה, וכן עשו, 'ויעשו כן ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו'.

ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה עלינו הצרה הזאת: (מב כא)

אומר ה"מגלה עמוקות" זי"ע: כל התיבות הללו תחילתן באות א', 'איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו' – ששה אלפין אלו הן רמז כי על מכירת יוסף תהיה תביעה עליהם כל ששה אלפי שנות העולם.

רחמנות רק על דמו הנה נדרש שלא היה כדון מיתתו.

בספר "מעשי ה'" לר' אליעזר אשכנזי כתב: כיון שראו ששליט הארץ אמר: 'את האלקים אני ירא', מיד אמרו: "אבל אשמים אנחנו", שלא היתה בנו יראת אלקים. הנה זה מרחם על בתינו הרחוקים ממנו "לכו הביאו שבר רעבון בתיכם", ואנחנו לא ריחמנו על אחינו, הוא שאמרו: 'אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו'. כלומר, איש מצרי זה, אדם נכרי שלא ראה בצרת בתינו ולא התחננו אליו והוא מרחם עליהם, ואילו אנחנו ראינו צרת נפשו והוא התחנן אלינו ולא שמענו.

בפסיקתא זוטא: מלמד שביקשו להם עוון אחר ולא נמצא, שהרי לא זכרו עוון אחר, וזה היה לטובה שנאמר: 'אלקים חשבה לטובה וגו' להחיות עם רב'. והנה כבר אמרו: אשרי אדם שעוונותיו ספורות, וכן כאן שבח גדול הוא להאחים שלא מצאו בהם עוון אחר מלבד העבירה הזאת.

אומר ה"ליקוטי יהודה": ובזה אפשר לבאר דברי חז"ל [סנהדרין כ] מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול בהריגת נוב עיר הכהנים ולא מיחה. שנאמר: 'ויקונן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו'. ואם היית אדם חשוב כזה מדוע לא מחית כשהרג שאול את נוב עיר הכהנים.

ותמוה, וכי בשעת ההספד מזכירים עוונותיו של אדם, שבא דוד להזכירם? אבל לפי האמור מבואר, שבא דוד לומר, שלא היה בו שום חטא, מלבד החטא בשב אל תעשה, שלא מיחה בשאול המלך בהריגת נוב עיר הכהנים.

ויען ראובן אתם לאמר הלא אמרתי אלכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש: (מב בב)

וקשה הלשון "הלא", ומה חידש בזה ראובן, ועוד הלשון "וגם" הוא מיותר. ורש"י דחק עצמו בזה.

בספר "קרבן העני" מביא בשם רבינו הקדוש המהר"ש מבעלזא זי"ע: דהנה כתיב 'כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא', ופירשו המפרשים מי שאומר על איזה סיבה שמקרה הוא, הרי זה סימן שבלתי טהור הוא, כי אילו היה ירא שמים לא היה תולה שום דבר רק בהשגחה מאתו ית'.

ואמרינן בגמ': מי שרואה יסורין באין עליו יפשפש במעשיו. וכן עשו שבטי י-ה, בראותם כי באה אליהם הצרה הזאת, לא תלו הדבר במקרה, רק אמרו אין יסורין באין בלא חטא, ומסתמא חטאו באיזה ענין. ופשפשו במעשיהם ולא נמצא שום חטא רק מכירת יוסף, על כן אמרו "אבל אשמים אנחנו".

ובא ראובן וסתר דבריהם ואמר: איך יתכן שזה הצער רק בשביל חטא זה "הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד" ולמה מצערים "אותי", אלא ודאי יש לנו עוד חטאים, "וגם דמו הנה נדרש" פירשו גם חטא זה מצטרף. אבל לא תדמו בנפשכם שאין לכם חטא רק זה.

ברש"י: 'אתין' ו'גמין' רבויין, דמו וגם דם הזקן. מבאר ה"חתם סופר" זצ"ל: הכוונה דהם אמרו כי נענשו על שראו בצרת יוסף ולא חמלו, וא"כ ראובן שאמר 'אל תחטאו בילד' – למה זה יענש? ואמנם אם העונש על דמו של זקן על שלא גילו לו מה נעשה ביוסף, ובזה גם ראובן היה באותה עצה ושפיר נענש, וז"ש: 'הלא אמרתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד' – ואתם 'לא שמעתם' – ולמה בא העונש עלי, מוכח ד'גם דמו' – של זקן 'הנה נדרש'.

הרה"ק ה"דברי חיים" זי"ע שואל: והלא האחים כבר הודו ואמרו 'אבל אשמים אנחנו' – ומה בא ראובן להוסיף בזה שהוא הזהירם לבל לחטוא, ונראה, דהנה דרח"ל מהפסוק 'כבד את אביך ואת אמך' – 'ואת' – לרבות אחיך הגדול שצריכיך לכבדו. ורצה ראובן לעוררם כי מלבד על עיקר חטא המכירה, חייבים להתחרט גם על זה שלא שמעו בקולו של ראובן, ועברו על מצות כיבוד אח הגדול, וכדי שתהא תשובתם שלימה, ולא ישאר פגם בענין זה, ציוה להם לשוב גם על זה, ולכן אמר 'הלא אמרתי אליכם' וגו' ותשובו גם על עון זה.

ב"קול שמחה" מתרץ, שהנה עונו של אדם שנעשה לאחר התראה חמור הוא יותר מעבירה ללא התראה, ואדם זה צריך לכפרה גדולה יותר. ולכך כעת כאשר עשו השבטים תשובה על עצם המעשה שעשו, הוכיחם ראובן שיש עוד פרט במכירה שצריכים לשוב עליו בתשובה, כי 'הלא אמרתי אליכם ולא שמעתם' – כלומר שעשיתם זאת לאחר התראה מצדי, וע"כ עליכם לשוב בתשובה גדולה יותר.

ויסב מעליהם ויבך וישב אליהם וגו' ויקח מאתם את שמעון ויאסר אתו לעיניהם: (מב כד)

שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: לכאורה מה היתה כאן הבכיה? ובעצם היה לו לשמוח?!
ותירץ בשם אביו זי"ע: שהוא בכה על זה שראה שרק עכשיו הם מתחרטים על מעשה המכירה, והוא היה בטוח שהם כבר מזמן התחרטו ע"ז
עוד אמר: שהוא בכה – שהוא עשה תשובה יחד אתם, משום שלו גם היה חלק בחטא זה, שעל ידי זה שהוא דיבר עליהם לשון הרע ורכילות וכו', ע"י החלומות עי"ז הם שנאו אותו והגיעו לידי חטא המכירה, ולכן עשה גם הוא תשובה יחד אתם, "אין ועתה אלא לשון תשובה".

ברש"י: לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו:

בעלי המוסר אומרים: שמעון, כדאיתא במדרש, היה ראש המדברים שהסית את האחים ביוסף והוא שהשליך את יוסף לתוך הבור. ולכן, כשרצה יוסף לשרש את השנאה מלבו לגמרי "האכילו והשקהו". כי למחול במחילה גמורה לא די במחשבה גרידא אלא צריך גם מעשה.

כשהגיע הבחור הפליט הראשון אחרי מלחמת העולם השניה לירושלים - ה"ה הרה"ח ר' לייבל אייזנר ז"ל – סעד בליל שבת אצל הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע, ובאמצע הסעודה אמר הרבי: 'ויאסור אותו לעיניהם' שיוסף שם את שמעון אחיו בבית הסוהר רק לעיניהם של אחיו, רק בצורה מדומה, אולם לאמיתו של דבר כאשר אחיו לא ראו הוציאו מבית הסוהר.
כמו כן כל מה שאירע לעם ישראל בשנות המלחמה לעתיד לבוא יראו שהכל היה רק לעיניהם.

ויצו יוסף וימלאו את כליהם בר ולהשיב כספיהם איש אל שקו וגו' ויעש להם כן: (מב כה)

הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע שואל: הטעם שלא אמר הכתוב 'ויצו יוסף "למלאות" את כליהם בר ולהשיב' וגו' בלשון מקור, יש לומר שיוסף היה רוצה שהשבת הכסף בשקיהם יהיה בתורת סוד, אבל למלאות שקיהם בר זה דבר המסור לכל הפקודים על מכירת הבר. ולכן אמר 'ויצו יוסף', שאותם הממונים על כך ימלאו כליהם בר, אבל 'להשיב כספיהם איש אל שקו' – זה לא אמר אלא

ה"מראה יחזקאל" מביא ששמע מהמהרש"ם מבערזאן זצוק"ל שהיה בשבת חנוכה בידיטשוב אצל הרה"ק רי"א זי"ע, ופירש: כי ראובן הוא עולם התשובה, כמחז"ל במדרש: מעולם לא פתח אדם בתשובה רק ראובן, 'ויאמר אל אחיו' – הישראלים, 'הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד' – הוא ילד מסכן – זה יצר הטוב, 'ולא שמעתם' – מחמת התגברות היצה"ר. 'וגם דמו הנה נדרש' – כי 'דמו' הוא רמז לחנוכה, 'דם' – בגימטריא ל"ו נרות וחי' שמשים, גם אמרין במסכת שבת בסוגיא דכבתה זקוק לה 'אבוהון דכולהו דם' – הוא גם כן רמז על חנוכה. על כן אמרה עולם התשובה אל האיש הישראלי, אם לא עשה תשובה גמורה בימים הנוראים, 'וגם דמו הנה נדרש' – יש לו עת לדרוש ולעשות תשובה בימי החנוכה.

והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ בינתם: (מב כג)

אומר הגר"א: מצינו במדרש, כי היה יוסף הצדיק צריך לחיות מאה ועשרים שנה, אלא שנלקחו מחשבון ימיו עשר שנים על ששמע עשר פעמים כיצד הוזכר אביו כעבדו – 'עבדך אבי' – ולא מיחה עליו. על כל שמיעה כזאת, שנחשבה כפגיעה בכבוד אביו, ירדה לו שנה מחייו. שכן, אם על כבוד אב ואם הבטיחה התורה אריכות ימים ושנים, הרי שעל בזיון אב ואם בא העונש המנוגד לשכר הנזכר, מיתה לפני הזמן.
ברם, נשאלת השאלה, כשנדקדק בפסוקים נמצא כי לא הוזכרו בתורה אלא חמש פעמים בלבד, בהן שמע יוסף את הביטוי 'עבדך אבי', ואלו הם: 'ויאמרו שלום לעבדך לאבינו'. 'ויהיה כי עלינו אל עבדך אבי'. 'ויאמר עבדך אבי אלינו'. 'ועתה כבואי אל עבדך אבי'. 'והורידו עבדך את שיבת אבינו ביוגון שאולה. וא"כ מדוע אמרו במדרש כי חטא יוסף בשמיעתו עשר פעמים.

אמנם, יוסף התנהג לפני אחיו כמי שאינו מבין לשון הקודש, ומשום כך העמיד לפניו את המליץ, המתורגמן, אשר חזר ותרגם לפניו כל דבר גם ללשון מצרית שגם אותה הבין יוסף. הרי שמע יוסף את הביטויים 'עבדך אבי' או 'עבדך אבינו' – עשר פעמים ...

ברש"י: המליץ – זה מנשה בנו.

אומר הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע: ונראה למצוא רמז לדברי המדרש: שראשי תיבות של **ל א י ד ע ו כ י ש** מע יוסף כ י המליץ – בגימטריה **מנשה**.

לאחד בתורת סוד, וזהו שסיים הכתוב 'ויעש להם כן' – בלשון יחיד.

שואל הגרי"ז מבריסק זצ"ל: מה ראה יוסף לצוות להשיב את כספם.

שכן, אפשר וידחקו את עצמם, על אף הרעב הכבד, ולא יחזרו שוב למצרים. ואולם, ודאי יחזרו למצרים כדי להחזיר כסף שאינו שלהם. כדי להיות בטוח כי יחזרו למצרים, הביא אותם לידי מה שיהיה נראה להם כממון שאינו שלהם, כדי שיוכרחו לחזור למצרים. עם הרעב אפשר להסתדר, אך לא עם האיסור ...

ויפתח האחד את שקו לתת מספוא לחמרו במלון וירא את כספו וגו': (מב כז)

ברש"י בשם המדרש: הוא לוי שנשאר יחיד מבן זוגו. ומדוע דווקא הוא מצא את הכסף? אומר הטור בשם אביו הרא"ש: כי הוא נהג גם את חמורו של שמעון ונתן לכל אחד מן המספוא של אמתחת שמעון כדי להקל על משא חמורו וייקל לו לנהוג בשני החמורים, ולכן הוא הגיע הראשון לכסף.

בספר "צרור המור" כתב: לפי שיתר האחים קנו מספוא לחמוריהם במצרים, ולוי לא היתה דעתו מיושבת עליו מענין שמעון, ושכח ולא קנה מספוא לחמורו, והוצרך לפתוח שקו.

ויאמר אל אחיו הושב כספי ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלקים לנו: (מב כח)

הגה"ק בעל "לחם שלמה" אמר לפרש: כי אף שכל אחי יוסף אחזתם רעב ופחד מנתינתם בבית הסוהר, מ"מ צרת עצמם לא הרגישו נגד מה שהיה כואב להם בשביל אחיהם הקדושים על צרתם. וז"ש 'ויצא לבם' שחרדת צער לבבם העצמי יצא ונסתלק מהם. ורק 'ויחרדו' – איש אל אחיו, שכל אחד היה חרדתו בשביל אחיו הצדיק שנלקח לבית הסוהר.

שואל הרה"ק ה"שם משמואל" מסוכצ'וב זי"ע: מאחר כי כבר אמרו קודם 'אבל אשמים אנחנו' והתוודו על מכירתו, ואמרו שבשביל כך באה עליהם צרה זו, וא"כ מה זה שחזרו ותמהו 'מה זאת'.

ומביא בשם אביו הרה"ק ה"אבני חזר" זי"ע לפרש: שהאחים דנו את יוסף כ"רודף", ולפי טעותם דנו אותו

דין אמת, אלא היות ועיוותו את הדין בשוגג, נענשו ונידונו במדה כנגד מדה, ולכן בעת שנחשדו כ'מרגלים' אמרו שהרי זה עונש מדה כנגד מדה, שטועים בשוגג לחשוב אותם כמרגלים.

אבל בעת שראו את הכסף השב באמתחותיהם, שזה לא יתכן שיעשה רק במזיד, לבוא עליהם בעלילת דברים, לכן תמהו 'מה זאת', שהרי לא יתכן שזהו כעונש על מכירת יוסף, מאחר כי אין זה מדה כנגד מדה, שהם חטאו בשוגג, וכעת עליהם מעוותים את הדין במזיד. ע"כ.

ויש להוסיף בזה, שהטעם שבאמת נענשו בעונש זה, משום שאמרו במשנה "שגגת תלמוד עולה זדון", ומי לנו תלמידי חכמים גדולים יותר מהם, ונמצא כי באמת היה זה מדה כנגד מדה, שנענשו במזיד. אך הם בענוותנותם לא חשבו עצמם לתלמידי חכמים, ועל כן תמהו "מה זאת".

והביאו את אחיהם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלים אתם וגו' ואת הארץ תסחרו: (מב לד)

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע בעודו ילד שאל את אביו הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: הרי השבטים לא ידעו שזה יוסף, ולמה לא לקחו איש אחר ואמרו ליוסף שזה בנימין אחיהם? והשיב לו אביו ב' תירוצים: א. זאת היתה באמת תחבולתו של יוסף לקחת מאתם את שמעון, כדי שאם יביאו איש אחר ישאל את שמעון אם זהו בנימין. וב. שהשבטים לא רצו לשקר.

ברש"י: תסחרו - תסובבו.

שואל ר' אלעזר רוקח בעל "יבין שמועה": הרי בדברי יוסף לא מצינו כלל שאמר להם דברים מעין אלה? ונראה לומר, לפי פירוש רש"י לעיל עה"פ 'ויאמרו שנים עשר אחים אנחנו', שעיקר טענת יוסף כלפיהם היתה שנתפזרו בעיר ובאו בעשרה שערי העיר, ולכן חשדם למרגלים. והם השיבו, בשביל האחד אשר איננו נתפזרו בעיר לבקשו, אם כן, כשאמר להם יוסף 'ואת אחיהם הקטן תביאו ויאמנו דבריכם' שכנים אתם, ומאליו יובן, כי אז תינתן להם הרשות לסבב בעיר ולבקש.

אולם ליעקב לא היו יכולים להגיד עצם עניין הסיבוב בעיר, כי יעקב אמר 'טרף טורף יוסף', לכן אמרו ליעקב, שאמר להם 'ואת הארץ תסחרו', וזו לשון דו משמעית, שמשמע גם כן שתנתן להם הרשות לעסוק במסחר

בארצו.

וכמו שהבטיחה אמי, ואם כן כיצד מתרחשות עלי עוד צרות נוספות.

רק מאוחר יותר, כאשר נוכח לדעת כי כל צרת שמעון ובנימין לא היתה אלא לשעה, הבין כי צדקה אמו, וכי אכן באו עליו אותן צרות אשר אמרה לו ולא יותר.

ויאמר ראובן אל אביו לאמר את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך וגו': (מב לו)

ה"חתם סופר" זצ"ל שואל: וכי יעקב עלול ח"ו להרוג נפשות? ומה א"כ היתה כוונת ראובן?
ומתוך, דכוונת ראובן היתה, לפי דברי חז"ל עה"פ: 'ויהושע וכלב חיו מן האנשים ההם', שנטלו חלקם בארץ. והמהרש"א בחידושי אגדות מפרש, שנחלת ארץ ישראל נקראת בשם חיים, על שם הכתוב: 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים'. ולכך מי שמפסיד חלק בארץ ישראל נקרא מיתה, וראובן שהוא הבכור חשב ששני בניו יטלו שני חלקים, כמו אפרים ומנשה אחר כך, ועל זה אמר: 'את שני בני תמית', תטול מהם את חלקם בארץ ישראל.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: מדוע לא קיבל יעקב אבינו ע"ה מראובן כשאמר לו את שני בני תמית?
ותירץ, משום שזו היתה מס"נ של פשרה, כאשר היו לו ארבעה בנים והשאיר ב' לעצמו. אבל יהודה הפקיר עצמו לגמרי גם מהעוה"ז וגם מעוה"ב זה נחשב כמס"נ אמיתית.

בהיותי בחור בישיבת "שפת אמת" בשנת תשל"ז, בי"ב תמוז עברתי דרך ישיבת חב"ד "תורת אמת", והיה שם באמצע "פארברענגען", וניגש אלי בחור בשם וועלוויל סלבין, (משפחה של הרה"ח ר' ירחמיאל קמפינסקי זצ"ל מנ. י.), וסיפר לי, שהוא גם מארה"ב, והיה פעם בשבת "מקץ" אצל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע ושמע ממנו את הווארט הזה. וכשחזר לני. נכנס לכ"ק הרה"ק האדמו"ר מליובאוויטש ז"ל ושאלו מה נשמע בארץ ישראל? והוא סיפר לו כל מה שעשה כאן, אבל זה לא סיפק אותו, והוליכו סחור סחור עד שהגיע שהיה ב"גור" – ושאלו ומה שמעת מהרבי מגור? נזכר בווארט הזה ואמר. אמר לו הרבי לזה חכיתי, כמה זמן אני צריך לחכות שתגיד לי את זה, זה יסוד החסידות.

מ' רה"י שליט"א במשאו בישיבת חב"ד בנתניה כ"ב כסלו תשע"ב, אמר לתרץ את קושיית המפרשים מה

ויראו את צרות כספיהם המה ואביהם וייראו: (מב לה)

אומר הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע: כאשר ראו שנתנו להם בסף, וייראו, נתייראו שמא ירדו ממדרגתם, אם ממון בא באמתחתם, כי עד עתה לא היה להם שום חשקת ותאוות ממון.

הגאון רבי שמואל אהרן רובין זצ"ל אב"ד קארטשין מפרש בדרך הדרוש: עפ"י הגמ' [ב"מ כו:] הלוקח פירות מחבירו או ששילח לו חבירו פירות, ומצא בהם מעות, הרי אלו שלו. אם היו צורין נוטל ומכריז. ואמרו בגמ' הטעם, שכיון שגם המוכר לוקח מהרבה אנשים, או שמא דשו ומירחו אצלו אחרים ומהן נאבד, משא"כ בצורין. עי"ש.

לפי"ז יש לפרש, שאם לא היו המעות צורין, לא היו מתייראין כלל, כיון שעפ"י דין היו מציאה וזה שלהם, ובודאי לא יבוא עליהם מכשול מזה, אבל כשראו 'את צרות כספיהם' – שהמעות היו קשורין וצורין, ועפ"י הדין הם מחוייבים להחזיר, לכן 'ויראו' – שמא תתגלגל עליהם תקלה.

עלי היו כלנה: (מב לו)

שואל הגר"א: מפני מה הוסיף יעקב ואמר כי עלי היתה צרת יוסף שמעון ובנימין, והלא הכל יודעים כי אין צער כצער האב על בניו.

אלא, כאשר שלחה רבקה את יעקב כדי ליטול את הברכות, סירב יצחק ונימק את סירובו בחשש מפני קללתו של יצחק. לטענה זו מצאנו שענתה רבקה: 'עלי קללתך בני'. מדוע השתמשה רבקה ביטוי זה, ולא אמרה לו באופן פשוט יותר, כי לא יקלל אותי.

אלא שרמז גדול רמזה לו רבקה במילת 'עלי', המורכבת מראשי התיבות של נושאי צרותיו של יעקב: **ע**שו, **ל**בן **י**וסף. התכוונה רבקה לומר לו, כי אל לו לחשוש מקללת יצחק, שכן יודעת היא בבואה כי כל צרותיו של יעקב קצובות ומדודות: קצפו של **ע**שו, רמאותו של **ל**בן ורוגזו של **י**וסף. אלו ולא יותר. וזהו שאמרה לו, כי רק עשו לבן ויעקב – הם קללתך בני ולא יותר.

ואכן כך היה. אלא כאשר נאסר שמעון, ואף על בנימין רחפה הסכנה, אמר יעקב כמתאונן: 'עלי היו כולנה', כלומר, לא נגזרה עלי אלא צרותיהם של עשו לבן ויוסף,

על הפסוק הקודם 'למה הרעותם לי להגיד לאיש העוד לכם אח', על זה ענו לו 'שאלו שאל', היינו שיוסף שאל לכל אחד מהם לחוד בחדר מיוחד וחקר אותם לנו ולמולדתנו וגו', ועל כן היו מוכרחים להגיד לו כל האמת, שלא יסתרו אחד את דברי השני.

ברש"י: אפילו עצי עריסותינו הגיד לנו.
ב"ניצוץ אחד" מבאר איזה סוד יש ב'עצי עריסותינו' שאותו חשף השליט המצרי, והלא לכאורה היו עריסותיהם כסתם עריסות שבשוק, ומה סימן יש בזה אשר הוא הכל יודע.

ומביא: דבר פלא כתב רבי מאיר הויזין מקופנהאגן זצ"ל [גלב"ע בשנת תק"ע] בספרו "קרבן אור פני משה", בהקדים המדרש [בר"ר נג י'] 'לא נבנתה עריסה תחילה אלא בביתו של אברהם אבינו. ויש לתמוה מה ראה אברהם על ככה להמציא עריסת נדנדה.

אכן יסוד להבנת כל זה הוא בזה"ק [ח"ג ריט.], כי נתייחדו נשמות ישראל מנשמות אומות העולם, כי נשמות ישראל הן כנר הזה אשר לעולם אינו שוקט, אלא תמיד מתנועע ומרצד, ולכך כאשר מזכירים ישראל את ה', בתורה ובתפילה, מיד מתנענעים הם אילך ואילך. ועל דרך יסוד זה כתב ב"מסילת ישרים" [פ"ז] שהדבר הנרצה ביותר בעבודת ה' היא תשוקת הנשמה, וכשם שההתלהטות הפנימית מביאה לזריזות ונמרצות, כך גם התנועה החיצונית תביא את התלהטות הנשמה שבתוכו.

הנה כל ענין זריזות במצוות מאברהם ילפינן לה, מהא דכתיב 'וישכם אברהם בבוקר', וזו היתה דרכו שהנחיל לכל זרע אברהם. ועל כן כבר בלידת יצחק נתנו בעריסה מתנדנדת, להרגיל נפשו לתנועה ולזריזות, וכן יעשו כל הדורות הבאים, להלהיט נשמותיהם בקרבם. עפי"ז ביאר דברי רש"י הכא, שזה היה הסוד הייחודי בעריסותיהם, שאותו ידע יוסף והגיד להם.

אנכי אערבנו וגו' אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים: (מג ט)

על הפסוק בפר' ויחי "שמע ה' קול יהודה", דרשו חז"ל: מלמד שעצמותיו של יהודה היו מגולגלין במדבר ארבעים שנה. ומכאן למדו חז"ל שקללת חכם אפילו על תנאי מתקיימת. אבל בכ"ז צריך להבין שואל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, מדוע יהודה נענש כל כך חזק? ואפשר, ואולי אי' בן במדרש (עי' בילקוט ראובני לקמן

בין דברי ראובן לדברי יהודה, שראובן אמר שאם לא ישיב את בנימין, הוא יענש במיתת בניו, ומזה לא הרויח יעקב אבינו כלום, כי לא יהיה לו לא את בנימין ולא את בני ראובן. אבל יהודה אמר 'אנכי אערבנו', אני ערב בעדו ומעורב איתו, 'וחטאתי לך כל הימים', חטאתי מלשון חסרון, יחסר בי אם לא אחזיר את בנימין, יהודה אמר שהוא נוטל אותו על עצמו עד היחידה שבנפש, שהוא מתחבר איתו ומרגיש אותו, בנפשו הדבר. ורק על ידי מסירות כל כולו, יכולים לשבור את הקליפה של מצרים, ולהחזיר את בנימין בשלימות.

ויהי כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים ויאמר להם אביהם שובו שברו לנו מעט אכל: (מג ב)

ברש"י: יהודה אמר להם המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית. כאשר כלו – כד שציאו, והמתרגם כד ספיקו טועה.

ולכאורה למה דוקא שלא ישאיר מאומה, גם קשה למה אמר שברו לנו "מעט" אוכל ולא אמר להם "הרבה"? רק יהודה ידע שיעקב בעל בטחון גדול, ועד שישאר לו אף מעט יאמין כי יבוא הברכה, אוכל קמעא ומתברך במעיו. משום הכי אמר עד שתכלה הפת מבית ויהיה כלי ריקן ולא יהיה חל הברכה כדברי הט"ז התירוף קו' הבית יוסף לגבי נס חנוכה באו"ח סי' תר"ע עיי"ש. ומשו"ה אמר יעקב: שובו שברו לנו "מעט אכל" וממילא יבא הברכה.

פירש הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע: "שובו" אם אתם רוצים לשוב בתשובה שלימה לפני הקב"ה "שברו" אזי תקנו בעצמכם את המידה הזאת של "מעט אוכל" שתאכלו מעט ולא הרבה.

ובשם הרה"ק רבי פני'עלע מאוסטילא זי"ע – הי"ד [חתנו של הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע, וחותנו של הרה"ק רבי דוד מסקווירא זי"ע] שאמר הרמז בזה: 'שובו' – אם רוצים לשוב בתשובה, אזי, 'שברו לנו' – צריכים לשבר ענין הלינה, היינו למעט בשינה. וכמו כן 'מעט אוכל' – למעט באכילה.

ויאמרו שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו: (מג ז)

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק על הלשון 'שאל שאל', שהוא כפל. ואמר: שזה היה תשובת בני יעקב

בפר' ויגש שאומר כך), שיהודה באמת לא החזיר את בנימין, וגם לאחר שיוסף התוודע אל אחיו ונתן מתנות ושלה להביא את אביו, בכ"ז לא מוזכר בשום מקום שהוא החזיר את בנימין לארץ כנען. ולכן נענש יהודה שהתגלגלו עצמותיו במדבר ארבעים שנה, משום שאכן הבטיח ליעקב אבינו: 'אם לא הביאותיו אליך והצגתיו לפניך' וגו' ולמעשה לא החזירו.

הקשה הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: מדוע הסכים יעקב אבינו לדברי יהודה, וכי יהודה לא היה בנו? יוסף כבר לא היה, שמעון גם לא, ומה רצה יע"א שיהודה הבן הכי טוב שלו גם לא יהיה, ומדוע תבע ממנו כזה דבר למסור את עצמו לגמרי?

אלא איתא מהרה"ק מסוכצ'וב ה"אבני נזר" זי"ע: שיעקב אבינו ידע שכדי לנצח כאן במלחמה דרושים כוחות על אנושיים, ובגלל זה תבע מיהודה כזאת מסירות נפש גדולה, כי בכל אדם יש בתת הכרה כוחות טמירים שדרכם יכול לקבל כוחות ולפעול כל מה שצריך. אולם כדי להוציא לפועל כוחות אלה נצרך למסירות נפש גדולה, בגלל שבלי מסירות נפש אי אפשר לבקוע כאלה מכשולים, אבל עם מסירות נפש אפשר לשבור אפילו מחיצה של ברזל. ולכן גם כאן, ידע יעקב אבינו שעי"ז שיתבע מיהודה כזאת מסירו"נ – כזאת ערבות גדולה עוה"ז ועוה"ב – עי"ז יתגלו אותם הכוחות ויוכל לנצח כאן במלחמה. וכמו שבאמת כך היה.

כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים: (מגי)

אומר הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע: יש לרמוז בזה, מה דאי' בספרים כי אדר הוא סוף שנה לפי סדר החדשים, וצריך להתעורר אז לעשות תשובה על כל השנה.

וזה שנרמז כי "לולא" אותיות "אלול", התמהמהנו – הינו שלא שבנו כהוגן באלול, "כי עתה", עתה זו לשון תשובה כדאי' במד', "שבנו זה" זה בגימטריא י"ב, היינו שיש עוד זמן של תשובה בחודש הי"ב, "פעמים" – כי בשנה מעוברת חודש העיבור הוא שני פעמים אדר.

ועצם הענין שניתן לישראל לעבר את חודש אדר פעמיים, ואין מתחשבים בחמץ בפסח ושאר איסורים, זה מוכיח לנו כי הקב"ה מסר את הזמן לידי ישראל, וממילא יכולים להוסיף זמני תשובה.

ויאמר אלהם ישראל אביהם אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים: (מגי)
כתב ב"ליקוטי מוהר"ן": דע כי יעקב אבינו כששלח את בניו, עשרת השבטים לארץ, שלח עמיהם ניגון של ארץ ישראל. וזה סוד: 'קחו מזמרת הארץ בכליכם'.

הרה"ק רבי אהרן השני מקרלין זי"ע אמר: הכניסו את הזמרה לתוך כליכם, 'והורידו לאיש' – ועל ידי הזמרה והשמחה תורידו את כל האיש לתוך עמקות.

מרגלא בפומיה דהרה"ק ה"דברי ישראל" ממודז'ץ זי"ע: גדולה נגינה שהיא מעוררת לתשובה ומקרבת לבם של ישראל לאביהם שבשמים. שאלו אותו: איך יכול להיות שמה שאין ספרי יראים ומוסר פועלים תעשה ותפעל הנגינה? – אמר משל למה הדבר דומה: לבן כפר בעל ריחיים שבא לכרך וראה בחלון ראוה "שעון מעורר". נכנס לחנות לקנותו, שאל אותו בעל החנות: מה מעשיך? השיב, בעל טחנה. אמר לו בעל החנות: למה לך שעון מעורר? כמה גלגלים ואופנים מסתובבים בטחנתך ומשמיעים קול ורעש ואם הם אינם מעירים אותך, מה יועיל צלצול דק של שעון? ענהו: טבע האדם שבדבר שהוא רגיל בו אין הוא מרגיש במציאותו. כל היום וכל הלילה מצוי אני אצל הגלגלים הגדולים ושומע את קולם החזק, התרגלתי להם ואין בהם כדי לעוררני משנתי. אולם הצלצול הדק של השעון הוא דבר חדש אצלי ובקלות יעוררני...

הגאון מרוגצ'וב זצ"ל בספרו "צפנת פענח" מדייק שלא אמר אלא 'מעט צרי ודבש', שכן הלכה היא כי אין מוציאים פירות מארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש ובגון שמנים יינות וסלתות [רמב"ם הל' מכירה פי"ד ה"ח]. והרי הצרי הוא סוג שמן ואף הדבש בא מפרי, דבש תמרים. כיון שכך, אין להוציאם מארץ ישראל, ולכן אמר יעקב לבניו כי לא יורידו אלא מעט.

הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ב"טעמא דקרא" כותב: שלח לו ו' דברים, וי"ל שרצה לשלוח לו מכל מין שמברכים עליו ברכה כללית [חוץ מפת ויין שהיא ברכה פרטית]. 'מעט צרי' – תחת ברכת הריח, ש'צרי' – הוא הראשון לסימני הקטורת. 'מעט דבש' – ברכת שהכל. 'נכאת' – הוא שעה כדפירש רש"י הוא ברכת האור ששעה

להדלקה. 'לוט' – הוא ברכת הראיה כמ"ש בברכות נד: על לוט מברך זוכר את הצדיקים. [ושלח מין שנקרא כן לרמז הענין]. 'בטנים ושקדים' – האדמה והעץ. ודפח"ח.

וכסף משנה קחו בידכם וגו' ואל-ש-די יתן לכם רחמים: (מג יב ג)

בנו של הגה"ק מבערזאן צוק"ל מביא בהקדמת הספר "תכלת מרדכי" משמו:

פעם אחת חלם לי בחול המועד סוכות, בהיותי ישן בסוכה, שהייתי לפני בי"ד של מעלה וראיתי שישבו כחצי גורן עגולה, והביאו איש אחד לדין, שעבר עבירה שחייבים עליה מיתה בידי שמים, אלא שיש ב' דעות אם חייבים מיתה על עוון זה. והיו מיימינים ומשמאילים, ונחלקו אם בספק פלוגתא של הפוסקים יש לפטור בידי שמים, דספיקא כלפי שמיא ליכא. והשטן היה עומד לשטנו, ושמעתי קול שאמרו נשאל בי"ד למטה. ושאלו אותי על זה, והשבתי כי גם בידי שמים פטור מספק, ושכן מבואר ב"כסף משנה". והשטן רצה לדחוף אותי באומרו: מה לך להתערב במשפט בית דין העליון? ואמרתי פסוק [זכריה ב ג]: 'יגער ה' בך השטן'. וגם, כי הלא נשאלתי על זה, ונדרשתי לאשר שאלוני, ועוד דברים. ויצא הפסק לפוטרו.

ואיקץ! ולא זכרתי מקום שב"כסף משנה" איה איפוא הוא, והאיר היום, והלכתי לבית ומצאתי שכן הוא בכסף משנה פט"ז מה' פסולי המוקדשין ה"ט.

ויען דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, והגר"א כתב דכל המאורעות שבעולם רמוזים בתורה. שמתי אל לבי שיש לומר שנרמז במה שנאמר בפרשת מקץ: "וכסף משנה קחו בידכם וגו' וקל-ש-די יתן לכם רחמים".

וזה שאומרים בתפילת ראש השנה ויו"כ: להוגה דעות בדין לותיק ועושה חסד ביום דין – דבכל דבר שיש דעות להקל הוא פוטר מספק, ועושה חסד ביום דין.

כתוב ב"ליקוטי מוהר"ן": "לכם", דווקא. היינו שהשי"ת ימסור את הערכת הרחמים בידינו, כי אצלו יתברך יכול להיות שהצרות היותר גדולות והיסורים היותר קשים הם בתכליתם ממידת הרחמים. כי בוודאי כל מה שהשי"ת מעניש את האדם ומייסרו רק לטובתו הוא עושה. אבל איננו מבינים את מידותיו של הקב"ה, איננו משיגין אותם ואין אנו יכולים לקבל אותה

הרחמנות שבינתנו קצרה מלהשיגה. ואנו מבקשים שיתן ה' את הרחמנות בידינו, רחמנות המובנת לנו, רחמנות פשוטה, המגינה מכל צרה וצוקה – ואל-ש-די יתן "לכם" רחמים.

ב"ניצוץ אח"ד" מביא הגרדח"א שליט"א בשם אביו הרבי ה"פני מנחם" זי"ע: כי יש בכך רמז שגער בהם אביהם על הדיבור, שהרגיש שדברו הרבה מדי, ובגלל זה תפס אותם המושל בלשונם, ונרמז הדבר בתיבות 'כסף משנה', עפ"י מאמרם ז"ל [מגילה יח]. מילה בסלע משתוקא בתרין, הרי שכסף משנה מרמז לשתיקה שהיא כפל. כלומר, הפעם קחו בידכם את השתיקה, והשתדלו כמה שפחות לדבר.

ברש"י: ומדרשו, מי שאמר לעולמו די יאמר לצרתי די. אומר הרה"ק ה"מי השילוח" זי"ע: רבותינו ז"ל אמרו על השם – ש-די, שהעולם בשעת הבריאה היה מרחיב והולך עד שאמר הקב"ה די. ואמר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: כי עיקר בריאת העולם היתה כדי שיכירו הבריות את גדולת השי"ת, לכן אמר "די", מה שנברא עד עתה דיו כבר לבוא על פיו להכרת השם. והוא שהזכיר כאן יעקב את השם ש-די, כי גם יסורים מביא השי"ת על האדם כדי למרקו ולהביאו להכרת בוראו. ואמר יעקב: די! הצרות שעברו עלי עד עתה דיין היו להביאני להכרת בורא הכל.

ואל-ש-די יתן לכם רחמים לפני האיש וגו' ואני כאשר שכלתי שכלתי: (מג יד)

הגה"ק רבי שלמה קליגר זצ"ל בספרו "חכמת התורה" מבאר: שיע"א רצה לעורר רחמנות בלב האיש, ולכך ביקש ליקח מפרי הארץ עמהם, וכיון שיאכל מפירות הארץ יומשך רחמים בלבו, כי פירות הארץ גורמים רחמים, ואפשר אף בראיית פרי הארץ נמשך רחמים.

עוד כותב הגה"ק ר' שלמה קליגר צוק"ל בספרו "אמרי שפר": חז"ל אמרו: כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. והנה מלת "לפני" אפשר לפרש גם במשמעות של "קודם". וכן אמר להם יעקב, כי ה' יתן לכם רחמים "לפני" האיש, קודם שיתן רחמים בלב יוסף יתן בלבכם רחמים לרחם על אחרים, ואז "ושלח לכם את אחיכם", כי המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. ודפח"ח.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בשם אביו ה"שפת אמת" זי"ע שאמר: שיש להתבונן מגודל הסבלנות שהיה ליעקב אע"ה אשר גם אחרי שספרו לו בניו מזה שעצר את שמעון ואסרו במאסר, מכל מקום לא קילל את אדוני הארץ (שהוא יוסף) בשביל זאת. ואדרבא אמר להם 'ואל-ש-די יתן לכם רחמים לפני האיש' וגו', ואם היה מקלל אותו אז היה ח"ו מקלל את עצמו, כי הוא היה יוסף הצדיק בנו. [וכן אומרים בשם ה"חפץ חיים" זצ"ל].

ה"כתב סופר" זצ"ל שואל: אם ביקש יעקב שיתן ה' לבניו 'רחמים לפני האיש' – מדוע הוא מסיים בקביעה שתפילתו לא תתקבל 'וכאשר שכלתי שכלתי'? ומתרץ, ידוע ידע יעקב כי היסורים הבאים עליו הם לטובתו, ובודאי לא ביקש להיפטר מהם, כל שרצה היה להענש בידי שמים ולא בידי אדם, וכפי שביקש דוהמע"ה 'נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפלה' – וזה שביקש יעקב 'ואל-ש-די יתן לכם רחמים לפני האיש' – שתינצלו מידי אדם, ואם נגזר עלי להענש 'כאשר שכלתי שכלתי' בידי שמים.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע כותב: לא פירש לפני מי אלא לפני האיש סתם, כי לא התפלל על גלות זו בלבד בעמדם לפני יוסף אלא על כל הגלויות, שכל איש ואיש שיעמוד עליהם בכל הגלויות יתן להם אל-ש-די רחמים לפניו, איתא בתוס' יבמות [סה: ד"ה כי] בשם הריצב"א שהגם שעל פי דרך הטבע אין יכולים להיוושע מכל מקום רחמי ש-די מרובים, על ידי שם ש-די יכולים תמיד לעורר רחמים.

ברש"י: מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפילה, הריני מתפלל עליכם.

אומר כ"ק האדמו"ר מבאיאן שליט"א: מכאן לימוד אשר בשעה שאדם מחזיק את עצמו שאינו חסר כלום, אז באמת הוא זקוק לרחמים, זקוק הוא לתפילה של 'יתן לכם רחמים' – כל אדם צריך תמיד לדעת שעומד הוא בפתח, ותמיד הוא זקוק עדיין לסייעתא דשמיא, בכדי שיוכל לעבוד את ה' כראוי.

**ויאמר לאשר על ביתו וגו' וטבח טבח והכן כי אתי
יאכלו האנשים בצהרים: (מג טז)**

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל, קבע להם את זמן הסעודה לצהרים, היינו בשעה רביעית, שכן במדרש אמרו כי אותו יום היה ערב שבת ומטעם זה אמר יוסף לאשר על ביתו 'וטבח טבח והכן', היינו מערב שבת לשבת. כיון שכך קבע להם את הזמן לפני חצות, שכן אין קובעים סעודה בערב שבת אלא קודם לחצות.

ברש"י: כמו 'ולטבח טבח ולהכין', ואין 'טבח' לשון ציווי, שהיה לו לומר 'וטבח'.

שואל הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע: דבאמת יש להבין כיצד אכלו בני יעקב אצל יוסף, הרי גוי ששחט שחיטתו נבילה, ואף אם אחרים עומדים על גביו ורואים.

אמנם, הטעם שגוי פסול לשחיטה, נלמד מהפסוק 'וזבחת ואכלת' – זה שהוא בתורת זביחה אכול מזבח. א"כ הרי איסור זה נוהג רק לאחר מתן תורה, שנצטוו על השחיטה, אזי שייך הפסול של "אינו בתורת זביחה", כלומר שהוא לא נצטווה על השחיטה, אבל קודם מתן תורה, אף שאמנם קיימו האבות את התורה קודם שניתנה, הרי עכ"פ היה זה בתורת אינו מצווה ועושה, וא"כ הרי הם עצמם לא היו אז בר זביחה, ולא שייך פסול של אינו בתורת זביחה.

אלא שעדיין יש חשש שמא יקלקל, אכן על זה מועיל כשגדול עומד על גביו, כמו לגבי חרש שוטה וקטן. לכן, כשבני יעקב יעמדו ויראו כיצד הגוי שוחט, יהיה מותר להם לאכול משחיטתו.

זהו שפירש"י, שאם היה הפירוש בלשון ציווי, היה משמע שיוסף אמר ב' דברים (א) להביא האנשים הביתה. (ב) תאמר להם שיטבחו. אבל הפירוש 'ולטבח טבח' – שהבאת האנשים הוא בשביל הטביחה, שיהיו עומדים ע"ג ויוכלו לאכול.

**וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף וגו' על דבר הכסף
השב באמתחתינו בתחלה אנחנו מובאים: (מג יח)**
מובא בשם הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע דלימוד טור בית יוסף מסוגל ליראת שמים, ואמר רמז לזה מן הפסוק "וייראו האנשים כי הובאו בית יוסף", שמתעורר באדם מדת היראה על ידי לימודו בבית יוסף. וכעין זה מובא בשם הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב זי"ע שאמר דכל היראת שמים שלו לקח מלימוד טור בית יוסף.

כמו כן מסופר שהרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בהיותו בצפת והלך על קברו של הבית יוסף שהוא רבו מובהק. [א"ה: ואולי יש לרמז שבפרשה זו שבדרך כלל יוצאת בימי החנוכה יש את קושיתו המפורסמת של הבית יוסף זי"ע שעל זה נאמרו תלי תלים של תירוצים ודרשות בעניני החנוכה].

אומר הגר"א: מכאן רמז לדברי חז"ל כי השאלה הראשונה ששואלים לאדם ביום הדין היא: נשאת ונתת באמונה, וזה: 'על דבר הכסף השב באמתחותינו בתחילה אנחנו מובאים' – היינו שבתחילה מובאים בדין על עסקי כסף ומשא ומתן אם היו באמונה, בצדק וביושר.

ויאמרו בי אדני ירד ירדנו בתחלה לשבור אכל: (מג כ)

אומר הרבי מקאצק זי"ע: בגלל פרוסת הלחם, בשל הפרנסה הבזויה אנו מוכרחים להשפיל את עצמנו, להתבזות ולרדת מהמדריגות הגבוהות – 'ירד ירדנו – לשבור אכל'.

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע דרש: ירדנו לעולם הזה במטרה לשבור את תאוות האכילה, "לשבור אכל", והנה בסופו של דבר הוכחנו כי עדיין "כסף איש באמתחתו", כי הכיסופים והתשוקות באמתחתנו, כל כלי הגוף מלאים מהם.

ויהי כאשר באנו אל המלון וגו' כספנו במשקלו וגו': (מג כא)

שואל ה"פנים יפות": לכאורה אינו מובן מה שאמרו 'כספנו במשקלו'. וי"ל, כי רצו לתת סימן שהכירו בזה שהוא כספם, דקוי"ל משקל הוי סימן, ולכן אמרו 'כספנו במשקלו'.

וכן שלא יאמר להם, דמסתמא נשאר לכם כסף מעט ושרתה בהם ברכה ונתרבו, על כן אמרו כיון שהיה 'כספנו במשקלו' – והרי כל דבר המדוד והשקול אין הברכה שורה בו, וא"כ בהכרח שזה כספנו.

אלקיכם וגו' נתן לכם מטמון וגו' כספכם בא אלי ויוצא אליהם את שמעון: (מג כג)

אומר הרה"ח ר' אלכסנדר זושא פרידמן זי"ע הי"ד: השי"ת יגלה לכם את מטמוניות התורה, את הסודות

הגנוזים בה, "ויוצא אליהם את שמעון" – התגלות זו תבוא על ידי רבי שמעון בר יוחאי, שעתיד לירד לעולם ולגלות את סודות התורה בזוהר הקדוש.

לכאורה הרי זה לא נכון שכספכם בא אלי – שכן הוא שהחזיר להם את כספם?

אומר הרה"ק רבי מנחם מאמשינוב: כך אמר להם: "כספכם" – הלא בין כה וכה כספכם הוא – "בא אלי", כל אשר בא אלי כעת. לפי המובא במדרש, כי כל עיקרו של הרעב בא אז על העולם למען יצטבר במצרים כסף תועפות, כדי שתוכל להתקיים ההבטחה: 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'. ואם כן, נמצא, שכל הכסף הזורם כעת לאוצר המצרי נועד רק בשבילכם, ולמה לי לקחת מכם עכשיו ולהחזיר לכם אחר כך?

שואל הגריד"א שליט"א: פלא הוא, איך יקבלו אנשים תירוץ כזה, שקיבלו מטמון ומתנה כסכום הכסף שרצו לשלם על התבואה, ואיך נפל פתאום צרור כסף מן השמים, אך בע"כ צ"ל, שלא היה הדבר לפלא בעיני השבטים, כי היו רגילים בכך, וכשם שרשב"י היה יכול למלאות בקעה עם דינרי זהב כמו כן היה ביד השבטים לעשות כן, וע"כ קיבלו את דבריו.

וירחצו רגליהם ויתן מספוא לחמוריהם: (מג כד)

בספר "אור תורה" לרבי שלום תאומים זצ"ל אב"ד שטפנשט מפרש: דאפשר לומר שהראה פנים לכאן ולכאן, שכבדם מאד שאף לחמוריהם נתן מספוא, שאין מדרכי המלך לעשות כן, ואם חש שיראו בהנהגתו הנדיבה ישכילו עליו להכירו שהוא יוסף אחיהם, לכן נתן מים לרחוץ להראות שחשדם שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם, ויסורו חששותיהם.

ויאמר השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי: (מג כז)

ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי: (מג כח)

הרבי מוויז'ניץ זי"ע ה"אמרי חיים" אומר: יוסף הצדיק שאל אותם "השלום לאביכם הזקן" – יש לכם שלום אתו, האם אתם הולכים בדרכיו, "העודנו חי" – לעבט עהר נאך ביי אייך, האינכם מחזיקים אותו כבר לעבר ובטל? ויאמרו 'שלום לעבדך לאבינו עודנו חי' – אנחנו הולכים ונלך תמיד בדרכיו.

ויאמר הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי ויאמר אלקים יחנך בני: (מג בט)

אמר הרבי ה"בית ישראל" זי"ע בשם האלשיך הק': יוסף הרי העליל עליהם 'מרגלים אתם', ולא יכל להוכיח כאן את האמת, ולכן כששמע שיש להם אח קטן ציוה שיביאוהו אליו, בחושבו אולי ממנו יוכל להוציא משהו, וכדרך העולם שמילד קטן אפשר יותר להיוודע, ולכן כשראה את בנימין ונוכח שאינו ילד כלל, אלא אב לעשרה ילדים, אמר: 'הזה אחיכם הקטן', ס'איז יענע קליינע ברידער, - מכזה אח "קטן" לא אוכל להוציא שום דבר...

עוד אמר: כשיוסף רצה לאסור את בנימין נגש יהודה לטעון על זה, טענתו היתה שיע"א בעצם כלל לא רצה לשלוח את בנימין ובקושי רב הצלחנו להביאו הנה, ואם הנער לא יחזור אל אביו עלול האב למות – 'ועזב את אביו ומת'. ולכאורה, הרי יהודה יכל לטעון טענה יותר חזקה, שבנימין הוא אב לעשרה ילדים, ואם ימות ישארו עשרה יתומים בלא אב ומשען?

אלא ראייה מכאן, שהאמת היא כך: שאפילו שליעקב אבינו היה 11 ילדים, בכל זאת יהיה איכפת לו באם ימות אחד מבניו הרבה יותר מאשר עשרת היתומים ישארו בלא אב. ומכאן נלקח הפתגם: שאבא אחד יכול להחזיק עשרה בנים – אבל עשרה בנים אינם יכולים להחזיק אב אחד...

ואמר בשם הרבי מאוסטרובצה זי"ע: שהמקור לכך הוא, דהנה כל דבר בעולם יש לו מקור מאדם הראשון, ומאחר שאצל אדם הראשון היה רק אהבת אדם לבניו, כי אב ממש הרי לא היה לו – לאדה"ר, לכן גם נשאר לדורות שאהבת האב לבניו יותר חזקה מאהבת הבנים לאב ודו"ק.

בספר "שארית מנחם" מביא בשם הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע: התרגום אונקלוס מתרגם: ואמר מן קדם ה' "יתרחם" עלך ברי. למה משנה התרגום מחנון לרחום? שיוסף אמר 'יחנך', והתרגום אומר "יתרחם", הרי שתי מידות הן?

נראה לומר לפי התוס' [ר"ה יז] בהגה"ה שם שמחלק בין חנון לרחום, כי מדת הרחמים היא שלא בשעת הצרה, כי בטרם באה הצרה הוא מרחם שלא תבוא. אבל חנון הוא שחונן בשעת הדחק, לגאול הצועק כמאמר הכתוב: 'חנון יחנך לקול זעקך'.

לכן דיבר יוסף אל האחים לפי מחשבתם ודעתם. הם הרי חשבו, שגם הם וגם בנימין, כולם בפח וצריכים חנינה. לכן אמר לו: 'אלקים יחנך בני'. היינו, לחלצו מהצרה שהוא נתון בה. אבל תרגום אונקלוס מתרגם לפי האמת, ולפי דעת יוסף שאמר זאת, ומי כמוהו ידע שהם אינם נתונים בצרה. לכן מתרגם: מן קדם ה' יתרחם עליך, שלא תגיע לך שום רעה.

ומענינא דיומא:

ה"מאור עינים" זי"ע כתב שפסוק זה הוא רמז לחנוכה, 'יחנך' הוא מלשון חנוכה, שיוסף הצדיק חרד על הגזירות שיהיו בימי מלכות יון והתפלל על הדבר שיהיו הנסים דחנוכה.

ומבאר שם דבאיזה כח נצחו החשמונאים את היוונים במלחמה זו, זה היה רק על ידי תפילת האבות, ואולי תפילת האבות לא היה יכול להיות נס דחנוכה, ומצינו שאברהם כבר התפלל על נס חנוכה, כמ"ש 'ואני והנער נלכה עד כ"ה', כ"ה רומז לחנוכה בכ"ה בבסליו, שאברהם ויצחק ראו אז כל מה שיארע לבניהם בימי היוונים, והתפללו על הדבר הזה. 'ונשתחוה' – רומז על הי"ג השתחויות שמשותחים ישראל כנגד הי"ג פרצות שפרצו היוונים בהיכל [מדות פ"ב מ"ג]. 'ונשובה אליכם' – פירוש שיזכו לתשובה, דבחנוכה יכולים לשוב על הז' מדות ולהשיבם אל ה'.

ויתאפק יוסף ויאמר שימו לחם: (מג לג)

אמר הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע: אבי הק' ז"ל [ה"דברי שמואל"] אמר 'ויתאפק' – אם איש יהודי מתאפק מלמלאות הנאותיו, לא רק בדברים אסורים ע"פ דין תורה, אלא אפי' דברים מותרים ועניי רשות מתאפק שלא למלאות תאוותו, לכבודו ית', אז 'ויאמר שימו לחם' – הקב"ה משפיע עליו כל טוב. כי לכל אחד יש חשבון בשמים כמה הנאות מגיעות לו, וכמה צער ועגמ"נ. והחכם כשמתאפק מלמלאות תאוותיו ויש לו מזה צער ועגמ"נ, מקבל בזה את חלקו המגעו בצער ועגמ"נ, ונשאר לו חשבון התענוגים, שנותנים לו בתענוג רוחני ובתורה ותפלה. אבל מי שהוא שוטה, וכל תענוגיו מקבל עי"ז שממלא בפעם אחת תאוותיו, ומוכר את הכל בשביל ניד עדשים, וכמ"ש הבעש"ט ז"ל, על נסיך צעיר אחד יפ"ת, שנסע על סוס נהדר, והכל היה על צד היותר מהודר, כולו אומר כבוד הנאה ותענוג. ואמר הבעש"ט ז"ל, שיש לו מזל כ"כ גבוה

בשמים עד שראוי להיות מלך, אך מרוב תענוג וגאות שיש לו עבשיו מרכיבה זו, קיבל את חלקו, ואבד מה שרצו לתת לו. וכמו"כ בכל עניני הנאות עוה"ז מבזבזים את כל הטוב שרוצים לתת לאיש יהודי מן השמים.

וישא משאת וגו' ותרב משאת בנימין ממשאת כלם חמש ידות וישתו וישכרו עמו: (מג לד)

החיד"א מביא בשם תוס' רי"ד: ותימא למה לא קנאו בו אחיו? וי"ל כשאדם אחר מהנה אותם אינם מקפידים, אבל מן האב יש להם להקפיד וד"ל.

שואל הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זי"ע: היאך הותרו לשתות יין, הלא לא ידעו שהוא יוסף. ותירץ בשם הרבי ר' זושא זי"ע דהכי פירשו: 'וישתו וישכרו עמו', עמו – דווקא, ולא מיין נשתכרו רק עמו, שהיו שמחים עמו, שהיה נחשב להם כשתיה ושכרות.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: היאך השבטים לא חששו לשתות משום יין נסך? ותירץ עפ"י מעשה שהיה אצל הרבי מלובלין זי"ע שהכיר ברוח קדשו על היין שזה לא יין נסך, וכן השבטים גם הכירו על היין שהוא לא יין נסך. עו"א: שהאיסור של סתם יינם היא גזירה דרבנן וכדאי' בגמ' [שבת יז:], והשבטים שמרו רק תורה שבכתב ולא גזירות דרבנן.

אומר הרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע: אין תימה שיוסף שתה עד כדי שכרות, הנה נתקיימו חלומותיו, ודעתו היתה טובה עליו, כי עלה לגדולה. אך אחי יוסף מה היתה שמחתם, כי שתו וישכרו עמו? אלא בכוונה מכוונת נתן יוסף לבנימין משאת פי חמשה מלשאר אחיו, רצה לנסות אותם ולהיווכח אם עדיין יש בהם מידת הקנאה. שהרי מידה זו של "ויקנאו בו אחיו" בגלל חיבת יעקב אליו וכתונת הפסים אשר עשה לו, היא שהביאה אותם לידי מכירת יוסף. וכאשר בדקו האחים את עצמם ונוכחו לדעת שעקרו מתוך נפשם את המידה המגונה הזאת, הגיעו לכלל שמחה גדולה, "וישתו וישכרו עמו".

הגה"ק רבי אברהם אביש מפרנקפורט זצוק"ל אמר לתרץ קושיא זו: דעל הפסוק הקודם "וישבו לפניו הבכור בכבודו והצעיר כצעירותו" אומר רש"י: מכה

בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה ויששכר וזבולון בני אם אחת, הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם וכן כולם. כיון שהגיע לבנימין, אמר, זה אין לו אם ואני אין לי אם ישב אצלי. היה הדבר לפלא בעיניהם, כי בכישוף לא האמינו, וחשבו שמא הוא יוסף אחיהם. אלא שיראו לשאול כיוון שחשדם למרגלים, החליטו שישתו וישתכרו – ונכנס יין יצא סוד, ויתברר אם הוא יוסף. אבל יוסף עצר ברוחו ולא נתקיימה מחשבתם.

הרה"ק רבי מנחם מנדל מווארקא זי"ע אומר: לא מהיין השתכרו אלא מן האחוה. "וישכרו עמו", השתיה הביאה אותם לידי אהבה ושמחה וממנה השתכרו.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע כתב לתרץ: שמובא בספר הזוהר, שיצר הרע מבקש "חדוותא דחמרא". ומה שבשבתות וימים טובים מתבקש לקידוש ולהבדלה – ואין שמחה אלא ביין, הוא משום ששבת ויום טוב הם זמן עליית העולמות ואז מתעלה גם היין ושוב אינו גורם תכונות רעות, אינו מגשם ואינו מגדיל את היצר הרע. על כן מובא בחז"ל לגבי חול המועד "כוס כל יומא מי איכא", באשר בחול המועד אין עליית העולמות, שוב אין שבח בשתיית היין. ידוע, שיוסף הוא בחינת שבת, על כן, מיום שמכרו את יוסף לא שתו יין, כי היתה חסירה להם בחינת שבת, וחששו, שהיין יגשם אותם ויוליד בהם תכונות רעות, וכל אותו הזמן לא היתה עלייה ליין אפילו בשבת. אך, ביושבם בסעודה עם יוסף, הרגישו במאכל בחינת שבת, כי המאכל נתעלה. ובאמת היה אותו היום שבת כפי חז"ל "וטבח טבח והכן" אין והכן אלא שבת כמה דאת אמר 'והיה ביום הששי והכינו'. והיתה סעודתם סעודת שבת והיין נתעלה, על כן שתו אז ולא חששו.

עוד תירץ אי' בספרים: ויש לומר, כי יוסף חשדם במרגלים "מרגלים אתם", ומרגל דרכו בזהירות יתירה, ובעיקר, להיות מפוכח תמיד ולא להתבלבל בלשונו שלא יבוא לגלות סוד כמוס. ולו היו האחים דוחים בקשתו לשתות עמו, היו מגדילים את החשד שהם מרגלים, לכן כדי להוציא מלבו את חשדו – "וישתו וישכרו עמו".

פעם אחת שבת הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע עם צדיקי הדור ושאל שאלה זו לפניו: והשיב הרה"ק רבי

נתן דוד משידלובצא זי"ע בשם הסבא קדישא הרבי ר' בער מרדושיץ זי"ע שאמר בדרך בדיחותא: כיון שנותן משקה הוא אח וד"ל.

וענה הרה"ק מקוזמיר ואמר: שמוכח מכאן אף שיש לו לאדם איזה הנהגות וגדרים וסייגים בחסידות, אמנם כשיזדמן יחד עם חסיד עובד ה' יניח ויעזב ההנהגות והגדרים שלו בשביל לשמוח יחד עמו.

למשל אם הוא נוהג להתפלל מאוחר – יתפלל בבוקר, ואם הוא מוגדר שלא לאכול מאכל זה או שלא לשתות משקה זו וכדומה יעזב גדרו לאכול ולשתות ולשמוח עם החסיד יחד.

וזהו כשהיו מסובים השבטים הקדושים עם יוסף בסעודת שבת כדאי' במד' שאותו היום שבת היה, והגם שלא ידעו שהוא יוסף אחיהם, מ"מ הכירו בו שהוא ירא שמים וצדיק, כי הרגישו התלהבות ודביות, כמ"ש 'וישא משאת מאת פניו אליהם', פי' משאת מל' משיאין משאיות. היינו, שלקחו מאת פני יוסף התלהבות ודביות, ע"כ אף שהיה להם סייג וגדר שלא לשתות יין, עזבו מנהגם וגדרם וישתו וישכרו עמו.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע תירץ בשם אביו ה"שפת אמת" זי"ע שאמר: ששתו רק מעט, אך כיון שלא שתו מקודם זמן רב, ע"כ וישכרו, הגם שלא שתו הרבה. והוסיף ואמר: שכמו כן אצל נח אחר המבול שכ' וישת מן היין וישכר ויתגל' וגו' ששתה רק מעט כמו שהיה רגיל לשתות קודם המבול, אלא שלא ידע שבינתיים חל שינוי בטבע האדם, ואותה הכמות יין שהיה רגיל לשתות לפני המבול, הביאתו עכשיו עד כדי שכרות.

בספר "דגל יהודה" מביא: שמעתי מהגאון מסטראפקוב שיחי' [=הכוונה להרה"ק ה"דברי יחזקאל" משינאוזה זי"ע שהיה אחיינו] בשם אביו הרה"ק מסאנדז זי"ע שאמר שבדבר שהוא מותר ע"פ הלכה אלא דבעל נפש רוצה להחמיר על עצמו, שוב רשאי לסמוך על רוח הקודש כשרואה שאין חשש חומרא.

והביא ראיה מהשבטים ששתו יין עם יוסף בשעה שלא ידעו עדיין שהוא יוסף, וסברו עליו שהוא מצרי, אלא כנ"ל משום שעדיין היה להם שתיית יין דבר המותר ע"פ הלכה [קודם קבלת התורה] אלא שהחמירו על עצמם לקיים כל התורה, לכך כשהבינו ברוה"ק שאין

על היין שום חשש היו רשאים לשתות.

הגרח"ק זצ"ל ב"טעמא דקרא" מבאר מה ראה יוסף לעשות לפנייהם משתה יין.

אלא שרצה יוסף לשכר אותם, כדי שלא יוכלו להשגיח בנתינת הגביע באמתחתם, או אז, גם אם עתיד הגביע להימצא בכליהם, לא יחשדו ביוסף כי בא עליהם בעלילה, שכן יתלו את התקלה בשכרותם ויחשבו כי מחמת שכרותם ודאי הניחו הגביע בכליהם.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע בסוף הספר בליקוטים כתב: דהנה בנימין רומז על כלל ישראל שהם בן ימין, והאזה"ע הם צד שמאל, והכתוב מרמז כאן לנס חנוכה, שאז גברו ישראל על היוונים בחמש ידות הרשומים בעל הניסים, מסרת גבורים "ביד" חלשים, ורבים "ביד" מעטים, וטמאים "ביד" טהורים, ורשעים "ביד" צדיקים, וזדים "ביד" עוסקי תורתך.

ולזה כיוון יוסף בעת שנתן המתנות לבנימין שהמשיך עי"ז את הנס דחנוכה. וכן הרה"ק ה"עבודת ישראל" זי"ע [באמצע ד"ה והם לא ידעו] מבאר פסוק זה באריכות עפ"י סוד הקשר של 'ותרב משאת בנימין חמש ידות' לחנוכה, ושם מסביר מדוע בדרך כלל יוצא פרשת מקץ יחד עם שבת חנוכה עיי"ש בדבריו.

ושים כסף איש בפי אמתחתו: (מד א)

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר שבילדותו שאל פעם לאביו ה"שפת אמת" זי"ע: למה נתן הכסף לשקם? ותירץ, שלא רצה שכספם ילך למצרים.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: לאחר שהשבטים ראו בפעם הראשונה שהיו במצרים, שהכניסו להם בחזרה את כספם בתוך אמתחותיהם, היו עכשיו צריכים להשגיח ולשים לב שלא ישנה שוב כדבר הזה, וממילא לא היה יוצא כל העסק עם הגביע?

ותירץ, דאין הכי נמי, הם בעצם היו שמים לב ולא היו נותנים להישנות דבר כזה, אלא שגם יוסף חשב על זה, ולכן נתן להם לשתות כל הלילה ותיכף בבוקר עוד לפני שהיה להם שהות – שלחם ממצרים כדי שלא יספיקו לחפש שום דבר.

וכן גם מפורש בפסוקים: 'וישתו וישכרו עמו' – ותיכף ומיד נסמך – 'הבוקר אור והאנשים שולחו' – שמיד בבוקר הוא שלח אותם.

ואת גביעי גביע הכסף תשים בפי אמתחת הקטן וגו' ויעש כדבר יוסף וגו': (מד ב)

בספר "מושב זקנים" לרבותינו בעלי התוספות וכן בחזקוני הקשו: תימה מה ראה יוסף להשים הגביע באמתחת בנימין ולצער אותו יותר מן האחרים? ותירצו: שיוסף היה מסופק אם זה אחיו בנימין או לא, ושמה אסופי מן השוק הוא, לכן שם יוסף הגביע באמתחת בנימין דוקא, בכדי לראות האם יתאמצו השבטים בכל כחם להציל את בנימין ולהחזירו לאביהם, ואם כן יעשו, יהיה זה לו לאות ולהוכחה שאכן זה בנימין אחיו, ולא אסופי מן השוק.

המהרי"ל דיסקין זצ"ל דורש: שהרי מנשה בנו של יוסף, ידוע ידע שהאחים הקדושים הם דודיו, מה חשב כשהתנכר אליהם אביו, מה חשב כשהאשימם כמרגלים ואסר את שמעון? וכן שאר הדברים האמורים בפרשה?

ומבאר: שמנשה חשב רק דבר אחד: אבא גדול ממני צדיק וקדוש ממני, הוא יודע מה שהוא עושה, ואני אין לי אלא לציית!

הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמוריהם: (מד ג)

ב"ניצוץ אח"ד" מביא את דברי הגרי"ז מבריסק זצ"ל ששאל מה מקום לציין 'המה וחמוריהם', מפני מה הדגיש הפסוק שגם החמורים הלכו עמהם. כך גם מצינו כבר לעיל שכאשר חששו השבטים לגורלם, יראו כי עתידים לקחת אותנו לעבדים ואת חמורנו. והלא דבר תימה הוא זה שאדם החושש פן ילקח לעבד מזכיר באותו משפט שגם חמורו ילקח ממנו...

ותירץ: כי כבר היה כעת השנה השניה של הרעב, וכפי שרואים בהמשך הפסוקים הרי שבשנה השניה כבר מכרו המצרים את כל החמורים ליוסף, לכן היה נדיר לראות חמור פרטי במצרים, בזה א"ש לעיל, כי יראו השבטים שבגלל חמדת חמוריהם הנדירים יתגוללו עליהם בעלילה לקחת אותם לעבדים, כך גם כאן הודגש שילוח החמורים, שכן בעת שעלו ארצה כנען, צויין כדבר חידוש, שיצאו בשלום ועלו הם וחמוריהם, מחזה בלתי שגרתי באותם ימים לראות אנשים פרטיים עם חמורים.

הם יצאו את העיר לא הרחיקו וגו' למה שלמתם רעה תחת טובה: (מד ד)

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע היה בארץ הקודש בשנת תרצ"ו, והביא אתו כתב יד מהקדוש רבי חיים ויטאל זי"ע, ונתן את זה להרה"ח ר' ליפא שוואגער ז"ל מירושלים מחשובי בית הוסיאטין – רוז'ין, שהתעסק בהוצאה לאור – על מנת שידיפסו. הוא לא הצליח להוציא את זה לאור, ולכן כשהיה פה בשנת תרצ"ט הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקרלין זי"ע הי"ד בנוסעו חזרה לביתו נתן לו את זה וביקש להחזירו לידי הרבי האמרי אמת זי"ע. אך כשהגיע לפולין פרצה אז המלחמה ולא אסתייע מילתא ונעלם החיבור במאורעות הזמן.

כשהגיע הרבי בשנת ת"ש לארץ ישראל פנה להרה"ח הנ"ל לשאול מה נהיה עם הכת"י, ולמגינת לבו היה מוכרח לספר שאיננו משום שאבד וכו'.

שאל אותו הרבי האם הוא זוכר משהו ממה שהיה כתוב שם? וענה שלא, הוא לא הסתכל בתוכו. אמר לו הרבי אני יגיד לך דבר תורה משם: כתוב כי תפילת הדרך מועילה לאדם שלא יוזק [עי' שו"ע או"ח סי' ק"י], ומחוייבים בתפילה זו רק לאחר שמתרחקים לפחות פרסה אחת מן העיר. ויוסף ידע שהם יתפללו תפילת הדרך ולכן ציוה לרדוף אחריהם לפני שיתרחקו מהעיר, היינו, לפני שיתפללו תפילת הדרך, משום שאם יתפללו – אז לא יוכלו לפגוע בהם ולעוצרם.

ועוד הוסיף ע"ז: שלכן ציוה יוסף למלאת את אמתחותיהם 'כאשר יוכלון שאת', שיכביד עליהם המשא ולא יוכלו לנסוע מהר יותר ויקל לרדוף אחריהם ולהשיגם מבעוד מועד.

שואל הגה"ק ה"זרע שמשון" זי"ע: מדוע התחיל בטענת 'למה שלמתם רעה תחת טובה', דלכאורה היה לו מיד לטעון על גניבת הגביע. ונראה, שנתכוון יוסף לרמוז להם ששלמו רעה תחת טובה במה שקנאו אותו, מחמת הכתונת פסים שנתן לו יעקב, ואילו אמא רחל לא עשתה כן ללאה אמם, אלא אדרבה מסרה לה את הסימנים ולא קינאה בה והכניסה צרה לביתה. וזה שטען להם יוסף 'למה שלמתם רעה תחת טובה', היינו תחת הטובה שעשתה אמי לאמכם.

ולפי"ז מובן מה שמצינו בכמה מקומות בחז"ל שאמרו הלשון 'אתם מכרתם את בנה של רחל', דצ"ב מפני מה לא אמרו 'אתם מכרתם את יוסף', או 'אתם מכרתם את אחיכם'. אך הכוונה כנ"ל, דהיה עליהם טענה מיוחדת על כך שמכרו את בנה של רחל שלא

היה לה קינאה בלאה אחותה, ואילו הם שילמו רעה תחת טובה וקנאו ביוסף בזה.

ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה חלילה לעבדיך מעשות כדבר הזה: (מד ז)

אומר הרב ר' איצ'לה מוואלוז'ין זצ"ל: הנה כשאורח בא לבית וחסר אחר כך איזה חפץ, אם משרתי הבית הם כולם ישרים ונאמנים יש מקום לחשוד את האורח שהוא הגנב. אבל אם עובדי הבית הם חבר גנבים, למה יחשדו באורח? הוא שאמרו בני יעקב: הנה הדבר קרה במצרים מקום של רמאים ואנשי מרמה, "חלילה לעבדיך" – וכי נמנע הדבר מעבדיך, משרתיך – "מעשות כדבר הזה"? ולמה תחשוד בנו שאנו הגנבים?

הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחתינו השיבנו אליך מארץ כנען ואין נגב מבית אדניך כסף או זהב: (מד ח)

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: הלא לצורך הק"ו הנזכר בפסוק, אין כל צורך להדגיש כי הכסף אשר נמצא בפי האמתחות הושב מארץ כנען, שכן מה לי אם הוחזר מכאן או מכאן, והלא תמיד תשמש ההשבה סימן לק"ו. והדבר מבואר לפי שיטת הרמב"ן, הסובר כי לאבות הק' ובניהם היה דין ישראל בארץ ישראל ודין בן נח בחו"ל. וא"כ, זהו שנתכוונו לומר: אם כסף אבידה החזרנו מארץ כנען, מקום שבו אנו נחשבים כבני ישראל ואבידת גוי נאסרה עלינו בהחזרה, ובכל זאת החזרנו אותה מפני קידוש ה', שאז הדבר מותר, הרי עאכ"כ שלא נגנב בחו"ל, מקום שבו אנו נחשבים כבני נח וחייבים מיתה על הגניבה.

הרה"ק מגאליץ זי"ע אמר: מקשים המפרשים איזה ק"ו הוא זה, והלא יכל יוסף להשיבם שהשיבו את הכסף, מחמת שפחדו ממנו שמא יגלה זאת באמצעות הגביע, אבל עכשיו שגנבו את הגביע אין להם ממה לחשוש.

אלא ק"ו אחר יש כאן, דהנה הדין הוא שגניבת עכו"ם אסורה, ואילו טעות עכו"ם מותרת, וזה שאמרו ליוסף – הן כסף אשר מצאנו – כסף שבא אלינו ע"י מציאה שאבידת עכו"ם מותרת ואעפ"כ השבנו, ק"ו שלא נגנב שהרי גניבת עכו"ם אסורה לנו.

אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהיה לאדני לעבדים: (מד ט)

ויאמר גם עתה כדברכם כן הוא אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים: (מד י)

מפרשי התורה עמדו בזה, להבין מה שאמר להם הרודף הממונה על ביתו של יוסף "גם עתה כדברכם כן הוא", והלא הוא אמר אחרת ממה שהם אמרו? [עיין רש"י רמב"ן ועוד].

ואפשר לומר, דהנה כאשר ראו השבטים דנעשה איזה עוולה מיד דנו אותו במשפט קשה, כמו במעשה דיוסף הצדיק שהוציא דיבה עליהם שרצו לדון תיכף למיתה. אבל יוסף הצדיק שהוא המשביר לכל עם הארץ ויודע שצריכים לרחם בדיו, הוא אומר: "גם עתה כדברכם כן הוא" שגם עתה אתם מתנהגים באותו דרך שהתנהגתם מקדמת דנא ועדיין לא חזרתם בכך, אלא תיכף אתם מוציאים משפט קשה על האדם, לא כך הוא דרך הישר כי צריכים להקל בדיו, ע"כ 'האיש אשר ימצא אתו יהיה לי עבד ואתם תהיו נקיים'.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע ב"קול שמחה" מביא: שתמהו המפרשים כיצד זה פסקו השבטים מיתה על גניבת ממון. [עי' אוה"ח הק'].

אכן נראה, דאיתא [בר"ר צב ח] דעשרה בני אדם שנמצא גניבה ביניהם כולם נתפסים עליו. ונמצא שכאן היו כולם נתפסים בשביל בנימין. וקיי"ל שהגונב נפש ומכרו – במיתה. כדכתיב 'וגונב נפש ומכרו מות יומת'. נמצא שפיר שדנו אותו במיתה, מאחר שמחמתו יהיו כולם נמכרים לעבדים. וזאת הייתה כוונתם במה שפסקו מיתה לזה שימצא הגניבה בידו. אמנם יוסף לא ציוה כן, רק אמר שהם יהיו נקיים, דלדידיה עשרה שנמצא גניבה ביד א' מהם אין כולם נתפסים. נמצא ממילא דאין עליו חיוב מיתה, לזה אמר: 'גם עתה כדברכם כן הוא', אם היה כמו שאתם פוסקים שאתם תהיו כמו כן עבדים, היה עליו פסק מיתה, אבל אני אומר, שאתם תהיו נקיים, ולכן אין עליו חיוב מיתה.

ויחפש בגדול החל ובקטן כלה וימצא הגביע באמתחת בנימין: (מד יב)

במדרש: בגדול החל – זה שמעון, בקטן כלה – זה בנימין.

שואל המהרי"ל דיסקין זצ"ל: דזה תמוה, הרי ראובן

הגדול ולא שמעון? ואפשר לומר, דהנה בני יעקב טענו: 'הן כסף אשר בפי אמתחותינו השיבנו אליך מארץ כנען ואיך נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב'. והרי זה קל וחומר הגיוני, שאין בידם הגביע. והשיב להם: אמנם טענתכם צודקת, אולם רק לגביכם, אבל לא לגבי שמעון ובנימין, כי שמעון היה במצרים ובנימין לא היה בפעם הראשונה בכלל. ולכן לא חיפש אלא באמתחות שמעון ובנימין, וזה 'בגדול החל' – זה שמעון, כי אצל ראובן לא חיפש כלל.

במדרש תנחומא: כיון שנמצא הגביע, היו השבטים עומדים ומחבטים לבנימין על כתפיו ואומרים לו גנב בר גנבתא וכו' עיי"ש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: הכוונה כמו שאמו גנבה התרפים מאביה, כדי להצילו מע"ז, כן כאן גנב בנימין הגביע, כדי שלא ינחש, כי בן נח מצווה על הכישוף.

שואל ה"פרשת דרכים": למה חבטוהו דוקא בכתפיו? ונראה, דאחז"ל במד' פר' ויחי דלכך נבנה ביהמ"ק בחלקו של בנימין, משום שהוא לא היה גנב ולא השתתף במכירת יוסף. והנה כשהתבא משרע"ה שביהמ"ק יבנה בחלקו של בנימין, אמר: 'ובין כתפיו שכן' – שישכון הקב"ה בין כתפי בנימין, כלומר בחלקו. ולכן כשנמצא הגביע באמתחת בנימין היו השבטים מחבטים אותו על כתפיו, כלומר, כתפים הללו מ"ט זכו שיבנה ביהמ"ק עליהם ולא בחלקנו, והלא כמו שאנחנו גנבנו את יוסף ומכרנוהו, כן אתה גנב שלקחת הגביע, וא"כ במה עדיפת ממנו.

ויאמר להם יוסף וגו' הלא ידעתם כי נחש ינחש איש אשר כמוני: (מד טו)

הרה"ק ה"מאור עינים" זי"ע הקשה איך יכול יוסף לומר דיבורים כאלו, והלא 'לא נחש ביעקב' כתיב, והאיך הוציא מפיו דבר שקר. וביותר קשה דאיך נכתב בתורה דברים כאלה. ועיי"ש מה שתירץ עפ"י דרכו.

וה"אורח לחיים" מביא את קושיית ה"מאור עינים" והוא מתרץ ע"ד הפשט: דמה שאמר יוסף 'איש אשר כמוני' כיוון לפרעה שהוא כמוהו, כמ"ש 'כי כמוך כפרעה', פרעה יכול לנחש ולא אני ח"ו.

אומר הרב זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "אזנים לתורה" בדרך חידוד: הנה עצת ראובן היתה "אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה". והרי הבור היה, כפי דרשת חז"ל מלא נחשים ועקרבים? אלא שחשבו אותו לחבר, היודע ללחוש לנחשים שלא יזיקו. וכדברי רבי יהודה בן בתירה במסכת יבמות: נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים אין מעידין עליו, חיישין שמא חבר הוא.

הוא שאמר להם יוסף עכשיו בעקיצה חריפה, שאת משמעותה הבינו אחר כך כשהתוודע אליהם, "הלא ידעתם" – כשהשלכתם אותי לבור – "כי נחש ינחש איש אשר כמוני", שהרי בגלל זה השלכתם אותי לבור מלא נחשים, ואיך נועזתם לגנוב את הגביע שהנני מנחש בו?

בשם הרבי מקאצק זי"ע: "איש אשר כמוני" מי שרוצה לעשות כמוני, לחקות מעשי חבירו ולהידמות אליו – "נחש ינחש", מעשהו מעשי נחש וכשפים.

בחצרו של הרבי מרדומסק בעל ה"תפארת שלמה" זי"ע – מספר הרה"ח ר' אלכסנדר ז. פרידמן זצ"ל הי"ד – היה חסיד זקן ופיקח, פעם הבחין אותו חסיד באברך פלוני, שהוא מחקה בתפילתו את תנועותיו של הרבי, ניגש אליו ולחש לו לתוך אזנו: להוי ידוע לך שאתה ראוי לשחיטה!

נבהל האברך ומיהר להיכנס אל הרבי, לספר לו את דברי אותו חסיד זקן ומפורסם, כששאל הרבי את החסיד לכוונת דבריו השיב לו:

בצוואת רבי יהודה החסיד נאמר, כי תרנגולת הקוראת כמו תרנגול יש לשחטה. וטעמו של דבר הוא: בשלמא התרנגול קורא מפני שצורב לו תחת כנפיו. אבל את, התרנגולת, שאין לך צריבה תחת כנפיו, מה לך כי תקראי? אין זאת אלא שאת סתם חקיינית, ולכן ראוייה את לשחיטה.

ממילא – סיים החסיד את דבריו – אם הרבי צועק ועושה תנועות בתפילתו, הרי זה משום שצורבת בו התלהבות דקדושה, אבל אתה, אברך צעיר, שאין בך כל צריבה, מה לך צועק ועושה תנועות? אלא אין זאת שאתה סתם חקייין, ויש לעשות בך מה שעושים בתרנגולת הקוראת...

ויאמר יהודה מה נאמר לאדני ומה נדבר ומה נצטדק האלקים מצא וגו': (מד טז)

במדרש: יודעים אנו שלא גנבנו.

אומר הרה"ק ה"מי השילוח" זי"ע – כלומר, בענין זה יודעים אנו שאין בנו שמץ גניבה, אבל אחרי שאנה' לידינו מעשה זה, שחושדים בנו בגניבה, בוודאי שנמצא בנו ענין דומה לזה, והוא שגנבנו דעת אבינו במכירת יוסף.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר שסמיכות הפרשיות צריך ביאור. בסוף הפרשה כתוב כעין וידוי: 'מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק האלקים מצא את עון עבדיך הננו עבדים לאדוני'. שהכניעו עצמם לגמרי ליוסף. ואילו בפרשה הבאה כתוב: 'ויגש אליו יהודה וגו', שדיבר בתקיפות ובעזות. וצריך להבין מדוע שינה יהודה את צורת דיבורו?

והסביר בשם אביו זי"ע, דהשבטים בוודאי ידעו שצריך להיות גלות, ושיצדקו לרדת למצרים לגלות, זה לא היה סוד, היתה להם ירושה מאברהם אבינו שנאמר לו: 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וגו' ארבע מאות שנה', ולכן כשראו שיוסף מתנכל אליהם בכל מיני תחבולות חשבו שכעת מתחילה הגלות. ולכן הכניעו את עצמם ליוסף. אבל כשאמר להם 'יועלו לשלום אל אביכם', ונוכחו לדעת שהגלות אינה מתחילה כעת, ואין בדעתו לשעבדם עתה, וכל רצונו הוא שבנימין ישאר, לזאת כבר התנגדו. ולכן נעמד אחר כך יהודה ודיבר בתקיפות כל כך גדולה ובעזות, ולכן גם ליוסף כבר לא היה שום עצה והיה מוכרח להתגלות, וזה 'ולא יכול יוסף להתאפק'.

עוד אמר לפרש: שהשבטים ידעו שחטא מכירת יוסף לא יעבור להם בשתיקה והם עוד יקבלו את עונשם עבור זה אי פעם. ולכן חשבו שאולי הם מקבלים כאן את העונש על המכירה, וכפי שרואים שראובן אמר להם: 'הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד' וגו', נראה שהם דנו שם בנושא המכירה, אולם משראו שרק את בנימין הוא רוצה לקחת לעבד, בו בזמן שהוא בכלל לא נשתתף במכירה, וא"כ אין זה עונש על המכירה אלא שהוא סתם נטפל אליהם, ולכן – 'ויגש אליו יהודה'.

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים זי"ע בעניני חנוכה וענינים שונים:

בנוסח "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים" וכו':

הקשו המפרשים: כיצד מבקשים על מעשה ניסים, והרי אין ראוי לבקש על שינוי הטבע. והמהרש"א מבאר, שהרי מי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, וא"כ קשה כיצד נבקש הרחמן הוא יעשה לנו ניסים.

ותירץ הגאון ה"שואל ומשיב" זצ"ל בספרו "דברי שאול": דמה שאין ראוי לבקש על ניסים היינו בשאר ימות השנה שעולם כמנהגו נוהג, אבל בימי חנוכה שכל העולמות מתנהגים בהנהגה ניסית יכול לבקש על הנס, כשם שמבקש בכל השנה על הטבע, כי בימים אלו הנס הוא בטבע הבריאה.

כתב הרה"ק ה"בני יששכר" מדינוב זי"ע: [כסלו טבת מ"ב אות כ"א]

"הנה העדתי לך שלושה עדים נאמנים אשר הארת אור חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז: ה"ה הרב עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל – אשר דבריו מקובלים מאלוה הנביא זכור לטוב. וכן מדברי הגאון המהר"ל מפראג זצ"ל, שידוע שדבריו נאמרו ברוח הקודש והיה משתמש בספר יצירה. [האם כוונתו למעשה הגולם מפראג?] והרה"ק אשר היה סמוך לדורותינו הרב מוהר"פ מקארעץ זי"ע".

והגיד על כך הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע: שאביו הרה"ק המוהר"י זי"ע הוסיף ואמר בלש"ק: "ואני אומר, שבתוך ספר "בני יששכר" עצמו, ג"כ נגזר ונמצא האור הגנוז, וע"י הלימוד והעיון בספר זה, נתגלה למאיר האור הגנוז של חנוכה.

בספר "בית שלמה" – סטריזוב:

למשרתו של הרב הקבוע?

הטעם אשר קרא מרן הקדוש רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע את ספרו הקדוש בשם "בני יששכר", הוא עפ"י מעשה:

אשר פעם אחת בנסוע הרה"ק המהרצ"א לבית רבו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע, חישב על הדרך בינו לבין עצמו, ונפשו חשקה לדעת מקור מחצבתו מאיזה שבט הוא, ולהיות בהגיע תור ימי דחנוכה תמיד הוא מרגיש בנפש תוספת רגש נעימות קודש עד להפליא, ומנין לו זאת. כי אי אפשר שהוא מגזע החשמונאים – באשר איננו כהן מבית אבותיו. וברוב שרעפיו בקרבו דימה בנפשו כי בהיותו בלובלין ישאל את פי רבו על ככה להגיד לו יושר דברי אמת ברוח קדשו הצופה מסוף העולם עד סופו.

והנה בבואו לבית החוזה הק', והוא עוד טרם שאלוהו, פתח הרבי הק' להגיד לו להקדוש רצ"א, "כי מקור מחצבתו הוא משבטו של יששכר, ומה שהוא מרגיש תוספת קדושה יתירה בחנוכה – הוא לאשר הוא בעצמו היה מבית דינים של חשמונאי", עכתד"ק. על כן קרא אחר כך את חיבורו הגדול והקדוש על המועדים וזקני הקודש בשם "בני יששכר".

על מפתן ביתו של הגאה"צ רבי יחזקאל לוויןשטיין זצ"ל המשגיח בישיבת פונבז'י, עמד אורח מכובד ובפיו שאלה לא שגרתית. היה זה הגאה"צ רבי שלום שבדרון זצ"ל שהגיע וסיפר, כי הוצע לו למלא את מקומו של מגיד שיעור ומרביץ תורה נודע, אשר ייעדר לתקופת מה, אלא שהוא חושש ששומעי שיעוריו של אותו מרביץ תורה ייהנו יותר משיעוריו שלו, ושוב לא ירצו שרבהם הקבוע ישוב למשרתו...

רבי יחזקאל שמע את השאלה, והבחין בתעצומות הנפש של שואלה. מחד גיסא – מה יכול להיות יותר טוב מלמלא מקום בהרבצת תורה, ואולי יותר מכך – יתכן שהדבר יהפוך למשרה קבועה! מאידך גיסא – מה יהא על מעמדו של הרב הקבוע? ובכן, האם ניתן לדרוש מרבי שלום לוותר על מילוי המקום עקב החשש

ואז השיבו רבי יחזקאל דברים נוקבים, שכדאי שיעמדו לנגד עינינו כל הימים: "מקובלני איש מפי איש עד אליהו הנביא זכור לטוב", אמר רבי יחזקאל במילים חדות וברורות, "שמוטב שבית המקדש לא ייבנה אם יש חשש כי אדם ייפגע, ייעלב או יתבייש, כתוצאה מזה. מטרה עילאית ככל שתהיה לא מקדשת את האמצעים, אם הם כרוכים בחשש פגיעה או עלבון ביהודי אחר!".

רבי שלום שמע את הדברים הברורים, והודיע כי הוא נמנע מלקבל את המשרה. [מופיע בספר "אדרבה"].

בהיות הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע בבאד-המבורג שבגרמניה, שמע מרן את הגוי אומר "יא וואל" ברצותו לומר "אמת" נכון הדבר. בצאתו אמר הרבי לר' חיים נ. כץ ז"ל: יודע הינך מה המקור למלה הזאת? הוא לא ידע לענות. אבל ליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, והרבי אמר לו את המקור:

עה"פ בפרשתנו 'אבל' אשמים אנחנו' – אומר התרגום אונקלוס 'בקושטא חייבין אנחנו', והפירוש הוא "אמת אשמים אנחנו". כי המילה אמת קרויה לעתים "אבל", כן מצינו בעירובין [ל:]: א"ל ב"ה לב"ש וכו' א"ל "אבל" – פירש"י "אמת", זהו המקור שהשתבש להם לגוים במילה "יא וואל" (א-בל).

סיפר הגאון רי"ט ווייס זצ"ל גאב"ד העדה החרדית בירושלים ת"ו:

פעם הגיע יהודי אחד, מצאצאי רבינו ה"חתם סופר" זצ"ל, אל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, ובעודו ממתין לקראת כניסתו אל הרבי, פנה לגבאי הנאמן הרה"ח ר' חנינא שיף ז"ל, וביקש ממנו שלפני שהוא מכניס אותו לרבי, יאמר ל"בית ישראל" שעתה עומד להיכנס אל החדר בין ונכד של מרנא ה"חתם סופר" זצ"ל... ר' חנינא התלבט מאד בעניין, זה לא היה מקובל להציג

אנשים כך לפני הרבי, והרי לכל אחד יש ייחוס כזה או אחר, וכי ילך כרוכל ויזכיר את כל הייחוסים???

נלחמים בעוז על יהדותם...

מסופר שכאשר הזדמנו הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל ובעל ה"נתיבות" זצ"ל לביהמ"ד אחד, קראו לרבי עקיבא איגר לעלות לתורה קודם שקראו לנתיבות, ומרוב בושה על כך התעלף רעק"א! [שמעתי, שרק לאחר שהגאון הנתיבות זצ"ל התכופף ואמר לרעק"א: נתנו למר את העליה משום שפוזנא – עירו של רעק"א, היא יותר גדולה מליסא – עירו של הנתיבות, ואז התעורר].

פעם שאלו את החזו"א זצ"ל האם הסיפור אמת הוא? אמר החזו"א: כי נדמה לו שהתשובה היא חיובית, כי במקום שיש בה הרבה תורה – בוודאי שייך ענווה עצומה. ככל שיש יותר ענווה כך יש יותר תורה!

בשעה שהרה"ק בעל התניא זי"ע נאסר ונשלח לבית האסורים בפטרבורג, ביקש להודיע על כך להרה"ק מברדיטשוב זי"ע להזכיר עצמו לפניו, נכנס השליח להזכירו נטל הרה"ק מברדיטשוב זי"ע "חומש" שהיה מונח לפניו ופתחו בפרשת מקץ פסוק 'כי יש שבר במצרים', הרה"ק זי"ע ואמר לשליח בעזרת ה' יסתיים העניין בטוב, שרבי שניאור זלמן ישוחרר ויש לו רמז: שב"ר נטריקון ש ניאור בן ר בקה.

מסופר שפעם השתתף ה"חפץ חיים" זצ"ל בשמחת שבע ברכות של אחד מתלמידיו, ושם נשא דברים קצרים ואמר:

זוהמע"ה אומר בתהלים 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', אם חפץ אתה לדעת האם תורת ה' היא תמימה בשלימות, סימן יהא מסור בידך שהיא 'משיבת נפש'. תורה הנלמדת היא משיבת נפש. ורק 'עדות ה' נאמנה מחכימת פתי', אם חשקת לידע האם הינך לומד כדבעי, עליך לדעת כי התורה"ק מחכימה את האדם, וכן 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', התורה משמחת את האדם, 'מצות ה' ברה מאירת עינים'.

אבל אין מיוחס זה כשאר המיוחסים, שהרי הוא מבקש שיזכירו את ייחוסו, ותהיה לו נחת רוח מיוחדת אם הרבי יידע מכך, ואם כן למה לא יעשה זאת כדי להטיב עם יהודי ולגרום לו לנחת רוח?...

החליט ר' חנינא להיענות לבקשה, וכאשר הגיע תורו של אותו יהודי להיכנס אל הקודש פנימה, הוא אמר לרבי: "עומד כאן להיכנס יהודי, שביקש שהרבי יידע שהוא נכד של רבינו ה"חתם סופר" זצ"ל".

כששמע זאת הרבי ה"בית ישראל" – סיפר הגאב"ד זצ"ל – נדרך כל גופו לשמע הדברים. הוא הניף את ידו ושאל בקול גדול: "מי צריך לדעת שהוא נכד של ה"חתם סופר"? זה אני שצריך לדעת זאת, או שהוא צריך לדעת ולזכור שהוא נכדו של החת"ס...?"!

באחד מימי חנוכה תשכ"ו הופיע הגאב"ד דפונביז' זצ"ל במושב של חרדים "יסודות" בנחל שורק, כדי להשתתף בשמחת חנוכה הבית של ביהכ"נ המקומי. כיון שנתכבד לשאת דברי ברכה לכבוד המאורע, שילב בדבריו רעיונות בעניני דיומא. והסביר בין השאר את נוסח ההודיה שאומרים "על הנסים ועל הנפלאות... ועל המלחמות..."

הוא שאל בפליאה כאיש משתומם: מהו שאנו מודים על המלחמות? וכי אוהבי מדון אנחנו, ועל חרבנו נחיה, ששמחים כביכול על שזימן לנו ה' מלחמות? וכי אינו מתאים יותר שנודה על הנצחונות שבהם מיגרנו את האויב?

והשיב: להודות על הניצחון – עדיין מוקדם מדי. הלא המלחמה ביוונים היתה מלחמה רוחנית בעיקרה, מלחמת הקדושה כנגד הטומאה, והניצחון הסופי לא יהיה אלא בעת שיבוא המשיח צדקנו... אפס, בינתיים מודים אנו על עצם הדבר שאנו נלחמים! על כך שבכל המצבים הקשים ביותר, כשהטומאה מאיימת להשתלט ולכבוש הכל, יהודים אינם נכנעים, אלא

ותוך כדי דבריו פנה הח"ח אל החתן ואמר לו: "יראת ה' טהורה עומדת לעד" – אם רצונך לידע האם יראת שמים שיש בכך היא כן טהורה וזכה, סימן יהא בידך כי היא עומדת לעד, היא תהא ניכרת על ילדיך, עפ"י הילדים שיש לו לאדם אפשר לידע האם יראת ה' היתה בדבעי..."

פ"א סיפר הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעז'בוז זי"ע מעשה נורא שהיה בעיר אחת שם התגורר אברך יקר שישב על התורה ועל העבודה ולא מש מהאהל, והנה האברך נסתלק לב"ע בדמי ימיו ר"ל. ובאותה עיר גם התגורר יהודי נכבד זקן ושבע ימים ת"ח שאף הוא עסק כל הזמן בתורה ועבודה, יום ולילה לא ישבותון. לימים כשנסתלק לב"ע, ובהגיע הזמן לעולם העליון ראה "עולם הפוך" כי הנה האברך הנ"ל מכובד בכל מיני כיבוד ויושב בכבודו של גן עדן ואילו את הזקן הת"ח ג"כ קצת כבדו וקיבל מקומו הרבה פחות מהאברך, ויהיה הדבר לפלא והזקן שאל לפשר הדבר, ובי"ד של מעלה לא היה להם מה לתרץ והעלה השאלה לפני "כסא הכבוד" – ואז נענו כי אמת שהזקן הוא מלא וגדוש ועסק תדיר בתורה ובעבודה, אך בימי צעירותו עסק במסחר ולכשנצרך את כמות לימוד התורה לשמה ובטהרתה במשך כל שנותיו וכו' שלו נמצא שבס"ה הגיעו לכדי בקושי שנים מספר, ואילו האברך דן לכשיצרפו כל ימי עסקו בתורה הם יגיעו לכמות של כמה שנים טובות ולכן מגיע לו שכרו משלם במקום מכובד בג"ע.

ואמר הרבי ר' ברוך זי"ע: כי זה הפירוש בכתוב 'ויהי מקץ שנתים ימים' – כאשר מקבצים את כל ימי הטובה מכל השנים היינו 'שנתיים' של הזקן בקושי יגיעו 'לימים', ושנות לימוד התורה של האברך הם עשרת מונים ממנו. ובזה סרה תלונתו.

בספר "בית ישראל" (טויסיג) חלק ב' עמ' ש"כ מסופר [מובא ב"בנסוע הארון"]:

"הייתי רגיל לבקר מדי פעם את הגאון הרב יוסף נפתלי שטרן זצ"ל. פעם פגשתי אותו באמצע הרחוב במאה

שערים, ניגשתי אצלו והקשיתי לו בדברי ה"חתם סופר", [או"ח סי' עט ד"ה נוראות נפליתי] דמשמע ד'מוקצה' נאסר בימי נחמיה בן חכליה, והרי במסכת שבת [ל:]: משמע שכבר בימי דוד ושלמה היה איסור טלטול מוקצה. בשעה שהקשיתי לו הקושיא, ראיתי שמשתנים פניו של ר' יוסף נפתלי, כאומר: 'מי יודע אם יש תירוץ על זה'.

לאחר זמן פגשתי שוב, הניח ידיו על כתפי וסיפר לי: פעם הייתי בוינה, והאדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת" זצוק"ל היה בחזרתו מארץ ישראל, ועבר דרך 'וינה', ונכנס לבית מסחר הספרים המפורסם 'שלזינגר', הבעלים סגרו את החנות בפני אנשים מלהיכנס, ולא נתנו רק לאחדים, וביניהם הייתי גם אני, וראיתי האיק האדמו"ר זצוק"ל קופץ על הסולם, ומדי פעם אומר: פה חסר זה הספר, פה חסר זה הספר [היינו: מעת שהיה פעם האחרון פה לפני כמה שנים]. כשירד האדמו"ר מהסולם, הציגו לפניו את האנשים, עלי אמרו: הוא הרב יוסף נפתלי שטרן המוציא לאור "דרשות החתם סופר", אז אמר לי האדמו"ר: "יש לי כתב יד מהחתם סופר על מסכת שבת שכתב בעת שהיה צעיר לימים, ואני ישלח לך כדי להדפיסו, אבל צריך לעבור עליו". וממשיך ואומר לי ר' יוסף נפתלי: ושם בפנקס עומד החתם סופר על זה, אם המדובר במעשה דדוד משום 'מוקצה', או משום 'הוצאה' ולא משום מוקצה, ואז מתיישבת קושייתך.

וסיפר על זה רבי יוסף נפתלי, שבעת שהאדמו"ר אמר לו זה, חשב שהוא לא משים לב באמת לדבר, רק מצד הנימוס אמר זה היות וצריך לדבר אתו, ובעוד כמה חדשים יכתוב לו [-למרן האמרי אמת זי"ע] ויעורר אותו ויזכיר לו הבטחתו, אבל מה אומר, אחר כמה שבועות חזרתי לעירי 'סערעט', והכתב יד היה כבר מונח על שולחני".

בספר "שר התורה" על הגאב"ד מטשעבין זצ"ל:

פעם סיפר הגאב"ד מטשעבין זצ"ל להרבי ה"פני מנחם" זי"ע: שבצעירותו שמע שישנו שער בקראקא שהוא צדיק נסתר, ונכנס עם כמה מחבריו לחנותו, כדי

לתהות על קנקנו, הלה הבחין בכוונתם ואמר להם ווארט נפלא בנוגע למעשיהם.

שאלתו היתה על דברי הגמרא [פסחים ז:]: שלומדת שבדיקת חמץ טעונה נר, שלומדים מציאה ממציאה, וחיפוש מחיפוש, ואת זה לומדים מהפסוק 'ויחפש בגדול החל ובקטן כילה' שנאמר בבנימין, ולכאורה מדוע לומדים דוקא מבנימין? וביאר דהטעם משום שאצל בנימין הגביע לא נאבד באמת, רק הוטמן בכוונה, כמו כן חמץ זה שאנו מחפשים, היינו חמץ שהוטמן במיוחד לצורך הבדיקה, ובזה רמז להם שיודע שלא נכנסו לחנותו לצורך קניית או תיקון שעון, רק לצורך אחר.

והוסיף והסביר הרבי ה"פני מנחם" זי"ע את כוונת הדברים: שהיצה"ר עצמו אינו רוצה שהאדם ישמע לו, רק הוא מפתה אותו משום שנשלח לכך, כמו החמץ שמטמינים אותו בכדי למוצאו, וצריך לעמול ולחפש במטמוני הלב את עצת היצר.

מסופר שאמרו ל"חזון איש" זצ"ל על פלוני שהוא אומנם אדם גדול, רק קשה לו לפעמים להשתלט על הנגיעות האישיות שלו.

אמר החזו"א: אם כך, הוא אדם קטן! לא יתכן שאדם גדול לא ישתלט על הנגיעות האישיות שלו, שכן, אימתי חי האדם בלי נגיעות?! וכי יש איזה רגע בחיים שאין לאדם נגיעה?! בכל רגע עליו לפסוק בין היצר טוב ליצה"ר. לכן, אמר החזו"א, אם היו אומרים לי שאדם זה גדול, רק לפעמים הוא אוכל נבילות וטריפות, עוד היה מקום לשמוע זאת, אך אדם שאינו שולט על נגיעותיו האישיות הוא אדם קטנטן...

הרה"ק ה"אביר יעקב" מסדיגורה – ת"א זי"ע [יו"ד ה' טבת תשכ"א], על גדלותו בתורה ידעו מעט מאד. כי הוא הסתיר זאת מידיעת אנשים – ובפרט מעת המעשה שקרה עמו, והלאה, שאותו סיפר פעם בתוך שיחה עם צעירים לומדי הישיבות:

כאשר היינו קטנים זכרנו טוב "מקוואות", וכאשר היו רבנים מדברים ומתעסקים בלימוד זה היינו מתערבים. והוסיף וסיפר הרבי זי"ע: כי יום אחד בא לסדיגורה אחד מגדולי הרבנים ה"ה הגאון רבי אברהם שטיינברג זצ"ל אב"ד בראדי, בעמח"ס "מחזה אברהם", מגאוני הדור וחסיד סדיגורה נלהב, וישב בביהמ"ד והחל לדבר בד"ת והלכה עם רבנים אחרים וחשובי החסידים, ונתעוררה שאלה בעניני עירובין, הרבי שהיה עדיין צעיר לימים, עמד והקשיב לדבריהם. וכאשר כולם התעכבו מסביב לקושיה החמורה, הפליט תשובה שהדהימה את כולם, ובתוכם את הרב מבראדי. הדבר הפליא אותו, וכאשר נכנס לאביו הרה"ק זי"ע סיפר לו אותו מעשה מבנו ה"ה רבינו – המראה את גדלותו בהלכה. קראו אביו אליו ואמר לו:

הגמרא אומרת 'לעולם ילמוד אדם שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה', משלא לשמה כזה שאפשר לבוא על ידה ללימוד לשמה, 'שלא לשמה כזה' – אף היא מדרגה, אבל התייחרות – כלל וכלל לא. ומאז הבין שעליו להפסיק לדבר בלימוד תורה ברבים, וכך נהג כל ימיו – אך לפעמים מתוך שיחותיו נודע על גדלותו.

ופעם סיפר: כי בנעוריו היה לומד מן השעה המוקדמת בבוקר עד חצות הלילה, ומזמן לזמן היה נכנס לאביו עם שאר אחיו, להיבחן בלימודיהם. כאשר סיפר זאת הוסיף: כי עדיין זכורים לו אותם לילות חורף בסדיגורה, "כאשר למדנו בהתמדה ובנעימות".

בקונטרס "משמיע שלום" [תשו"ח להגה"ח ר' יוסף דונט שליט"א שמביא לי כל שבוע]:

פעם נכנס להרה"ק ה"נתיבות שלום" מסלונים זי"ע אברך שחמיו היה במצב קשה ביותר. האברך נכנס עם גיסו שלא היה מחסידי סלונים, כדי לדון עם הרבי זי"ע על כמה שאלות שהתעוררו עקב המצב הקשה. אחרי שהרבי זי"ע ענה להם, בירכם שיראו ישועות. הגיס הגיב שאומרים בשם הרב מפונביץ' זצ"ל על מה שכתוב אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתיימש מן הרחמים, אבל לא כתוב 'בתוך' צווארו של אדם, שיש מחלות ויש מצבים שנקראים כבר "בתוך

צווארו". הרבי זי"ע שאל: "אתה שמעת את זה מהרב מפונביז'?? והנ"ל השיב שלא, אבל כך אומרים. אמר לו הרה"ק זי"ע: אצלינו אומרים "שכל עוד יש נשמה, אפילו שהיא כבר בקצה האף, אל יתיימש מן הרחמים".

עוד שם ב"משמיע שלום":

בשם הרה"ק הרמ"ח מסלונים זי"ע שאמר פעם: הרי ודאי שאליהו הנביא לא מכר את עצמו בשביל מותרות, ומהפיוט "איש חסיד" שאומרים במוצ"ש רואים שצריך שיהיה לכל יהודי שמונה מאות אלף זהובים...

והיו שהוסיפו על זה שהוסיף ואמר הרמ"ח זי"ע: שבדאי אליהו הנביא לא בא לעזור לו להיות מקטני אמונה, והרי מי שיש לו צרכי היום ודואג על המחר הוא מקטני אמונה. רואים מכך שבכל יום יהודי זקוק לשמונה מאות אלף זהובים...

כשהגיע הגה"ק רבי אלחנן ווסרמן זצ"ל – הי"ד לאמריקה לטובת ישיבתו, התאכסן בבית אחד ממכיריו, ובבואו לשם הציע לו המארח כוס קפה חם, אך רבי אלחנן סירב לשתות. כיון שהלה לא הקפיד על חלב ישראל.

למחרת בבוקר שוב הציע לו המארח כוס קפה, תמה רבי אלחנן ושאלו: "הלא כבר אמרתי לך אתמול שאינני שותה חלב בכרי"?!

ענה הלה בליצנות: "חשבתי שאחר שמרן כבר ישן לילה אחד באמריקה אולי חזר בו ושינה את דעתו..."

סיפורי השבוע

בחוברת "אהל מועד" – מספר הרה"ג ר' יאיר וינשטוק שליט"א [תשו"ח להבה"ח מ' דניאל לרר הי"ו בישי"ג "קדושת מרדכי" שדואג להביא לי מדי שבוע]:

בית המדרש היה שקוע בעלטה באותו יום חמישי בלילה. השולחנות והספסלים הישנים נבלעו בחושך הסמיך ועין אנוש לא יכלה להבדיל בין קיר לסטנדר... ופתאום נפתחה הדלת וחרקה על צירה. נער צעיר בן 10 נכנס לבית המדרש ונר דולק בידיו.

הוא גישש את דרכו אל ארון הספרים, שלף בשקיקה כרך גדול של גמרא בלויה עתיקה, והתיישב ליד הסטנדר, פתח בזריזות את הגמרא והחל ללמוד בצימאון של הלך במדבר. תנו רבנן, הצטלצל קולו במתיקות.

איש לא ראה אותו. הוא לומד תורה לשמה. רק לשם שמיים. כי זה מה שהשי"ת רוצה מאיתנו.

והוא לומד. ולומד. ולומד.

מחוגי השעון אינם עומדים, השעה הייתה 8 בלילה כשנכנס לביהמ"ד. הנר הגדול כבר נגס כדי מחציתו כאשר השעון הראה על השעה 3 בלילה.

בחוץ חושך ואפילה, שמים זרועי כוכבים. כולם ישנים במיטותיהם, למחרת יהיה יום שישי ויש לנוח ולהתכונן לשבת קודש. אפילו כלבי העיריה נמנמו ולא נבחו כעת את נביחותיהם המפחידות, הקולניות.

כל העיריה דוממת ורק בביהמ"ד נשמעת מגנינת פלאים של ילד הלומד בהתמדה ועירנות שורה אחר שורה, עמוד אחר עמוד, ודף אחר דף.

איש לא ראה אותו. אבל אשה בן.

הייתה זו סבתא של אברהם דוב הקטן. שעקבה בשבע עיניים אחר תהלכותיו של נכדה בהבנה פנימית כי לגדלות נועד.

כשצעד אל בית הכנסת ראתה אותו הסבתא ומאז לא עלתה על יצועה ומדי פעם התקרבה אל דלת בית המדרש, ואחר כך טיפסה לעזרת נשים, כדי לשמוע את לימודו המתוק של 'בערלה' נכדה הקטן הלומד במנגינה ששמע כנראה בגן עדן...

'בערלה' למד כל הלילה, והסבתא גם היא הייתה ערה כדי לשאוב נחת וחיות מלימודו של הנכד הצדיק.

היא עשתה הכל בדממה, הנכד הקדוש לא ידע כלל שסבתו עוקבת אחר לימודו בשבע עיניים ושבע אוזניים. היא לא מסוגלת הייתה להתנתק מן הלימוד, למרות שלא הבינה מילה וחצי מילה, אבל מעזרת הנשים שבה ישבה כל אותו הלילה עקבה ללא הרף אחר הגן עדן שלה, הנכד המתוק שלא הפסיק ממשנתו אפילו לרגע.

השחר עלה על העיירה, כאשר הילד הרך הלך לנוח מעט ולתת לעצמותיו היגעות מנוחה אחרי לילה ארוך של לימוד.

הסבתא לא ידעה את נפשה מרוב שמחה. אשרי שיש לי נכד כזה!

במה אוכל להביע את הוקרתי, חושבת סבתא לעצמה ומחליטה לתת לו פרס בדמות מאכל טוב ומזין.

היא נעמדה במטבח בבוקרו של יום, קילפה תפוחי אדמה, טיגנה בצל בשומן אווזים והכינה לנכד האהוב תבשיל של תפוחי אדמה עם חתיכות בשר הנקרא בלשון אידיש "ראסאלע" [בבעלזא מקפידים על מאכל זה בעש"ק], וכאשר חזר הצדיק'ל שלה מבית הכנסת קראה לו בחדווה:

"בערלה בוא לאכול".

הילד נכנס אל המטבח וראה את המאכל ובמקום שעניו ינצצו בשמחה על המאכל הנדיר, ובני מעיו המצומקות מרעב יאמרו שירה, הוא חשב לעצמו:

"מה יום מיוחדים? מה קרה שסבתא הכינה לי פתאום "פלישיקע ראסאלע"? והרי אין לה כסף מיותר ותמיד כולנו אוכלים כאן לחם קיבר עם קצת תפוחי אדמה?"

אין זאת, קלט הילד מיד במוחו החריף, כנראה שסבתא ראתה שלמדתי כל הלילה בבית הכנסת והיא מבקשת לתת לי פרס.

מרוב צער שמעשהו נודע, נשך 'בערלע' את ידו ומעוצמת הנשיכה נתלשה פיסת בשר מן היד ודם החל שותת למרבה בהלתה של הסבתא...

ומנין לנו סיפור זה? וכי היינו שם בביתה של הסבתא, בית משפחת אויערבוך אשר בבלרוס?

את הסיפור הזה סיפר לא אחר מאשר הרה"ק מאווריטש ה"ב בת עין" זי"ע בעצמו לעת זקנותו כאשר כבר עלה לארץ ישראל, בשבתו בקרב קבוצת אברכים ובני עלייה המשתוקקים לאחוז בקצה גלימתו ולהעפיל גם הם במעלות רמות.

"למה אני מספר לכם סיפור זה?" סיים הרה"ק מאווריטש זי"ע את המעשה המזעזע, "כדי שלא תחשבו שמאכילת עוף באטריות צומחים להיות "א גיטער יוד" – רבי ואדם גדול". [א"ה: שמעתי פעם מאחד מצדיקי דורנו שבשספרתי לו על הרה"ק מפנינסק קארלין זי"ע – על התקופה הקשה שעבר בימי אברכותו ואיך שדרש מעצמו בתורה ועבודה באותה תקופה, התבטא: מ'ווערט נישט קיין גדול פין עסען פורל'ן פיש [דגי פורל]...]

כי כן, רבי אברהם דוב אכן לא צמח מאכילת בשר ואטריות, אלא למד בשקיקה עצומה ובמיעוט אוכל ושינה וכך צמח להיות מי שהיה. הוא היה תלמידם הנאמן של המגיד הק' רבי מנחם נחום מטשערנביל זי"ע, ובנו הרה"ק המגיד רבי מרדכי זי"ע ואח"כ הסתופף בצילו של הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע ורבותיו אלו ראו בו כלי מחזיק ברכה. ההמשך ידוע, רבי אברהם דוב היה לאחד מגדולי החסידות, ולמרות שלא הותר אחריו צאצאים, יום ההילולא שלו הוא אחד המפורסמים – י"א כסלו, ורבות נוהרים לציונו אשר בצפת ואלפי סעודות הילולא נערכות בארץ ובעולם.

סבל רב היה מנת חלקו של החסיד ר' פתחיה קליין ז"ל מסעליש, לאחר שנפצע במלחה"ע הראשונה ונאלצו לקטוע חלק מרגלו, רח"ל, ועם כל זה, כאשר שמע ר' פתחיה כי רבו הקדוש אדמו"ר מהר"א מבעלזא זי"ע

מגיע לעיר המלוכה וויען, לא חשב פעמיים ויצא מיד לקבל את פני קדשו. ברם, מאחר ונתקשה מאד בהליכתו התארכה לו הדרך, והוא הגיע לשם ברגע האחרון לצאתו של הצדיק מן העיר.

ובכל זאת זכה ר' פתחיה לחזות בפני הצדיק, בעומדו ליד אדן החלון של הרכבת, כשנפרד לשלום מיהודי המקום שליווהו. ויותר מכך זכה, שעניי הצדיק קלטו אותו, ומרן פנה ליהודי אחד מנגידי העיר: "תראה נא להיטיב עם ר' פתחיה הלזה הבא לקראתנו, ותקרב אותו במשך שהותו כאן בעיר". הדבר יצא מפי מרן, והרכבת התניעה את אופניה.

מיהר הנגיד לעשות רצון צדיק. והוא פנה אל ר' פתחיה, הזמינו לביתו וקירבו קירבה יתירה. "במה אוכל לגרום לך קורת רוח וטובת הנאה?", שאלו בכל לב, נענה לו ר' פתחיה: "הלא תראה כי מיוסר אנכי, ורגלי קטועה, מה טוב היה, לו היית יכול להשיג עבורי רגל תותבת קלה, שתקל עלי בהליכתי".

האיש לא חשב פעמיים, ומיד רץ למלאות את משאלת האורח. התאמץ והשתדל, יגע ועמל, עד שעלה בידו למצוא רגל תותבת מתאימה, שנקבעה ברגלו של ר' פתחיה, לשביעת רצונו ולשמחת ליבו.

טרם שב לביתו, נפרד ר' פתחיה ממארחו – מיטיבו, והודה לו נרגשות על כל אשר עשה ופעל למענו. "הגד נא לי", שאלו, "מה כל החרדה הזאת, שעשית עמדי חסד ואמת, כשאינך מכירני כלל? אמנם התבקשת על כך מפי מרן, אך עד כדי כך?!"

"שמע נא ידידי, מעשה שהיה, נענה הנגיד וסיפר לו:

"סבי ז"ל, בראשית ימיו, רחוק היה מדרך ה', ושקוע עד צווארו בהבלי העוה"ז. פעם אחת הבחין בקבוצת חסידים העושה את דרכה לבעלזא, להסתופף בצל קדשו של כ"ק מרן אדמו"ר מהר"י מבעלזא זי"ע – זקנו של הרבי, כדי להתחמם בצילו בימי החנוכה. הוא ראה את פניהם המאירות, וניכר היה כי מלאים הם בכיסופים לוהטים לחצרות ה', התפלא סבי: מה פשר המשיכה הגדולה של החסידים אל הרבי?! וממחשבה למעשה, כאיש שהיה מחזר אחר כל תאוות שבעולם,

קם ונסע אחריהם, אולי ימצא שם תאוה נוספת שעדיין לא שמע עליה"...

"ואולם בבואו אל הקודש, לא התרגש כלל ממה שראו עיניו, הקליפה הגשמית אטמה את לבבו מלהתעורר, וגם בהעלות הצדיק את הנרות, לא נע ולא זע מאומה בקרבו, ואף החל להתחרט על הנסיעה".

"באחד מלילות החנוכה, כאשר ניגש הרבי להדלקת הנרות, אחז לפתע בידו של סבי, והוליכו ממקום עמידתו עד קרוב למנורה הטהורה. ובאותם רגעים מופלאים, הרגיש באור גדול שזורח במעמקי לבבו, ובאילו מוליכו הצדיק ומעבירו מעולם לעולם, מעולם גשמי ועבור – לעולם דך וטהור"...

"באחת נהפך סבי לאיש אחר, הרהורי תשובה מילאו את ליבו על כל גדותיו, ומהפך אדיר התחולל בקרבו, מששב לביתו זרק את כליו המגואלים במאכלות אסורות, במקומם רכש כלים חדשים, וכל התנהגותו השתנתה מן הקצה אל הקצה. גם על בני ביתו השפיע שיעזבו את דרכיהם המקולקלות, והם כולם שבו בתשובה שלימה".

הפטיר הנגיד באוזני אורחו: "איך לא אשמע בקולו של הרבי – נכדו של אותו צדיק, שתיקן והעלה את נשמת זקני, והדליק בו את הנר, בימי החנוכה, ובכך גרם שגם נרי יהיה דלוק, ובוודאי שאעשה את כל אשר יצווה"...

בכל הדורות היו יהודים שמסרו נפשם על קדוה"ש, והתנהגו כמו שיהודי צריך להתנהג, וכלפי חוץ לא ראו עליהם שמחזיקים שעשו משהו מיוחד. ב"שטיבל" שאני גדלתי בו, שהיה בתל אביב והיה נראה שהרבה יהודים "מודרנים" ללא זקן וחליפות קצרות, אבל כל אחד מהם היה לו רקע מלפני המלחמה שלא היה בו כדי לבייש שום חסידישע בחור ויונגערמאן. להלן סיפור על יהודי כזה בשם ר' בנימין דורמבוס ז"ל, אשר לדוגמא, לאחר המלחמה כשהגיע הצבא האמריקני למחנה אינסבורק, נמצא הוא תשוש על הרצפה. חייל אמריקאי רכן מעליו ושאל במה לעזור לו? והוא ענה: שהוא לא הניח תפילין הרבה זמן ולזה הוא משתוקק!

החייל האמריקאי, שהיה יהודי, נתן לו את התפילין שלו.

בשנה שלפני המלחמה, כשנכנס אל הרבי ה"אמרי אמתי" זי"ע, נתברך מפיו הקדוש: "די וועסט באפרייט ווערען דורך גוישע הענט" – אתה תינצל בידי גוי. ואכן במלחמה הזדמן תמיד גוי כלשהו ודאג להצילו מיד הגרמנים ימ"ש. אחרי המלחמה שזכה להתאחד עם ב"ב, שהיה בגרמניה וחלה בטיפוס. הוא הרגיע את זוג: "אל תדאגי, הרופאים כאן גויים. הרבי הבטיח שאינצל בידי גוי, אני אחיה"... בערוב ימיו, כשחלה ואושפז בבית חולים, ביקש שהרופא הערבי במחלקה יטפל בו, כי הרבי אמר שיינצל בידי גוי...ואכן זכו יהודים אלה להקים דורות ישרים חסידים ואנשי מעשה. [כמדומני ש90% מהמתפללים שם בשטיבל – ילדיהם לובשים לבוש חסידי מלא, וזה בזכות הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שהשקיע הרבה כוחות בזה]. [פורסם ב"המבשר" ע"י נכדיו].

זכותם תגן עלינו

ידידי חביבי

**נמצאים אנו בעצם "ימי החנוכה"
שכידוע מספרי חסידות שהם סוף החתימה
הימים מסוגלים לקבל "וזאת הברכה"
ל"אחרי המשח" לזכות להמשכה
רפואות וישועות ושמחות לכל המשפחה
ונזכה עוד בזאת השנה
לראות בחצרות קדשך – את ההדלקה**

ידידכם אוהבכם

**אגיטען חנוכה אגיטען שבת !!
אין אגיטען חודש !!**